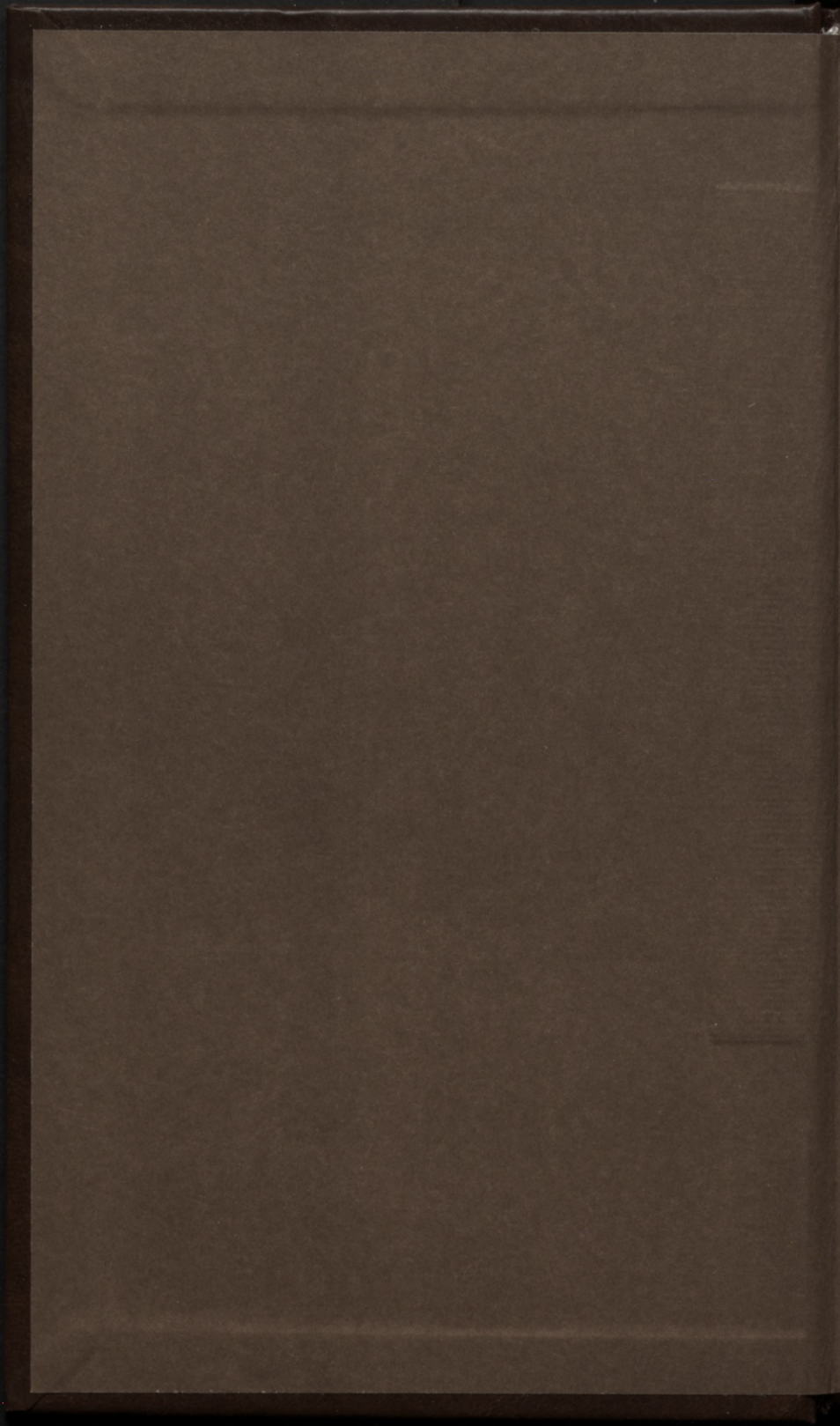
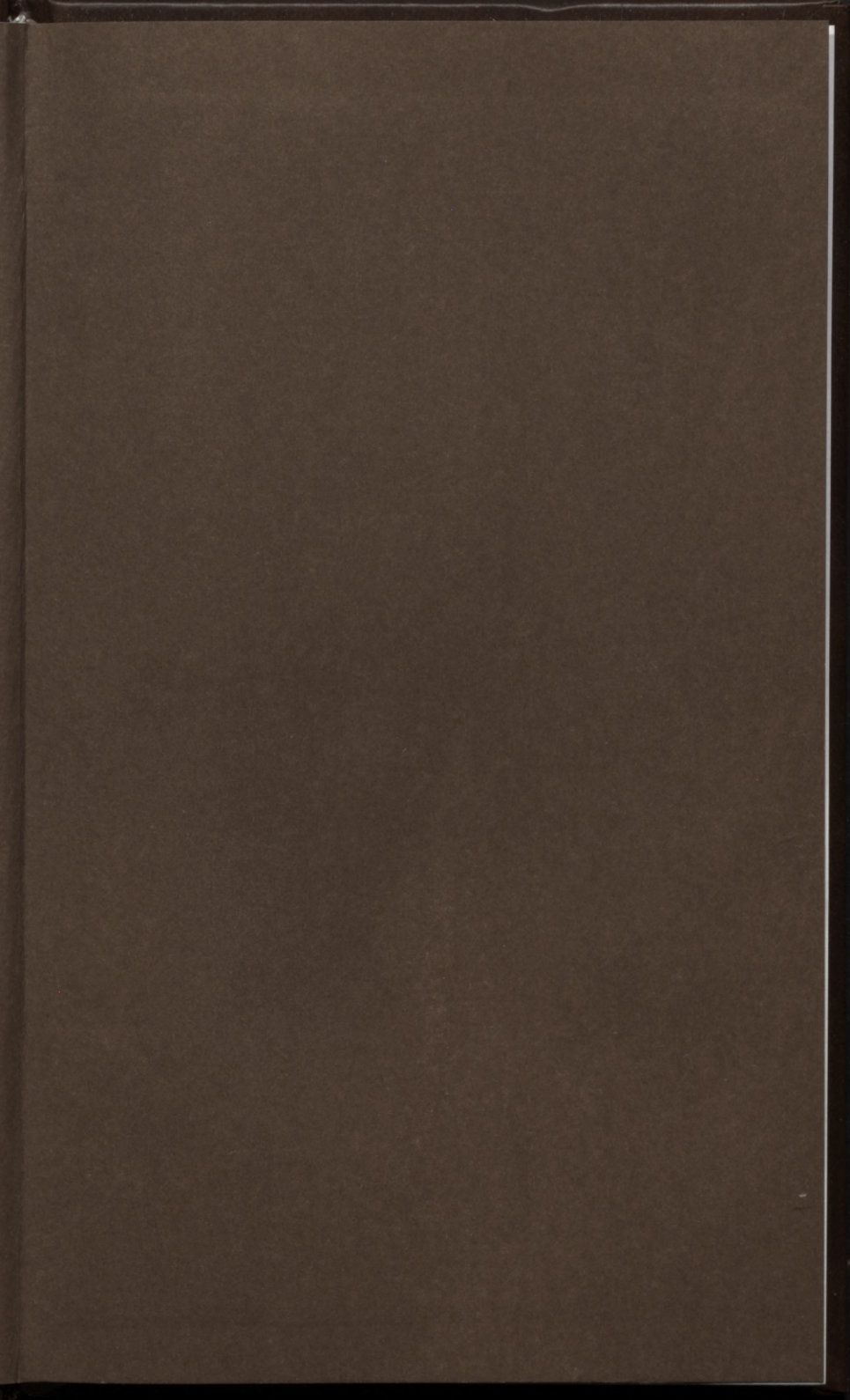

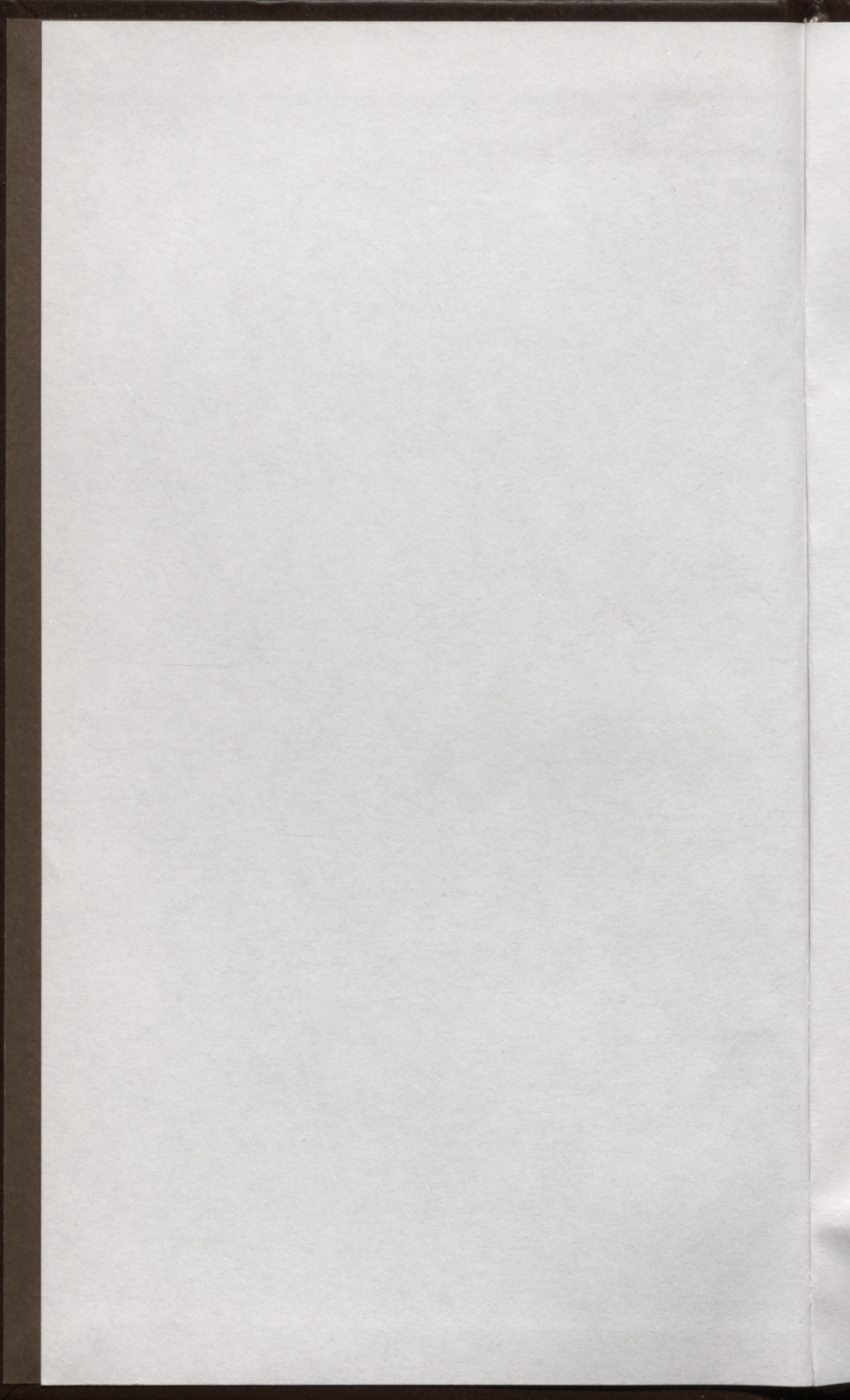
PLATONS

GORGIIIS

PLATONS

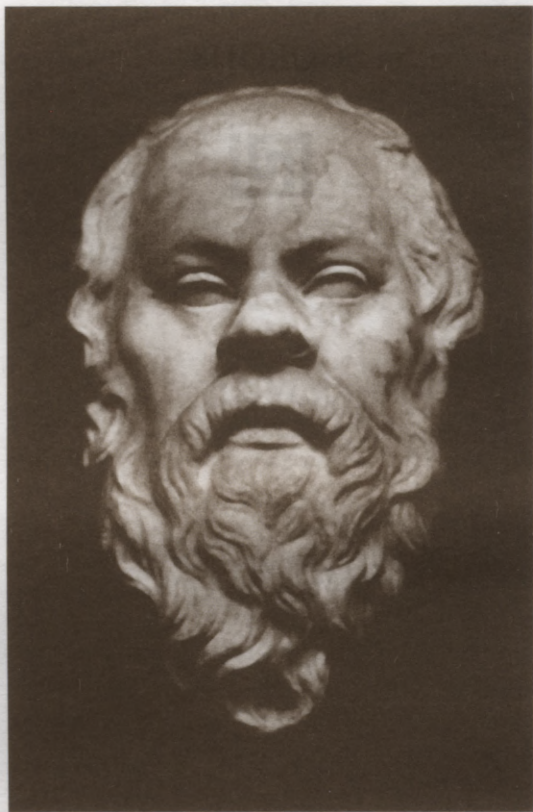
GORGIJS

20KRA72

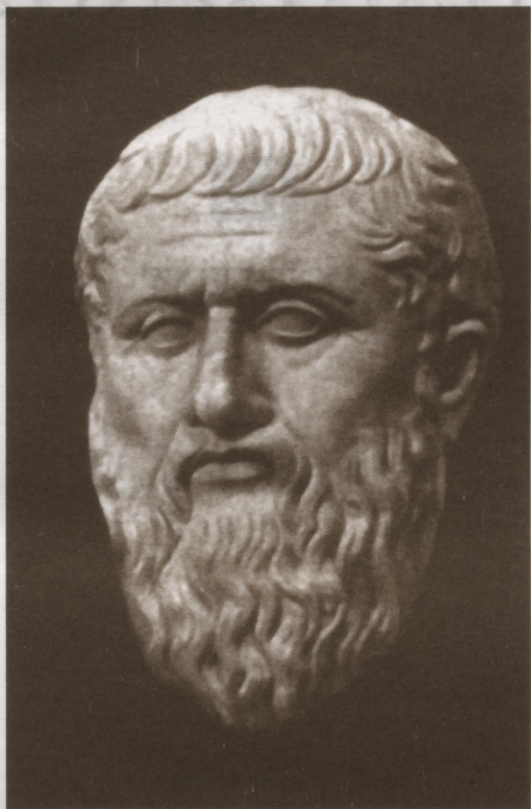
410-308

PLATONS

SOKRATS

470 - 399

PLATONS

427 - 347

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΓΟΡΓΙΑΣ

ΣΥΛΛΟΓΗ

133-134

ZINĀTNE

0304052 529

UDK 821.14'02+17

PI 305

Latvijas Nacionālā
bibliotēka

ĀBRAMA FELDHŪNA piezīmes un ievads

Kā Sokrata, tā Platona krūšutēls (pirms titullapām)
ir grieķu oriģinālu (4. gs. pr. Kr.) romiešu kopijas.
Sokrata krūšutēls atrodas Romā, Nacionālajā muzejā,
Platona – Vatikāna muzejā.

Grāmata izdota ar
KULTŪRKAPITĀLA FONDA
atbalstu

© Ā. Feldhūns, tulkojums latviešu
valodā, piezīmes, ievads, 2004

© A. Aleks, mākslinieciskais
noformējums, 2004

ISBN 9984-767-09-4

© "Zinātne", 2004

TULKOTĀJA PRIEKŠVārDS

To, ka savam kārtējam Platona tulkojumam izraudzijos dialogu "Gorgijs", noteikuši divi momenti. Mani šis Platona sacerējums, kas visā pilnībā veltīts ētikai, saista, pirmkārt, ar savu aktualitāti, jo tajā aplūkoto problēmu vidū plaša vieta ierādīta politikas morālajiem pamatiem, un, otrkārt, ar savu spožo literāro formu – ar savu dramaturģiju, personu precīzi diferencēto raksturojumu un neparasti spilgto Sokrata tēlu.

Tulkojuma pamatā ir izdevums:

PLATON. Œuvres complètes, tome III-2e partie, GORGIIAS-MÉNON. Text établie et traduit par ALFRED CROISET avec la collaboration de Louis Bodin, seizième tirage. Paris, 1992 (citējumos turpmāk – Kruazē).

Dažos gadījumos esmu devis priekšroku lasījumiem, kas iespiesti izdevumā:

PLATO. GORGIIAS. A Revised Text with Introduction and Commentary by E. R. DODDS. Oxford, 1959 (citējumos turpmāk – Dodss).

Uz E. R. Dodsas izdevuma izsmeļošajiem komentāriem lielākoties balstās tulkojuma pielikumā dotās Piezīmes.

Arī šajā izdevumā izmantota franču izdevēja Anri E[s]tienna (*Henri Etienne* jeb *Estienne*, latinizēti *Stephanus*) 1578. gada izdevuma paginācija, neatsverams palīgs citējumos.

Piezīmju sākumā dots izdevumu saraksts, kuros latviešu valodā publicēti Piezīmēs minētie darbi. Tas ļaus ieinteresētajam lasītājam iepazīties ar Piezīmēs norādīto vietu kontekstu.

Pateicos pa konsultācijām terminoloģijā prof. Andrim Buiķim (matemātikā) un dr. Ilgonim Vilkam (astronomijā).

Sirsnīgs paldies Skaidrītei Rubenei (Sanfrancisko) par bibliogrāfisko aprūpi un dr. Guntim Belēvičam par ilggadēju finansiālu un morālu atbalstu.

DIALOGS PAR POLITIKAS MORĀLAJIEM PAMATIEM

“Gorgijs” pieder pie apjomā lielākajiem Platona dialogiem (lielāki par to ir “Likumi”, “Valsts” un “Tīmajs”) un ir viens no tiem, kur īpaši liela nozīme piešķirta ētikai.

Gan Diogena Lāertieša (ap 220 pēc Kr.) plašajā kompilatoriskajā darbā “Slavenu filozofu dzīve, uzskati un izteikumi” dotajā Platona darbu uzskaitījumā (3., 59), gan visos līdz mūsu dienām nonākušajos šā sacerējuma viduslaiku rokrakstos tam dots apakšvirsraksts “jeb par retoriku”. Retorikai dialogā patiešām piešķirta plaša vieta, un visas diskusijas izejas punkts ir jautājums “kas ir retorika?”. Taču jau senie komentatori atzinuši, ka apakšvirsraksts neatspoguļo sacerējuma būtību. Neoplatoniķis aleksandrietis Olimpiodors (6. gs. pēc Kr.) uzskata par dialoga mērķi “sociālās (politiskās) labklājības (laimes) ētisko priekšnoteikumu aplūkošanu”, citiem vārdiem, dialogs pirmām kārtām apcer politikas morālos pamatus. Precizēsim: Sokrats/Platons “Gorgijā” uz retorikas problēmu fona risina fundamentālus valstiskas un individuālas nozīmes ētikas jautājumus.

Diskusijas ētisko ievirzi vairākkārt atzīmē Sokrats. Disputā ar Polu viņš uzsver: “Tas, par ko mūsu domas dalās, taču nav nekāds sākums.. Tas būtībā ir jautājums par to, vai saprot vai nesaprot, kurš ir laimīgs un kurš nav” (472C). Bet sarunā ar Kalliklu viņš tam aizrāda, ka “skaistākais no pētījumiem attiecas uz to, .. kādam jābūt īstam vīram” (487E–488A), un ka viņu saruna “skar jautājumu .. par to, kā ir jādzīvo”.

Dialoga sacerēšanas un norises laiks

Platona “Gorgija” idejiskā fona izpratnei varbūt vairāk nekā citu Platona sacerējumu gadījumos svarīgi zināt šā darba sarakstīšanas laiku. Laimīgā kārtā iespējams to noteikt, ja ne gluži precīzi, tad vismaz ievērojamas ticamības pakāpē.

Mūsdienu zinātnē valda pilnīga vienprātība par to, ka Platona darbi uz zināmu kritēriju, arī lingvistiski stilistisku, pamata iedalāmi trijās grupās – agrīnajā, vidējā un vēlīnajā un ka “Gorgijs” pieskaitāms pie pirmās no tām. Tāpat nav domstarpību par to, ka “Gorgijs” ir viens no vēlākajiem šīs grupas sacerējumiem un ka tas, visticamāk, radies pēc Platona pirmā ceļojuma uz Sicīliju un Dienviditāliju. Pie tāda secinājuma pētnieki nonākuši, sastatot Platona vecumdienās sarakstīto Septīto vēstuli¹ ar dažiem būtiskiem momentiem “Gorgijā”. Šai vēstulē raksturojis pagrimumu Atēnu sabiedrībā un valsts dzīvē 4. gs. deviņdesmitajos gados (325C–E), viņš turpina: “Galu galā man par visām mūsdienu valstīm radās ieskaits, ka tās viscaur tiek slikti pārvaldītas, jo to likumdošana ir tik bēdīgā stāvoklī, ka glābiņš gandrīz vai neiespējams bez kāda brīnumlīdzekļa un veiksmes piedevām. Un tā īstenajai filozofijai par godu biju spiests atzīt, ka, tikai pamatojoties uz to, iespējams izprast visu, kas uzskatāms par taisnīgu kā valstī, tā personiskajā dzīvē, un ka cilvēce atbrīvosies no ļaunuma tikai tad, kad varu valstī pārņems īstais un patiesais filozofu dzimums vai arī valsts vadītāji pēc dievišķa likteņlēmuma nopietni pievērsīsies filozofijai. Ar tādu pārliecību nokļuva Itālijā un Sicīlijā, kad devos uz turieni pirmo reizi” (326A–B). Platons brauca uz Sicīliju un Dienviditāliju ap 390. gadu, kad viņam, kā viņš šajā vēstulē pats atzīmē (324A), bija aptuveni četrdesmit gadu.

Šai Septītās vēstules daļai un “Gorgijam” ir kopīga tonalitāte – krasi noraidoša attieksme pret Atēnu demokrātiskās pārvaldes sistēmu un tās īstenošanas formām, kā arī pārliecība, ka glābiņš rodams, varu valstī pārņemot filozofiem. Uz “Gorgija” sarakstīšanas laiku pēc Platona pirmā ceļojuma uz Sicīliju un Dienviditāliju norāda vairāki specifiski momenti – pītagoriskie elementi un matemātikas izmantošana piemēros, kas, iespējams, izskaidrojams ar Tarantā (Dienviditālijā) iemantotā drauga – ievērojamā pītagorieša un matemātiķa Arhita ietekmi, un Mitaika “Sicīliešu pavārgrāmatas” pieminējums (518B), kas sasaucas ar “sirakūziešu galda prieku” nosodījumu Septītajā vēstulē (326B–C). Minētie

¹ Šī vēstule latviešu valodā iespiesta grām.: P l a t o n s. Dialogi un vēstules. R., 1999, 198.–232. lpp.

vērojumi vedina par visai ticamu "Gorgija" sacerēšanas laiku pieņemt 387.–385. gadu.

Pievērsīsimies arī vēl citam, gan mazāk svarīgam, hronoloģijas momentam, kas tomēr visai raksturīgs Platona literārajai praksei, – dialoga iedomājamam norises laikam.

Ja kādā literārā sacerējumā darbojas vēsturei zināmas personas un tajā ir norādes uz dokumentētiem vēstures faktiem, lasītājs uz šo faktoru pamata, dabiski, sliecas sacerējuma darbību novietot noteiktā laikā, ja uz to nav norādījis pats autors. Taču attiecībā uz "Gorgiju" tas nekādi nav iespējams: tajā minētie vēstures notikumi resp. alūzijas uz tiem ļautu dialoga norisi iedomāties ļoti dažādos laikos veselu divdesmit gadu diapazonā:

429. gadā, Perikla nāves gadā, vai nedaudz vēlāk, jo 503C Perikls minēts kā nesen miris;

ne pirms 427. gada, jo tad Gorgijs pirmoreiz ieradies Atēnās; pirms 415. gada, jo Sokrata brīdinājums par Alkibiadam draudošajām briesmām 519A–B neapšaubāmi attiecas uz pavērsienu Alkibiada dzīvē 415. gadā, kad viņu par svētumu apgānīšanu aizmuguriski – viņš bija laikus aizbēdzis – notiesāja uz nāvi;

413. gadā vai mazliet vēlāk, jo 470D atzīmēts, ka Maķedonijas valdnieks Arhelājs pavisam nesen ticis pie varas;

ne agrāk kā 411. gadā, jo Euripida traģēdija "Antiope", uz kuru norādīts 485E un citur, izrādīta vai nu šajā, vai, visticamāk, 408. gadā;

405. gadā, jo Sokrats 473E–474A stāsta par savu lomu Arginūsu jūrkauju stratēģu prāvā, kas iztiesāta 406. gadā un ko Sokrats min kā "pērn" notikušu.

Kā redzams, Platons ar poētiskās brīvības tiesībām vispārziņāmus vēstures faktus izmantojis savai ikreizējai idejiskajai vai literārajai iecerei, necik nerūpēdamies par to hronoloģisko pareizību un savstarpējo saskaņu. Mūsdienu lasītāju tas neskar, Platona laikabiedri acīmredzot ar to samierinājušies. Tiesa, līdz mūsu dienām nonākušas arī kritiskas balsis. Piemēram, grieķu rakstnieks Atēnajs (2. gs. pēc Kr.) norāda, ka "Platons daudz grēko pret hronoloģiju".

Suverēnais runātais vārds

Milzīgā nozīme, kāda Atēnās Sokrata/Platona laikā bija retorikai, īsti saprotama tikai tad, kad iedomājamies, cik svarīga loma šā laika demokrātiskajās Atēnās bija runātajam vārdam. Apstākļos, kad grāmatu un to eksemplāru skaits bija neliels un rakstītā vārda pavairošanas iespējas pavisam niecīgas, runātais vārds bija galvenais, praktiski vienīgais plašsaziņas līdzeklis.

Runātais vārds dominēja Atēnu augstākajos valsts varas iestādījumos – Tautas sapulcē, kurā piedalījās visi pilntiesīgie pilsoņi, un Padomē (sk. 67. piezīmi). Tajos, valdot neierobežotai vārda brīvībai (Sokrats savam sarunpartnerim Polam atgādina, ka “Atēnās.. valda lielākā vārda brīvība visā Grieķijā”, 461E), lēmumi pēc visu runātgrībētāju noklausīšanās tika pieņemti ar balsu vairākumu, un nereti gadījās, ka šajās instancēs pat svarīgi valsts dzīves jautājumi tika izlemti labākā runātāja ietekmē. Franču rakstnieks Fransuā Fenelon (*Fenelon*, 1651–1715) trāpīgi atzīmēja, ka Atēnās “viss bija atkarīgs no tautas, bet tauta bija atkarīga no runātājiem”.²

Teicama runātprasmē bija pat personiskās drošības garante, kā vairākkārt uzsver Kallikls, Sokrata galvenais oponents, jo ne vienam vien atēniešu valstsvīram, arī pašiem izcilākajiem (sk. 516A–E) nācies sevi un savu politiku aizstāvēt tiesas priekšā. Turklāt atēnieši bija visā Grieķijā pazīstami ar savu tiesāšanās kāri. Tai Aristofans pat veltījis veselu komēdiju – “Lapsenes”.³

Šādos apstākļos, kad teicamai runātprasmei bija tik liela nozīme visās sabiedriskās dzīves jomās, retorikai neizbēgami vajadzēja kļūt par svarīgu jaunās vīriešu dzimuma paaudzes izglītības sastāvdaļu. Antistens (ap 444–366), kaismīgais Sokrata sekotājs, vēlāk kīniķu filozofijas skolas dibinātājs, ieteica: “Ja vēlaties, lai zēns dzīvo ar dieviem, māciet viņam filozofiju, ja ar cilvēkiem, tad retoriku.”⁴

² Citēts pēc Kruazē izdevuma (sk. priekšvārdu, 7. lpp.) ievada, 90. lpp.

³ Šī komēdija Augusta Ģiezena tulkojumā autogrāfā deponēta Misiņa bibliotēkā.

⁴ Citēts pēc Dodsa, 4. lpp.

Dabiski, ka jau samērā agri datējami mēģinājumi noskaidrot iedarbīgas runas teorētiskos pamatus un padarīt runas mākslu par mācāmu priekšmetu. Agrākie šādi mēģinājumi tika izdarīti Sicīlijā. Pirmo retorikas mācību grāmatu esot 5. gadsimtā pr. Kr. sarakstījuši sirakūzieši Koraks un viņa skolnieks Teisijs, bet atēniešus ar retorikas pamatiem un paraugiem iepazīstināja viņu skolnieks Gorgijs, kura vārdā nosaukts aplūkojamais Platona dialogs. Nozīmīgu ieguldījumu retorikas attīstībā devuši arī ievērojamie sofisti Protagors (ap 480–410) un Trāsimahs (5. gs. otrajā pusē).

Runas mākslu mācīja gan Atēnās lielā skaitā sabraukuši retori – daiļrunas skolotāji, gan sofisti, lielākoties grieķi citzemnieki. Tā kā viņu pieprasītie honorāri bija visai augsti, viņu skolnieku kontingentu lielākoties veidoja turīgo ģimeņu atvases. Retorikas apguve šajās aprindās kļuva par vispārēju aizrautību, jo tā ne vien pavēra apdāvinātajiem un godkārajiem jauniešiem ceļu uz panākumiem sabiedriskajā dzīvē, uz politisko karjeru, bet arī deva tajos laikos un apstākļos iespējami labāko, vispusīgu izglītību, t. i., sagatavoja viņus labā ģimenē dzimuša brīvā cilvēka cienīgai dzīvei.

Platons nebūt nenoliedza retorikas nozīmi. Kādu lomu viņš tai piešķīra, redzams no Sokrata izteikuma “Faidrā” (261A), kur tā raksturota kā “zināma dvēseļu vadišana ar vārdu palīdzību un ne vien tiesā un citās publiskās sanāksmēs, bet arī privātās jomās”. Taču, pēc Platona pārliecības, Gorgija (protams, arī citu retoru) sniegtā izglītība slēpj sevī nopietnas briesmas: tā ir vērsta nevis uz augstāko labumu, bet uz patikamo, un tā nemāk nosaukt ikvienas savas rīcības cēloņus, un līdz ar to tai nav racionāla pamata (465A).

Sarunā ar Gorgiju Sokrats noskaidro arī vēl citus momentus, kas neapšaubāmi veicina viņa negatīvo attieksmi pret retoriku, kādu to raksturo un māca Gorgijs:

– Retorika ir tādas pārliecināšanas instruments, kura attiecībā uz taisnīgo un netaisnīgo iedvēš tikai ticību, nevis pamāca, t. i., runātājs nevis māca, kas ir taisnīgi un netaisnīgi, bet panāk vieniņi to, ka viņamotic (454E–455A).

– Sacenšoties ar jebkura amata pratēju, prasmīgais runātājs panāktu, lai ievēlē viņu, jo neesot tāda jautājuma, par kuru runātājs lielas cilvēku masas priekšā neizteiktos pārliecinošāk par jebkuru

amata pratēju (456C), t. i., profesionāli nekompetents cilvēks gūst virsroku pār lietpratēju.

– Prasmīgs runātājs ne vien spēj pārliecināt tiesnešus tiesā, padomniekus Padomē un tautu Tautas sapulcē, bet arī gūt personisku varu pār citiem cilvēkiem (Gorgijs: “Ar šo spēju tavā kalpībā būs ārsts, tavā kalpībā arī vingrošanas skolotājs. Bet.. darījumu cilvēks .. naudu pelnīs .. nevis sev, bet gan tev..”, 452E).

– Gorgijs pieļauj iespēju, ka cilvēks, kas apguvis runas mākslu, varētu to arī izmantot nelietīgi (457B–C). Šo pieļāvumu viņš gan vēlāk atsauc, tā nonākdams pretrunā pats ar sevi.

Cik bīstami visspēcīgo runātprasmi, varas instrumentu, dot rokā morāli nenobriedušiem, varaskāriem jauniem cilvēkiem – cik bīstami valstij un bīstami pašiem –, redzams no Kallikla lielās programmatiskās runas, kurā viņš izklāsta savu rīcības plānu gadījumam, ja tiks pie varas.

Sokrata oponenti

Dialoga gaitā Sokrats risina sarunas ar trim partneriem – ar Gorgiju, Polu un Kalliklu. Taču tās nav trīs savrupas sarunas, un katra nākamā saruna arī nav vienkāršs iepriekšējās turpinājums, bet ir būtisks iepriekšējā gūto atziņu paplašinājums un padziļinājums.

Kas ir Sokrata sarunpartneri?

Gorgijs no Leontīnām Sicīlijā (ap 485–ap 385; pēc citiem avotiem viņš esot miris 108 gadu vecumā; savu ilgo mūžu viņš, pēc paša atzinuma, sasniedzis ar pieticīgu, mērenu dzīvesveidu) – retors, izcils runātājs un daiļrunas skolotājs, kam bijusi liela nozīme retoriskās daiļprozas attīstībā. Viņš bijis nemitīgi ceļā un daudzās grieķu pilsētās ar saviem priekšnesumiem un kā retorikas skolotājs kļuvis ļoti bagāts. Atēnās viņš pirmoreiz ieradies 427. gadā diplomātiskā uzdevumā kā Leontīnu, savas dzimtās pilsētas, pārstāvis.

Literatūras un filozofijas vēsturēs Gorgijs parasti pieskaitīts pie sofistiem un minēts kā viens no izcilākajiem sofistikas pārstāvjiem. Taču viņš diezin vai uzskatāms par tādu tradicionālajā šā termina izpratnē. Tiesa, viņam ar sofistiem kopīgas dažas ārējās

pazīmes – ceļojošais dzīvesveids un mācīšana par maksu. Un Platons viņu vienā gadījumā dēvē par *sophistés* (“Hipijs lielākais”, 282B, kur to esmu pārtulkojis ar “sofists”), taču, pēc E. R. Dodsa domām, termins šajā kontekstā lietots pirmatnējā nozīmē “gudrais”. Dialogā “Gorgijs” viņš noteikti netiek vērtēts kā sofists. Viņš pats sevi apzīmē par retoru (449A), bet Sokrats sofista un retora profesiju rūpīgi izšķir, gan pieļaudams, ka cilvēki var viņus viegli sajaukt (465C). Nopietns arguments tam, ka Gorgijs šajā dialogā netiek uzskatīts par sofistu, ir arī tas, ka Kallikls viņa, sava drauga un viesā, klātbūtnē sofistus nosauc par “cilvēkiem, kam nav ne mazākās vērtības” (520A).

Par *Polu*, Gorgija skolnieku un ceļabiedru, zināms ļoti maz. Arī viņš dzimis Sicīlijā, Akragantā (tag. Agridžento), ap 465. gadu un, tāpat kā Gorgijs, bijis retorikas skolotājs. Sokrats lasījis kādu viņa sacerēto retorikas rokasgrāmatu (462C), bet “Faidrā” (267B–C), kur viņš ironizē par Pola jaundarinātajiem terminiem, laikam runā par kādu citu viņa darbu.

Par *Kalliklu*, Sokrata galveno un principiālāko oponentu, kas nevienā vēstures avotā nav minēts, pētnieki pauduši ļoti atšķirīgus viedokļus. Daži uzskata viņu visā pilnībā par literāru fikciju, Platona izdomātu personu. Taču Platons viņu apveltī ar tik reālām detaļām, kas padara šo versiju par maz ticamu: 495D nosaukts Kallikla dzimtais novads; 481D norādīts uz viņa sakaru ar Dēmu – reālu personu, kas turklāt ir Platona patēva Pīrilampa dēls; tāpat vairākas pazīstamas personas 487C minētas kā Kallikla draugi. Pēc citu pētnieku domām, Kallikls ir “maska” kādai reālai personai, par kuras identitāti viņu domas stipri dalās.

Interesantu un visai pārliecinošu hipotēzi izvirzījis E. D. Dodss. Viņš, pūlēdamies rast atbildi uz jautājumu, kāpēc tik spēcīga un apdāvināta personība nav atstājusi nekādas pēdas sava laika vēsturē, norāda uz Sokrata brīdinātajiem vārdiem: “Tev [Kalliklam] viņi [atēnieši], iespējams, metīsies virsū, ja nebūsi piesardzīgs” (519A–B) un pieļauj varbūtību, ka Platons te liek Sokratam mutē pareģojumu pēc jau zināma notikuša fakta (latīniski: *vaticinium ex eventu*). Un Dodss piebilst, ka tik godkārigs un atklāts cilvēks Peloponēsas kara pēdējos gados vai tiem sekojošajos juku laikos varējis viegli iet bojā. Sava hipotētiskā ekskursā beigās Dodss

tā tad izsaka minējumu, ka Kallikls, kas, kā norādīts dialogā, tieši gatavojas uzsākt aktīvas politika gaitas (515A), miris pārāk agri, lai viņu atcerētos vēsture, bet to darijis Platons (Dodss, 12.–13. lpp.).

Oponentu dialektiskā sakāve un nepārlicināmais Kallikls

Sokrata saruna ar *Gorgiju* visā visumā paliek retorikas būtības un funkcijas noskaidrošanas ietvaros. Retorikas ētisko momentu piemin pats Gorgijs: „..tās priekšmets ir taisnīgais un netaisnīgais” (454B). Cildinādams retorikas milzīgo, visaptvērēju spēku, viņš gan pieļauj iespēju, ka negodīgi skolnieki to varētu arī izmantot nekrietnos nolūkos, bet tā būtu viņu, nevis pašas retorikas un tās skolotāju vaina (456C–457C). Taču Gorgijs, Sokrata taujājumu izprovocēts, drīz nonāk pretrunā ar paša sacīto: runātājs, viņš saka, visās pārējās jomās varot iztikt ar savām pārliecināšanas spējām, bez zināšanām šajās jomās, taču jautājumos par taisnīgo un netaisnīgo, neglīto (kaunpilno) un skaisto, labo un slikto viņam gan pašam jābūt zinātājam, gan jāmekā par zinātājiem padarīt savus audzēkņus. Bet, tā kā, pēc Sokrata/Platona pārliecības, zinātājs allaž rīkojas pareizi, tad nav iespējams, ka runātājs savu prasmī jelkad varētu izmantot netaisnīgi, kā Gorgijs pieļāvis (460A–461A).

Sokrata oponenta lomu pārņemot Polam, Gorgijs joprojām paliek ieinteresēts diskusijas dalībnieks un tajā turpmāk darbojas, varētu teikt, kā neoficiāls priekšsēdis: 463D–E viņš iejaucas sarunā un Sokratam pieprasa kādu paskaidrojumu, bet divreiz, diskusijas kritiskos brīžos, novērš tās pārtraukšanu (497B, 506A–B).

Sarunā ar *Polu* tālākais retorikas temata aplūkojums veido ietvaru laimes kā tikumiskās kategorijas (*eudaimonía*) iztīrējumam, cieši savijoties ar to.

Pēc sarunas ar Gorgiju, kas noritējusi korektā, akadēmiskā gaisotnē, Pols Sokratam ir daudz sarežģītāks sarunpartneris – pirmām kārtām jau tāpēc, ka ir pilnīgi nesagatavots disputa dialektiskai risināšanai, par ko vairākkārt izpelnās Sokrata aizrādījumus (448D, 471D), kuram jāpieliek ne mazums pūļu, lai saruna ritētu

vēlamajā dialektiskās diskusijas gultnē. Turklāt Pols ir cilvēks ar sliktām manierēm, kas parādās vēl pirms sarunas ar Sokratu, kad viņš par varēm uzprasās Hairefontam, Sokrata draugam, atbildēt Gorgija, sava skolotāja, vietā (448A–B). Pola izlēcienu diapazons ir visai plašs: viņš atļaujas Sokratu apveltīt gan ar zobgalīgām replikām (470C, 473B–E), gan ar ironisku uzslavu, gan klajiem smiekliem (473E; Sokrats: “Kā tā, Pol? Tu smeijies? Vai tas atkal ir jauns atspēkošanas veids – smieties, kad ko saka, nevis nosaukt pretargumentus?”), nekautrējas oponenta izteikumus nosaukt par blēņām (467B, 473A).

Nespēdams atbildēt uz Sokrata jautājumiem par retorikas būtību, Pols nemitīgi izplūst retorikas varas slavinājumos. Kad Sokrats aizrāda, ka šāda vara atzīstama tikai tad, kad to izmanto taisnīgi, Pols iebilst, ka daudzi cilvēki, kas rikojas netaisnīgi, ir laimīgi, un kā piemēru nosauc Maķedonijas valdnieku Arhelāju, kas, pastrādādams virkni asiņainu noziegumu, uzurpējis varu un palicis nesodīts (471A–D).

Sokrats abu pretējos viedokļus formulē šādi: pēc Pola domām, pieredzēt netaisnību ir sliktāk nekā to nodarīt un netaisnīga rīcība ir ļaunums tikai tad, kad par to saņem sodu; pēc Sokrata – netaisnīga rīcība ir sliktāka nekā tās paciešana, bet lielākais ļaunums – par nodarīto pārestību netikt sodītam (472D–E).

Pols gan piekrīt, ka nodarīt netaisnību ir neglītāk (apkaunojošāk) nekā to paciest (474C), bet vēl ilgi pretojas atzinumam, ka tas arī ir ļaunāk, līdz Sokrata neatvairāmā argumentācija liek viņam pieņemt arī to. Kad Sokrats rezumē – “Tātad man bija taisnība, .. ka ne es, ne kāds cits .. neizvēlētos drīzāk nodarīt netaisnību nekā to paciest”, Pola negribīgā atbilde skan: “Acimredzot” (475E). Un, kad otrā principiālajā jautājumā Sokrats līdzīgā kārtā secina: “Tātad netaisna rīcība ļaunumu vidū ir otrais lielākais, bet nodarīt netaisnību un nesaņemt par to sodu – pats lielākais un pirmais no ļaunumiem,” – Pols atbild ar tādu pašu “acimredzot” (479D).

Saērcināts par Sokrata argumentos un pašu pretrunās sapinušos Gorgija un Pola būtisku piekāpšanos Sokratam, oponenta lomu uzņemas *Kallikls*. Viņš to dara ar lielu degsmi un pašpārliecinātību, pat agresīvi. Viņš pārmet Sokratam viltīgu manipulēšanu

ar dabā un likumā balstītiem argumentiem (daba un likums (paraža) bija iemīļots sofistu diskusiju temats) un pats kā vērtējuma mērauklu kategoriski izvirza dabu.

Pēc Kallikla domām, likumus nosaka vārguļi un pūlis, lai sev pakļautu cilvēkus, kas ir stiprāki un labāki par viņiem, taču pēc dabas vara pienākas šiem. Tas esot redzams gan pārējos radījumos (dzīvnieku pasaulē), gan dzimtu un valstu attiecībās. Kallikls aizrunājas līdz tādām “nepatriotiskam” piemēram, ka Kserksam kā stiprākajam bijušas visas tiesības uzbrukt Grieķijai (483E). Ar ko tas beidzies, Kallikls gan noklusē. Šai sakarā arī atzīmējams, ka viņš kā izglītots cilvēks, kas atkārtoti citē dzejniekus (Pindaru, Euripidu), nevarēja nepazīt Aishila 472. gadā izrādīto traģēdiju “Persieši”, kurā dzejnieks ar dziļu iejūtu, pat līdzjūtību attēlo sakauto persiešu neizmērojamās ciešanas, kurus dievi sodījuši par valdnieka Kserksa augstprātu – par iebrukumu Grieķijā, tur nodedzinātajām svētnīcām un izlietajām asinīm. Kallikls, atsaucoties uz Pindara dzejoļa fragmentu (sk. 101. piezīmi), min arī mitoloģisku argumentu – ka Hēraklam kā stiprākajam un labākajam bijušas dabiskas tiesības aizdzīt vājākā – Gēriona govīs (484B–C).

Vēlāk Kallikls precizē, ko viņš saprot ar jēdzienu “stiprākie un labākie”: tie ir saprātīgie un drosmīgie valsts dzīves jautājumos. Viņiem pienākoties vara valstīs un – kā valdītājiem pret valdāmajiem – priekšrocības attiecībā pret pārējiem. Kad Sokrats jautā, kas viņi būšot attiecībā pret sevi pašu – valdītāji vai valdāmie, Kallikls apmulst un vaicā, ko Sokrats saprotot ar valdīšanu pār sevi. Sokrats paskaidro, ka tas nozīmējot būt apdomīgam un savaldīgam, būt kungam pār savām baudām un iekārēm. Tas Kalliklam nekādi nav pieņemams, un viņš izplāj savu morāli caurcaurēm nihilistisko, pat cinisko dzīves koncepciju: “Kas grib pareizi dzīvot, tam jāļauj vispilnīgākā vaļa savām iekārēm, nevis jāiegrožo tās” (491E). Ja kāds ar dabas piešķirtajām dotībām ticis pie varas, tad tādām cilvēkam neesot nekā apkaunojošāka un sliktāka par mērenību. “.. tie, kam iespējams baudīt visus labumus.., lai paši padara par savu kungu pūļa cilvēku likumu..? Un kā lai šie cilvēki nekļūtu nelaimīgi no tāda taisnīguma un mērenības skaituma, ja viņi saviem draugiem nevar piešķirt vairāk kā saviem ienaidniekiem, turklāt būdami valdnieki savā valstī?” (492B–C)

Tādējādi Kallikls bez aplinkiem pateicis to, ko, kā atzīmē Sokrats, "citi gan domā, bet negrib pateikt" (492D).

Kallikla izteikumos par to, kādas cerības lolo nākamais valstsvīrs, saklausām kaut ko ļoti pazīstamu, mūsdienīgu. Noskaidrojas, ka jau tajos ļoti senajos laikos godkāri cilvēki tiekušies pēc varas valstī, lai ne vien apmierinātu savas personiskās vajadzības un iekāres, bet lai arī varētu kaut ko "piešķirt saviem draugiem".

Nesagaidījis Sokrata atbildi, Kallikls, tā sakot, vienā elpas vilcienā vērsās pret Sokrata filozofisko dzīvesveidu. Viņš gan atzīst, ka filozofijai ir sava pievilcība un ar to izglītības labad jānodarbojas jaunībā, taču uzskata par negudru un pat bīstamu tai nodoties arī vēlāk, brieduma gados, jo tādā gadījumā ejot secen viss, kas jāzina katram, kurš grib kļūt par pilnvērtīgu cilvēku (484C–D). Kallikls brīdina Sokratu: ignorējot reālās dzīves prasības un jo-projām turoties pie sava filozofiskā dzīvesveida, viņš būšot pilnīgi neaizsargāts, un – Sokrata nākotnes paredzējums! – ikviens nelietis varēšot viņu aizraut uz tiesu un apsūdzēt jebkurā noziegumā, bet viņam, Sokratam, tik noreibtu galva un viņš stāvētu atplestu muti un nezinātu, ko teikt, un viņam nāktos mirt, ja nelietīgs apsūdzētājs gribētu viņam pieprasīt nāvessodu (486A–B). Kallikls šādu brīdinājumu izsaka atkārtoti arī disputa beigu posmā. Sokrats tam visā pilnībā piekrīt. Viņš neesot tāds mulķis, lai nesaprastu, ka "mūsu valstī ikvienu var piemeklēt jebkāds liktenis" (521C). Un viņš pats paredz, ka viņu tiesāšot tā, kā bērni tiesātu ārstu, kuru apsūdzējis pavārs, un arī izklāsta, kā norisētu tāda tiesa (521E–522A). Uz Kallikla retorisko jautājumu, vai tas esot kas skaists, ja cilvēks savā dzimtenē nespēj palīdzēt pats sev, Sokrats atbild, ka tam neesot nekādas nozīmes, ja cilvēks pats sev jau palīdzējis ar to, ka nekad nav izturējies netaisnīgi ne pret cilvēkiem, ne dieviem (522C–D).

Sokrata un Kallikla disputs ir principiāla divu pretēju pasaules skatījumu sadursme, kurā, kā norāda Sokrats, izšķirams jautājums, kuru dzīvesveidu izvēlēties: vai to, "uz kuru aicini mani, un darīt īsta vīra darbu – runāt tautas priekšā, apgūt runas mākslu un piedalīties valsts pārvaldē .. vai dzīvi veltīt filozofijai" (500C).

Sokrats apbrīnojami viegli atspēko Kallikla apgalvojumu, ka likums, ko vārguļi un pūlis nosaka pret stiprajiem, ir pretrunā ar

dabu. Ja šis pūlis spēj savus likumus uztipt stiprajiem, tad īstenībā tas ir stiprākais un nav nekāda pamata apgalvot, ka likums ir pretrunā ar dabu (488D–489B). Dialektiskajā diskusijā Sokrats citu pēc cita atspēko oponenta argumentus, un Kallikls ilgāku laiku pat atsakās no tālākas piedalīšanās sarunā un turpmāk tai pievienojas tikai epizodiski, tā ka Sokrats šajā posmā ir vienīgais runātājs, brīžiem uzņemoties gan jautātāja, gan atbildētāja funkciju. Taču, kaut arī piekāpdamies Sokrata argumentācijai, Kallikls tomēr paliek nepārliecināts līdz galam. Kad Sokrats vaicā: “Vai esmu tevi kaut cik pārliecinājis, lai tu .. saprastu, ka mērenie ir laimīgāki par nesavaldīgajiem, vai arī, lai cik es te klāstītu mitoloģiskās līdzībās, tu visā pilnībā paliksi pie savām domām?” – Kallikls atbild: “Otrs ir tuvāk īstenībai” (493D). Un citreiz Kallikls bilst: “Man šķiet, Sokrat, – nezinu īsti, kāpēc, – ka tev taisnība. Bet ar mani ir tāpat kā ar daudziem citiem: līdz galam neesi mani pārliecinājis.” Sokrats tam zina skaidrojumu: “Tavā dvēselē mītošā milestība uz dēmosu [tautu], Kallikl, stājas tam ceļā” (513C). “Milestība uz dēmosu”, tā ir tieksme pēc varas – Kallikls negrib atteikties no iecerētās politiskās karjeras. Un par to, ka viņš visā pilnībā paliek pie sava viedokļa, liecina arī Sokrata galavārdi, no kuriem redzams: Kallikls joprojām nav atmetis cerības Sokratu pievērst “pragmatiskajam” dzīvesveidam (527E).

Sokrats/Platons un Atēnu demokrātija

Nozīmīgu vietu Sokrata diskusijā ar Kalliklu ieņem viņa krasi negatīvie spriedumi par Atēnu demokrātisko valsts pārvaldi un – plašā spektrā – to politiku. Tas šajā diskusijas posmā neapšaubāmi ir platonisks elements. Vēsturiskais Sokrats, kādu pazīstam no citiem Platona “sokratiskajiem” dialogiem un visai autentiskajām Ksenofonta (ap 430–354) “Atmiņām par Sokratu”, pret Atēnu valsti, kaut arī principā neatzīst pūļa spriestspējas (par katru jautājumu kompetents spriedējs ir tikai attiecīgais lietpratējs; sal. “Lahēts”, 184E: “Kas jāizšķir pareizi,” saka Sokrats, “tas, manuprāt, jāizšķir uz zināšanu pamata, nevis ar balsu vairākumu”), izturas lojāli un savus audzēkņus pat cenšas sagatavot valsts darbam. Kad sofists Antifonts Sokratam vaicāja, kāpēc viņš citus

sagatavojot valsts darbam, bet pats tajā neiesaistoties, viņš atbildēja: “Kurā gadījumā, Antifont, es vairāk nodotos valsts darbam – veikdams to pats vai rūpēdamies par to, lai pēc iespējas vairāk cilvēku tam būtu piemēroti?” (“Atmiņas par Sokratu”, I, 6., 15) Sokrata principiālā pakļaušanās valsts likumiem uzskatāmi parādīta Platona literārās daiļrades pērlē – dialogā “Kritons”.

Taču disputā ar Kalliklu Sokrats/Platons noniecina Atēnu spilgtākos sasniegumus – lielo, stipro floti, kas bija tās paglābusi nevienlīdzīgajā cīņā pret persiešiem, aizsargmūrus, kuģu būvētavas un jaunās ostas (Partenonu viņš gan nepiemin – tas skartu dievišķo) – visu, kas radījis Atēnu spožumu un – no dialoga norises laika viedokļa, t. i., laikā pirms sakāves Peloponēsas karā un oligarhiskajiem apvērsumiem, – nākotnē neglābjami novedis pie milzīga posta (518E–519A). Viņš šajā, viņaprāt, pašos pamatos kļūdainajā – mēs tagad teiktu “imperiālistiskajā” politikā vairo izcilākos, tautas dziļi cienītos valstsvīrus – Periklu, Atēnu demokrātijas zelta laikmeta “olimpieti”, Temistoklu, flotes radītāju un Salamīnas kaujas uzvarētāju, un citus persiešu karu laiku slavenos valstsvīrus un karavadoņus – Kimonu un Miltiadu, Maratonas kaujas varoni.

Sokrats atzīst, ka viņi valstij mācējuši sagādāt visu, ko tā vēlējusies, taču atstājuši novārtā pašu galveno laba valstsvīra pienākumu – tautas morālo audzināšanu: neizdabāt tās vēlmēm, bet gan ar pārliecināšanu, gan piespiešanu panākt, lai pilsoņi kļūst labāki (517B–C).

Dīvains, īsteni sofistisks (šā vārda mūsdienu izpratnē) ir cits Sokrata/Platona arguments četru lielo pagātnes valstsvīru nosodījumam: viņu audzinātā tauta galu galā vērsusies pret saviem audzinātājiem, gan viņus tiesājot, gan pakļaujot ostrakismam (sk. 228. piezīmi), gan izraidot trimdā, bet vai tad pašā ratu vadītāja pareizi audzināts zirgs izmetīs no ratiem savu audzinātāju? Ka minētie valstsvīri tiesāti resp. sodīti atbilstoši valsts demokrātiskajiem principiem un likumiem, Sokrats noklusē. Un, ja jau pagātnes slavenākie, nopelniem bagātie valstsvīri neatrod žēlastību Sokrata/Platona acīs, tad, dabiski, nevar arī būt runa par to, ka viņš atzītu par labu valstsvīru kaut vai vienu no saviem laikabiedriem (503B, 517A).

Tas viss pilnībā atbilst Platona noskaņojumam un viedoklim, ko atspoguļo iepriekš (9. lpp.) citētais Septītās vēstules fragments.

Tīri platonisks ir arī ekskurss ar dažu mūzikas un dzejas žanru, pat Atēnu radošā ģēnija dižākā sasnieguma – traģēdijas ētiskās vērtības noliegumu (501E–502C). Zīmīgi, ka nepieminēta palikusi komēdija, jo tā Platonam acimredzot bijusi pieņemama kā valsts dzīves trūkumu – īpaši demokrātijas ķēmīgo izpausmju atmaskotāja un kritizētāja. Spilgti piemēri ir Aristofana komēdija “Jāt-nieki” un jau iepriekš minētās “Lapsenes”.

Netipisks Sokrata tēls

Jau sarunā ar Polu, bet īpaši tuvojoties dialoga beigām, kļūst skaidrs, ka “Gorgija” Sokrats ir stipri atšķirīgs no Sokrata tēla pārējos t. s. sokratisķajos, t. i., agrīnajos Platona dialogos. Sākumā – sarunā ar Gorgiju – par šo atšķirību vēl nekas neliecina: te Sokrats ar uzvedinātājiem jautājumiem, sekojot savam ierastajam majeitikas⁵ paņēmienam, tiecas no Gorgija panākt iespējami precīzāku retorikas definīciju un saņemt informāciju par tās uzdevumiem un iespējām. Tālāko sarunu gaitā viņa stāja stipri mainās, kļūst aizvien pašapzinīgāka un pārliecinātāka, pat kategoriska (maza amizanta atkāpe: Sokrats, Platonam it kā pēkšņi atceroties, ko viņš parādā tā tradicionālajam nezinātāja tēlam, atkal atzīstas savā nezināšanā, 509A). Viņš diskutijā ar Kalliklu gūtās atziņas uzskata par neapstrīdamām, par galīgu patiesību (487D–E); šie secinājumi nostiprināti ar “dzelžainiem un tēraudainiem argumentiem” (508E–509A). Viņš nepieļauj ne mazākās šaubas, ka filozofiskais dzīvesveids, kuram pievērsties aicina arī Kalliklu, cilvēkam nodrošina laimi gan šajā, gan viņā saulē (527C–D). Patoss Sokrata, principiālā garrunāšanas pretinieka, lielajā noslēguma runā sakāpinās līdz pat sludinātāja, pravieša dievišķai jūsmai.

⁵ *Majeitika (maieutikē)* – vecmātes māksla (Sokrata māte bija bērnu pieņēmēja): tāpat kā vecmāte ar saviem paņēmieniem ieeļ bērnu pasaulē, Sokrats ar saviem jautājumiem no sarunas partnera izvilina vēlamās atbildes.

Tādējādi disputu, kas veltīts tradicionālās retorikas kritikai, vainago tādas retorikas paraugs, kurā strāvo “gādība par to, lai pilsoņu dvēseles būtu pēc iespējas labākas”, kāda – tā Sokrats – gaidāma no īstenas retorikas, bet vēl nekad neesot pieredzēta (503A–B); tajā nav nekādu ārišķīgu retorisku efektu, nedz stilistiskas izsmalcinātības, tomēr ar savu domas un izteiksmes skaidrību un tikumisko spēku Sokrata runa neatstāj vienaldzīgu arī mūšdienu domājošu cilvēku.

Mēs nebrīnītos, ja Aristoteļa nostāsts par korintiešu zemnieku, kas, izlasījis Platona “Gorgiju”, pametis savu saimniecību, lai visā pilnībā nodotos filozofijai,⁶ būtu patiess.

Platona pirmais eshatoloģiskais mīts

Eshatoloģiskais mīts, ko Sokrats pēc savas lielās runas izstāsta diskusijas partneriem un lieciniekiem, ir agrākais no Platona trim sacerētajiem (pārējie divi ir “Faidonā” un “Valsti”). Liekot lietā dzīvu radošu iztēli, Platons rīkojas ar tradicionālajām mitoloģijas figūrām – mirušo soģiem Radamantiju, Aiaku un Mīnoju, katram no viņiem piešķirot precīzi noteiktas funkcijas: Radamantijs tiesā no Āzijas pie viņa atnākušos mirušos, Aiaks – eiropiešus, Mīnojs ir virstiesnesis – arbitrs, kam pieder galavārds neskaistros gadījumos (523E–524A). Pēc Zevas norādījuma mirēji vairs nedrīkst, kā tas bijis pirms tam, iepriekš zināt savu nāves brīdi (523D), lai dvēsele stājas soģa priekšā tāda, kāda tā īstenībā ir, nevis tāda, par kādu tā varbūt pirms nāves pārvērtusies vēlinas nožēlas un baiļu dēļ.

Eshatoloģiskajā mītā uzmanību pelnī stāstītāja norādījums, ka briesmīgās mocības, kam Tartarā, soda vietā, pakļauti nelaļojamie, “nedziedināmie” ļaundari, vērotājiem varētu noderēt par biedinājumu un brīdinājumu (525A–C). Tā kā dzīvajiem Tartarā notiekošais nav redzams, tad šie vērotāji var tikai būt tur nokļuvušās dvēseles, kas nav nedziedināmas un kam Tartarā vērotās nedziedināmo mocības varētu būt par mācību kādā no

⁶ Citēts pēc: Platons Dialog “Gorgias”, übersetzt und erläutert von Otto Apelt. Leipzig, 1922 (turpmāk – Apelts), 1. lpp.

...die in der Tat die ...
 ...die in der Tat die ...
 ...die in der Tat die ...
 ...die in der Tat die ...
 ...die in der Tat die ...

...die in der Tat die ...
 ...die in der Tat die ...
 ...die in der Tat die ...
 ...die in der Tat die ...
 ...die in der Tat die ...

...die in der Tat die ...
 ...die in der Tat die ...
 ...die in der Tat die ...
 ...die in der Tat die ...
 ...die in der Tat die ...

A. Falsch

...die in der Tat die ...
 ...die in der Tat die ...
 ...die in der Tat die ...
 ...die in der Tat die ...
 ...die in der Tat die ...

¹ Glosse zur Platon-Dialog "Gorgias", übersetzt und erläutert von Otto Apelt. Leipzig, 1923. (Apelt, J. Glosse ...)

GORGĪJS

Personas: KALLIKLS, SOKRATS, HAIREFONTS,
GORGĪJS, POLS¹

KALLIKLS. Tu, Sokrat, nāc, kā klājoties ieras- 447
ties uz karu un kauju.

SOKRATS. Vai tad esam par vēlu – ierodamies,
kā parunā, pēc svētkiem?

KALLIKLS. Pēc izcili smalkiem svētkiem: Gor-
gijs mums tikko kā cēlis priekšā tik daudz skaista!

SOKRATS. Pie tā, Kallikl, vainīgs mūsu Haire-
fonta, kura dēļ aizkavējamies tirgū.

HAIREFONTS. Tas nav nekas briesmīgs, Sokrat; B
es pats to atkal vērsīšu par labu: Gorgijs ir mans
draugs, tā ka viņš cels priekšā vēl kaut ko – ja gribi,
tūdaļ, bet, ja ne, tad citreiz.

KALLIKLS. Tad nu kā, Hairefont? Vai Sokrats
vēlas klausīties Gorgiju?

HAIREFONTS. Tieši tālab jau esam atnākuši.

KALLIKLS. Iegriezieties manās mājās, kad vien
vēlaties; Gorgijs apmeties pie manis un jums sniegs
kādu priekšnesumu.²

SOKRATS. Tu esi ļoti laipns, Kallikl. Bet vai viņš B
maz vēlēsies runāt ar mums? Proti, es gribētu no viņa C
uzzināt, kāds ir šā vīra mākslas³ spēks un kas tas ir,
ko viņš piedāvā un māca. Bet to citu priekšnesumu
lai viņš, kā saki, ceļ mums priekšā kādreiz vēlāk.

KALLIKLS. Vislabāk, Sokrat, pavaicāt viņam pa-
šam, jo tas ir viens no viņa priekšnesuma punktiem.

Proti, viņš aicināja visus klātesošos viņam uz līdzēnas vietas uzdot jebkuru jautājumu un apliecināja, ka uz visiem atbildēsot.

SOKRATS. Lieliski! Tad pavaicā viņam, Hairefont.

HAIREFONTS. Ko lai vaicāju?

D SOKRATS Kas viņš tāds ir.

HAIREFONTS. Kā tas saprotams?

SOKRATS. Pieņemsim, ka viņa amats ir kurpju pagatavošana; tad viņš tev atbildētu, ka ir kurpnieks. Bet varbūt nesaproti, ko domāju?

HAIREFONTS. Es saprotu un vaicāšu. – Saki man, Gorgij, – vai Kalliklam ir taisnība, kad viņš apgalvo, ka tu atbildēsot uz jebkuru jautājumu, ko tev uzdos?

448 GORGIJS. Jā, viņam taisnība, Hairefont; tieši to tikko kā piedāvāju, un es apgalvoju, ka jau daudz gadu laikā man neviens neko nav jautājis, uz ko neesmu varējis atbildēt.

HAIREFONTS. Tad jau noteikti spēsi viegli atbildēt, Gorgij.

GORGIJS. Tavā ziņā ir to pārbaudīt, Hairefont.

POLS. Zevs liecinieks – ja vēlies, pārbaudi *mani*, Hairefont. Gorgijs, man šķiet, ir saguris, jo viņš taču nupat kā daudz runājis.

HAIREFONTS. Kā tā, Pol? Vai tu domā, ka atbildēsi labāk par Gorgiju?

B POLS. Kāda tam nozīme, ja vien izdarišu tev pa prātam?

HAIREFONTS. Patiešām – nekāda; tad nu, ja tā vēlies, atbildi.

POLS. Jautā.

HAIREFONTS. Lūk, mans jautājums. Ja Gorgijs pārzinātu to pašu mākslu, ko viņa brālis Hērodiks⁴,

kā mēs viņu tad pareizi nosauktu? Taču tāpat kā viņa brāli, vai ne?

POLS. Protams.

HAIREFONTS. Tātad mums būtu taisnība, ja viņu dēvētu par ārstu?

POLS. Jā.

HAIREFONTS. Bet, ja viņš būtu lietpratējs Aris-
tofonta – Aglaofonta dēla vai tā brāļa mākslā,⁶ kāds
tad viņam būtu pareizais apzīmējums?

POLS. Skaidrs, ka gleznotājs.

HAIREFONTS. Tad kas īstenībā ir tā māksla,
ko pārzina Gorgijs, un kā mums vajadzētu viņu pa-
reizi nosaukt?

POLS. Hairefont, cilvēkiem ir daudz mākslu, ko
viņi, būdami pieredzējuši, atraduši uz pieredzes pa-
mata. Pieredze ļauj dzīvei virzīties uz priekšu atbilstoši
mākslai, pieredzes trūkums – atbilstoši nejaušībai.
Atsevišķajās mākslās atšķirīgi cilvēki darbojas atšķi-
rīgi, labākajās – tikai labākie.⁷ Pie šiem pieder arī
mūsu Gorgijs, kas pārstāv visskaistāko no mākslām.

SOKRATS. Pols, Gorgij, šķiet lieliski sagatavots
runāšanā, taču to, ko apsolījis Hairefontam, viņš
nepilda.

GORGĪJS. Kādā ziņā, Sokrat?

SOKRATS. Viņš, manuprāt, nepavisam neatbild
uz uzdoto jautājumu.

GORGĪJS. Tad jautā viņam *tu*, ja vēlies.

SOKRATS. Nē, to es negribētu, ja tu pats būtu
ar mieru man atbildēt; es daudz labprātāk uzdotu
jautājumus *tev*. No tā, ko sacījis Pols, taču skaidrs,
ka viņš vairāk nodarbojies ar tā saukto retoriku nekā
ar sarunas risināšanu.

POLS. Kā tā, Sokrat?

SOKRATS. Tāpēc, ka tu, Pol, kad Hairefonts tev jautāja, kas ir tā māksla, ko pārzina Gorgijs, cildināji viņa mākslu, it kā to kāds nonievātu, bet uz jautājumu, kas ir viņa māksla, neatbildēji.

POLS. Vai tad neatbildēju, ka tā ir pati skais-tākā?

SOKRATS. Jā, noteikti. Bet neviens tev nevai-cāja, *kāda* ir Gorgija māksla, bet *kas* tā ir un par ko vajadzētu saukt Gorgiju.⁸ Tāpat, kā to pirmīt ierosi-nāja Hairefonts un tu viņam atbildēji pareizi un īsi, tā arī tagad pasaki, kas ir viņa māksla un par ko viņš mums jādēvē. Vai labāk, Gorgij, pasaki mums pats, kas ir tā māksla, ko pārzini, un par ko vaja-dzētu tevi saukt.

GORGIJS. Tā ir retorika, Sokrat.

SOKRATS. Tātad tevi jāsauc par retoru⁹?

GORGIJS. Jā, Sokrat, un par labu, ja vēlies mani saukt tā, kāds, kā saka Homērs, lepojos esam.¹⁰

SOKRATS. Jā, to vēlos.

GORGIJS. Tad sauc mani tā.

B SOKRATS. Vai varam sacīt, ka esi spējīgs arī citus padarīt par tādiem?

GORGIJS. Jā, to piedāvāju ne vien šeit, bet arī citur.

SOKRATS. Vai tu, Gorgij, būtu ar mieru turpi-nāt sarunu tādu, kādu to šobrīd risinām, mijoties jautājumiem un atbildēm, bet garās runas, kā iesāka Pols, atlikt uz vēlāku laiku? Bet, ko apsoli, tas tev arī jāpilda, piekrītot īsi atbildēt uz maniem jautā-jumiem.

GORGIJS. Ir dažas atbildes, Sokrat, kas prasā garākas runas. Tomēr mēģināšu izteikties cik vien iespējams īsi. Arī tas ir kaut kas tāds, ar ko varu

lepoties – ka neviens nespēj pateikt vienu un to pašu īsāk kā es.

SOKRATS. Tas ir tieši tas, kas man vajadzīgs, Gorgij. Tad nu parādi man šo savu īsrunāšanas prasmi, bet garrunāšanu atliksim uz citu laiku.

GORGĪJS. To darišu, un tu atzīsi, ka vēl nekad neesi dzirdējis kādu runājam īsāk.

SOKRATS. Labi. Tu apgalvo, ka pārzini runas mākslu un spēj padarīt par runātāju arī citus; tad pasaki, ar ko īsti retorikai ir darišana. Aušanai, piemēram, ir darišana ar drānu pagatavošanu, vai ne? D

GORGĪJS. Jā.

SOKRATS. Un mūzikai ar melodiju radišanu?

GORGĪJS. Jā.

SOKRATS. Pie Hēras,¹¹ Gorgij, apbrīnoju tavas atbildes: tu tiešām atbildi cik vien iespējams īsi!

GORGĪJS. Jā, Sokrat, domāju, ka rikojos, kā nākas.

SOKRATS. Lieliski. Tad nu atbildi man tāpat par retoriku: uz kuru prasmi tā attiecas?

GORGĪJS. Uz runām.

SOKRATS. Uz kādām runām, Gorgij? Vai uz tādām, kas norāda slimniekiem, ar kādu dzīvesveidu viņi var atgūt veselību? E

GORGĪJS. Nē.

SOKRATS. Tātad retorika neattiecas uz visām runām?

GORGĪJS. Protams, ne.

SOKRATS. Bet tā padara cilvēkus spējīgus runāt?

GORGĪJS. Jā.

SOKRATS. Tātad arī padomāt par to, ko runāt?¹²

GORGĪJS. Kā gan citādi?

SOKRATS. Vai ārstniecība, ko tikko kā minējām, nedod iespēju padomāt un runāt par slimniekiem? 450

GORGIJS. Katrā ziņā.

SOKRATS. Tātad arī ārstniecībai, kā šķiet, ir darišana ar runām?

GORGIJS. Jā.

SOKRATS. Ar runām par slimībām?

GORGIJS. Tieši tā.

SOKRATS. Un vai arī ģimnastikai nav darišana ar runām par labu un sliktu ķermeņa stāvokli?

GORGIJS. Katrā ziņā.

SOKRATS. Un tā tas, Gorgij, arī ir ar visām pārējām mākslām: ikvienai no tām ir darišana ar runām, kas attiecas uz priekšmetu, kuru tā pārzina.

GORGIJS. Tā liekas.

SOKRATS. Tad kāpēc tu pārējās mākslas nesauc par runas mākslām, kaut arī tām ir darišana ar runām, ja sauc par retoriku to, kas attiecas uz runām?

GORGIJS. Tāpēc, ka, Sokrat, pārējās mākslās visa prasme, īsi sakot, pamatojas uz manuālām un tam līdzīgām darbībām, turpretī retorikā nenotiek nekādas darbošanās ar rokām, bet tā rīkojas un sasniedz savu mērķi ar runām vien. Tāpēc apgalvoju, ka retorikai ir darišana ar runām, un domāju, ka man ir taisnība.

SOKRATS. Vai nu zinu, ko saproti ar retoriku? Bet drīz vien man par to būs skaidrāks priekšstats. Atbildi: mēs taču atzīstam, ka eksistē mākslas, vai ne?

GORGIJS. Jā.

SOKRATS. Visu mākslu vidū ir tādas, kurās galvenā loma piekrīt darbībai un kurām runas vajadzīgas tikai niecīgā mērā, dažām tās pat vispār nav vajadzīgas; tādas īstenojamas arī klusumā, kā, piemēram, glezniecība vai tēlniecība un daudzas citas. Tās, man šķiet, ir tās, par kurām saki, ka retorika uz tām neatiecas, vai ne?

GORGĪJS. Jā, tavs pieņēmums ir pilnīgi pareizs, Sokrat.

SOKRATS. Citas mākslas ir tādas, kas savu mērķi sasniedz ar runām vien un kam, īsi sakot, vai nu vispār nevajag nekādas darbības, vai tā vajadzīga tikai niecīgā mērā, piemēram, aritmētika, rēķināšana, ģeometrija un galdiņspēle¹³, un ir arī daudz citu, no kurām dažām runas un darbības atrodas aptuvenā līdzsvarā, bet lielākajai daļai viss veikums un iedarbība pamatojas uz runām. Pie tām, kā man šķiet, tu pieskaiti retoriku. E

GORGĪJS. Jā, tev taisnība.

SOKRATS. Es gan domāju, ka tu nevienu no uzskaitītajām mākslām negribi saukt par retoriku, kaut gan, ja tavus vārdus saprot burtiski, iznāk, ka māksla, kas iedarbojas ar runu, ir retorika. Tādējādi cilvēks, kas sarunā gribētu tev piesieties, varētu tev iebilst: “Tā tad uzskati aritmētiku par runas mākslu, Gorgij?” Taču domāju, ka tu ne aritmētiku, ne ģeometriju nedēvēsi par runas mākslu.

GORGĪJS. Pilnīgi pamatoti, Sokrat; tu esi mani pareizi sapratis. 451

SOKRATS. Tad noved arī tu savu atbildi uz manu jautājumu līdz galam. Tā kā retorika ir viena no mākslām, kurās galvenā loma ir runām, un ir arī vēl citas tamlīdzīgas, tad mēģini man pateikt, uz ko attiecas runas, kuras ir tik iedarbīgas, lai tās sauktu par retorikas sasniegumu.

Piemēram, ja man kāds vaicātu par kādu no mākslām, ko pirmīt uzskaitīju: “Sokrat, kas par mākslu ir aritmētika?¹⁴” – es viņam atbildētu, tāpat kā tikko tu, ka tā ir viena no mākslām, kuru iedarbība pamatojas uz runu. Un, ja viņš man vēl vaicātu: “Uz B

ko attiecas šī iedarbība?” – es viņam teiktu: “Uz pāri un nepāri, kāds ikreiz būtu to lielums.” Un, ja viņš man vēl jautātu: “Un kas, tavuprāt, ir rēķināšanas māksla?” – es viņam atbildētu, ka arī tā pieder pie mākslām, kuru iedarbība visā pilnībā pamatojas uz runu. Un, ja viņš man vēl jautātu: “Uz ko attiecas šī iedarbība?” – es teiktu, tāpat kā cilvēki, kas Tautas sapulcē rakstveidā ierosina papildinājumu likumprojektam:¹⁵ “Citādā ziņā starp aritmētiku un rēķināšanu nav nekādas atšķirības, jo rēķināšana tāpat attiecas uz pāri un nepāri, taču atšķirība ir tā, ka rēķināšana veltī uzmanību pāra un nepāra daudzumam gan attiecībā pret sevi pašu, gan attiecībā vienam pret otru.” Un, ja man kāds vaicātu par astronomiju un es sacītu, ka arī tās iedarbība visā pilnībā pamatojas uz runām, un viņš tad bilstu: “Uz ko attiecas šīs astronomijas runas, Sokrat?” – tad es viņam atbildētu: “Uz zvaigžņu, Saules un Mēness gaitu un to kustības relatīvo ātrumu.”

GORGIJS. Un tā būtu pareiza atbilde, Sokrat.

D SOKRATS. Un nu ir tava kārta, Gorgij, jo arī retorika ir viena no mākslām, kas visu paveic un panāk ar runām, vai ne?

GORGIJS. Jā, tā ir.

SOKRATS. Tad pasaki man – uz ko attiecas tās runas? Kura no visām esošajām lietām ir tā, ko skar runas, kuras liek lietā retorika?

GORGIJS. Tie ir svarīgākie un dižākie cilvēka dzīves jautājumi, Sokrat.

E SOKRATS. Bet, Gorgij, arī tas, ko tu tagad saki, ir apšaubāms un nepavisam nav skaidrs. Tu, domājams, mielastos esi dzirdējis cilvēkus dziedam dzīru dziesmu¹⁶, kurā viņi uzskaita, ka labākais ir veselība,

otrais – skaistums, bet trešais, kā izsakās dzejnieks, dziesmas sacerētājs, – bagātība bez krāpšanas.

GORGIJS. Jā, esmu to dzirdējis. Bet kālab tu to saki?

SOKRATS. Tālab, ka tūdaļ pat tev līdzās nostātos to labumu radītāji, kurus cildinājis dzīru dziesmas sacerētājs, – ārsts, vingrošanas skolotājs un darījumu cilvēks un vispirms sacītu ārsts: “Sokrat, Gorgijs tevi krāpj, jo nevis viņa māksla attiecas uz cilvēku lielāko labumu, bet manējā.” – Ja es viņam tad vaicātu: “Kas tu tāds esi, ka tā saki?” – viņš laikam gan atbildētu, ka ir ārsts. – “Kā tu to domā? Vai tavas mākslas veikums patiešām ir pats lielākais labums?” – Uz to viņš man laikam atbildētu: “Bez šaubām, Sokrat, jo tā ir veselība. Un kurš labums cilvēkiem ir vēl lielāks par veselību?”

Ja nu pēc viņa sacītu vingrošanas skolotājs: “Arī es brīnītos, Sokrat, ja Gorgijs varētu tev parādīt, ka viņš ar savu mākslu dod lielāku labumu nekā es ar savējo,” – es viņam uz to teiktu: “Kas tu tāds esi, labais cilvēk, un kas ir tavš veikums?” – “Esmu vingrošanas skolotājs,” viņš atbildētu, “un mans veikums ir tas, ka padaru cilvēku ķermeņus skaistus un spēcīgus.”

Pēc viņa sacītu darījumu cilvēks – domāju, dziļi nicinādams visus pārējos: “Paskaties, Sokrat, vai tu pie Gorgija vai jebkura cita varētu atrast lielāku labumu par bagātību.” – Uz to mēs viņam teiktu: “Kā tā? Vai tad tu esi tās radītājs?” – “Jā,” viņš atbildētu. – “Kas būdams?” – “Darījumu cilvēks.” – “Kā? Vai tad uzskati, ka cilvēkiem pats lielākais labums ir bagātība?” mēs teiktu. – “Bez šaubām,” viņš atbildētu. – “Bet mūsu Gorgijs,” mēs sacītu,

“uzstāj, ka viņa māksla radot lielāku labumu nekā tavējā.” – “Un kas tas ir par labumu?” viņš tad noteikti vaicātu. “Lai Gorgijs atbild.”

D Tad nu iedomājies, Gorgij, ka tev jautājumus uzdod gan viņi, gan es, un atbildi: kas tas ir, ko tu dēvē par lielāko labumu cilvēkiem, sevi uzskatīdams par tā radītāju.

GORGIJS. Tas ir tas, Sokrat, kas patiešām ir lielākais labums un cilvēkiem sagādā brīvību un reizē ar to ikvienam viņa valstī varu pār citiem.

SOKRATS. Ko tu ar to saproti?

E GORGIJS. Ar to saprotu spēju ar runām pārliecināt gan tiesnešus tiesā, gan padomniekus Padomē, gan tautu Tautas sapulcē, gan pilsoņus jebkurā citā sanāksmē. Ar šo spēju tavā kalpībā būs ārsts, tavā kalpībā arī vingrošanas skolotājs. Bet šis darījumu cilvēks,¹⁷ izrādīsies, naudu pelnīs kādam citam – nevis sev, bet gan tev, kas spēj runāt un pārliecināt masas.

453 SOKRATS. Tagad, Gorgij, kā man liekas, tu pavisam precīzi parādīji, kas tā par mākslu, kuru saproti ar retoriku, un, ja ko sajēdzu, tu domā, ka retorika ir pārliecināšanas meistarē¹⁸ un ka visa tās iedarbība pirmām kārtām virzīta uz to. Bet varbūt vari apgalvot, ka retorika spēj vairāk nekā radīt pārliecību klausītāju dvēselē?

GORGIJS. Nē, nekādā ziņā, Sokrat; tava definīcija, manuprāt, ir pilnīgi atbilstoša, jo tā ir retorikas galvenā pazīme.

B SOKRATS. Tad paklausies, Gorgij: ja ir kāds cilvēks, kas sarunā ar kādu citu vēlas saprast, par ko īstenībā ir runa, tad vari nešaubīties, ka esmu viens no tiem; domāju – arī tu.

GORGIJS. Kas tev aiz ādas, Sokrat?

SOKRATS. To tūdaļ pateikšu. Atzīstos, ka gan skaidri nezinu, kas tā no retorikas izrietošā pārliecināšana tāda ir un uz ko tā attiecas, taču nojaušu, ko tu saproti ar retoriku un uz ko tā attiecas. Tomēr vaicāšu tev, kā tu saproti šo no retorikas izrietošo pārliecināšanu un uz ko tā attiecas. Bet, ja man pašam jau ir kāda nojausma, tad kāpēc vēl vaicāšu tev, nevis pasaku to pats? Nevis tevis dēļ, bet pētījuma labad, lai tas virzītos uz priekšu un mums sniegtu jo pilnīgu skaidrību, par ko īsti ir runa. Tad paskaties, vai, tavuprāt, neuzdodu tev jautājumus pamatoti. Piemēram, ja es tev jautātu, kas par gleznotāju ir Zeuksids¹⁹, un tu man atbildētu, ka viņš gleznojoš figūras, vai man tad nebūtu tiesības pavaicāt, kādas figūras viņš glezno? Vai tā ir?

GORGIJS. Katrā ziņā.

SOKRATS. Taču tāpēc, ka ir arī vēl citi gleznotāji, kas darina daudz citādu gleznu?

GORGIJS. Jā.

SOKRATS. Ja nebūtu neviena cita gleznotāja kā Zeuksids, tad tava atbilde būtu pareiza?

GORGIJS. Bez šaubām.

SOKRATS. Tad pasaki man arī par retoriku: vai, tavuprāt, tikai retorika vien panāk pārliecināšanu, vai to dara arī citas mākslas? Es to domāju šādi: vai tas, kas māca kādu priekšmetu, nepārliecina par to, ko viņš māca? Bet varbūt ne?

GORGIJS. Nē, Sokrat, viņš pārliecina vairāk par jebkuru citu.

SOKRATS. Tad atgriezīsimies pie tām pašām mākslām, par kurām iepriekš runājām. Vai aritmētika mums nemāca to, kas attiecas uz skaitli, un tāpat aritmētiķis?

GORGIJS. Protams.

SOKRATS. Tātad arī pārlicina?

GORGIJS. Jā.

SOKRATS. Tātad arī aritmētika ir pārlicināšanas meistare?

GORGIJS. Tā šķiet.

SOKRATS. Un, ja mums kāds vaicās, kādas pārlicināšanas un uz ko tā attiecas, mēs viņam atbildēsim, ka tā ir didaktiska pārlicināšana, kas attiecas uz pāra un nepāra skaitļiem kopumā. Tāpat varēsīm parādīt, ka arī visas pārējās iepriekš minētās mākslas ir pārlicināšanas meistarē un kādas pārlicināšanas, un uz ko tās attiecas, vai ne?

GORGIJS. Jā.

SOKRATS. Tātad retorika nav vienīgā pārlicināšanas meistare?

GORGIJS. Tev taisnība.

SOKRATS. Un, tā kā tā nav vienīgā, kas veic šo darbu, bet ir arī vēl citas mākslas, kas to dara, mēs savam sarunas biedram, tāpat kā attiecībā uz gleznotāju, ar pilnām tiesībām uzdotu jautājumu: "Kāds ir retorikas mākslas pārlicināšanas raksturs, un kas ir tās priekšmets?" – Vai tev nešķiet, ka šāds jautājums ir pamatots?

GORGIJS. Jā, tas ir pamatots.

SOKRATS. Tad atbilde, Gorgij, ja arī tev tā šķiet.

GORGIJS. Es domāju, Sokrat, tādu pārlicināšanu, kāda sastopama tiesās un citos pūļos²⁰, kā tikko kā sacīju, un tās priekšmets ir taisnīgais un netaisnīgais.

SOKRATS. Es jau nojautu, Gorgij, ka tu runā par tāda rakstura pārlicināšanu un šo priekšmetu. Bet nebrīnies, ka tūdaļ pat tev ko vaicāšu, kas šķiet

esam skaidrs un par ko tomēr atkārtoti taujāju. Kā C
jau sacīts, vaicāju, lai mūsu pētījums virzītos secīgi
uz priekšu, nevis tevis dēļ. Taču neiestigsim nelāgā
ieradumā cits citam piedēvēt kādas domas un aiz-
steigties priekšā otra atbildēm, lai tu varētu pēc pati-
kas izklāstīt savu viedokli atbilstoši iecerei.

GORGIJS. Tu, manuprāt, rīkojies pilnīgi pareizi,
Sokrat.

SOKRATS. Tad aplūkosim arī vēl šo: vai ir kas
tāds, ko tu sauc par “zināt”?

GORGIJS. Jā, ir.

SOKRATS. Un kas tāds, ko tu sauc par “noticēt”?

GORGIJS. Jā, arī tāds ir.

SOKRATS. Un vai “zināt” un “noticēt” jeb zinā- D
šana un ticēšana tev šķiet viens un tas pats, vai tās ir
dažādas lietas?

GORGIJS. Uzskatu, Sokrat, ka tās ir dažādas lietas.

SOKRATS. Pareizi. Lūk, pierādījums. Ja tev kāds
vaicātu: “Vai eksistē nepatiesa un patiesa ticība,
Gorgij?” – tu, domāju, atbildētu, ka eksistē.

GORGIJS. Jā.

SOKRATS. Bet vai eksistē arī nepatiesa un pa-
tiesa zināšana?

GORGIJS. Nekādā gadījumā.

SOKRATS. Tātad skaidrs, ka tas nav viens un
tas pats?

GORGIJS. Tev taisnība.

SOKRATS. Bet pārliecināti ir gan tie, kas zina, E
gan tie, kas tic.

GORGIJS. Jā, tā tas ir.

SOKRATS. Tad varam pieņemt divus pārlicie-
nāšanas veidus – vienu, kas rada ticību bez zināša-
nām, un otru, kas rada zināšanu?

GORGIJS. Noteikti.

SOKRATS. Kuru pārliecināšanas veidu dod retorika tiesās un citos pūļos attiecībā uz taisnīgo un netaisnīgo? To, no kura rodas ticība bez zināšanas, vai to, no kura rodas zināšana?

GORGIJS. Skaidrs, Sokrat, – to, no kura rodas ticība.

455 SOKRATS. Tad retorika, kā šķiet, ir tādas pārliecināšanas meistare, kura attiecībā uz taisnīgo un netaisnīgo iedveš ticību, nevis pamāca.

GORGIJS. Jā.

SOKRATS. Un runātājs tiesās un citos pūļos nevis māca, kas ir taisnīgi un netaisnīgi, bet panāk vienīgi to, ka viņam notic. Un viņš arī nespētu tik īsā laikā pūlim mācot izskaidrot tik svarīgas lietas.

GORGIJS. Patiešām ne.

B ar retoriku, jo es pats tiešām vēl nespēju tikt pie skaidrības, ko par to domāju. Ja pilsētā notur sapulci, lai ievēlētu vai nu ārstus²¹, vai kuģu būvētājus, vai citāda veida lietpratējus, vai tādā reizē runātājs būs padomdevējs? Ir taču skaidrs, ka vēlēšanās ikreiz jāizraugās prasmīgākais. Tāpat tas ir, kad runa ir par mūru celtniecību vai ostu un kuģu būvētavu ierīkošanu, – tad tie būs celtnieki, kas dos padomus. Arī tad, kad spriež par stratēģu izvēli, par karaspēka izvietošanu cīņā
C pret ienaidniekiem vai cietokšņu ieņemšanu, padomdevēji būs kara, nevis runas mākslas lietpratēji. Ko tu par to domā, Gorgij? Tā kā tu pats sevi dēvē par retoru un par spējīgu citus padarīt par runātājiem, derētu tieši no tevis uzzināt visu, kas saistīts ar tavu mākslu.

Tici man, šādi rīkojos arī tavās interesēs. Varbūt te klātesošo vidū ir arī viens otrs, kas gribētu kļūt

par tavu skolnieku; jā, es manu, ka te tādi ir, pat daudzi, kas, iespējams, tikai kautrējas tev uzdot jautājumus. Tad nu pieņem, ka, ja tev ko jautāju, tie ir arī viņu jautājumi: “Kāds, Gorgij, mums tiks labums, ja mācīsimies pie tevis? Kādos jautājumos būsīm spējīgi dot valstij padomus? Vai tikai par taisnīgo un netaisnīgo vai arī par jomām, ko tikko kā minēja Sokrats?” – Tad nu mēģini viņiem atbildēt.

GORGĪJS. Lūkošu tev, Sokrat, skaidri un visā pilnībā atsegt retorikas spēku. Tu taču pats man lieliski tam parādīji ceļu. Tu droši vien zini, ka šīs kuģu būvētavas, Atēnu mūri un ostu ierīkošana radusies pēc Temistokla²², daļēji arī pēc Perikla²³, nevis pēc lietpratēju ieteikuma.

SOKRATS. Jā, tā stāsta par Temistoklu, bet Periklu dzirdēju pats, kad viņš mums ieteica vidējā mūra celšanu.²⁴

GORGĪJS. Un, ja notiek tādas vēlēšanas, par kādām runāji, Sokrat, tad tu redzi, ka tie tomēr ir runātāji, kuri dod padomu un kuru domas par šiem jautājumiem gūst virsroku.

SOKRATS. Par to arī brīnos, Gorgij, un tāpēc vaicāju jau sen, kas īsti ir retorikas spēks, jo, vērojot, kas notiek, tai, liekas, piemīt kāda dievišķa vara.

GORGĪJS. Un ja tu vēl zinātu visu, Sokrat, proti, ka tā sevī, tā sakot, ietver un sev pakļauj visus spēkus! Minēšu tev pārliecinošu pierādījumu.

Man bieži gadījies kopā ar brāli²⁵ vai citiem ārstiem apmeklēt kādu slimnieku, kas vai nu nevēlējās dzert zāles, vai ļauties ārsta skalpelim vai dedzināšanai,²⁶ un tad, kad ārsts nespēja viņu pārliecināt, viņu pārliecināju es – un ne jau ar kādu citu mākslu kā vien retoriku. Es arī apgalvoju, ka, ja pilsētā,

kādā vien tu gribētu, ierastos runātājs un ārsts un Tautas sapulcē vai kādā citā sanāksmē nāktos diskusijā izšķirt, kuru izraudzīties par ārstu, tad ārsts C paliktu bez kādas ievēribas, bet ievēlēts tiktu runāpratējs, ja vien viņš gribētu.²⁷

Tāpat, sacenšoties ar jebkuru citu amata pratēju, prasmīgais runātājs drīzāk par ikvienu citu panāktu, lai ievēlē viņu, jo nav tāda jautājuma, par kuru runātājs lielas cilvēku masas priekšā neizteiktos pārliecinotāk kā jebkurš cits no amata pratējiem. Lūk, kāds ir manas mākslas spēks un tās raksturs.

Tomēr, Sokrat, retorika izmantojama tāpat kā visi citi cīņas veidi. Arī pārējos cīņas veidus nevajag D likt lietā pret visiem cilvēkiem. Tikai tāpēc vien, ka apgūta dūru cīņa un pankratijs²⁸, un prasme rīkoties ar ieročiem, kas kādu padara stiprāku par draugiem un ienaidniekiem, viņš vēl nedrīkst sist un durt draugiem un viņus nogalināt.

Un, ja kāds, kas, regulāri apmeklējams palaistru²⁹, fiziski norūdījies un kļuvis prasmīgs dūru cīkstonis, ņemas sist savu tēvu un māti vai kādu citu no tuviniekiem vai draugiem, tad tāpēc, Zevs liecinieks, nav jāienīst un jāizraida no pilsētām vingrošanas skolotāji un cilvēki, kas māca rīkoties ar ieročiem. Viņi E taču savu prasmi nodevuši audzēkņiem, lai tie to taisnīgi liktu lietā pret ienaidniekiem un noziedzniekiem – aizstāvībai, nevis uzbrukumam. Bet šie izmanto savu spēku un prasmi ačgārni, nepareizi. 457

Tā tad nevis skolotāji ir nelieši, nedz viņu māksla vainojama un nelietīga minētā iemesla dēļ, bet gan, manuprāt, tie, kas to nepareizi izmanto. Tādi paši apsvērumi attiecas arī uz retoriku. Runātājs taču spēj runāt pret visiem un par visu, tā ka pārliecina

pūli drīzāk nekā jebkurš cits un, vārdu sakot, panāk visu, ko vien grib. Taču viņš nekādā gadījumā nedrīkst atņemt slavu ne ārstiem, ne citiem amata pratējiem tāpēc vien, ka to spētu, bet viņam, tāpat kā ciņas prasme, arī retorika jāizmanto taisnīgi. Bet, ja kāds, kļuvis par veiklu runātāju, nelietīgi izmanto savas spējas un prasmi, par to, manuprāt, nedrīkst ienīst viņa skolotāju un to izraidīt no pilsētas, jo viņš savu mākslu mācījis taisnīgai lietošanai, bet viņa skolnieks to izmantojis pretējam nolūkam. Tātad būtu taisnīgi ienīst, izraidīt un sodīt ar nāvi to, kas savu prasmi nepareizi izmanto, nevis viņa skolotāju.

SOKRATS. Domāju, Gorgij, ka arī tu esi piedalījies daudzās diskusijās un ievērojis, ka to dalībniekiem nav viegli precīzi formulēt problēmu, par kuru viņi gatavojas debatēt, lai tad, viens otru pamācījuši un viens no otra pamācījušies, noslēgtu sarunu. Bet parasti viņi nespēj vienoties un viens otram pārmet, ka tas izsakoties nepareizi un neskaidri, un viņi dusmojas, uzskatīdami, ka otra izteikumos izpaužoties vienīgi nelabvēlība un ka tas tikai gribot strīdēties un nemaz necenšoties iedziļināties diskusijas priekšmetā. Daži galu galā šķiras augstākajā mērā negliti, viens otru nopulgojuši un apmainījušies tādiem vārdiem, ka klātesošie jau skaišas paši uz sevi, ka uzskatījuši par vajadzīgu klausīties tādos cilvēkos.

Kāpēc tev to saku? Tāpēc, ka man liekas, ka tas, ko tagad saki, ne gluži atbilst tam, ne arī saskan ar to, ko pirmīt teici par retoriku. Gan baidos tevi atspēkot, lai tu nedomātu, ka gribu tikai strīdēties un runāt tev pretī, nevis noskaidrot lietas būtību. Ja nu tu piederi pie tiem cilvēkiem, pie kuriem arī es piederu, tad labprāt tevi izvaicātu; ja ne, tad sarunu izbeigtu.

B Bet kas tie ir par cilvēkiem, pie kuriem piederu? Tie ir cilvēki, kas labprāt ļauj atspēkojumam, ja pateikuši ko nepareizu, un labprāt atspēko, ja otrs pasaka ko nepareizu, un kam tikt atspēkotam nav mazāk patīkami kā atspēkot. Uzskatu pirmo par lielāku labumu tādā pašā mērā, kādā ir lielāks labums pašam tikt atbrīvotam no lielākā ļaunuma nekā atbrīvot no tā citu. Pēc manām domām, cilvēkam nav lielāka ļaunuma kā nepareizs uzskats par mūsu sarunas priekšmetu.³⁰

Ja arī tu sevi uzskati par tādu cilvēku, tad runāsim, bet, ja tev šķiet, ka labāk sarunu pārtraukt, tad liksīties mierā un to izbeigsim.

D GORGIJS. Nē, Sokrat, arī es varu apgalvot, ka esmu tāds, kādu tu raksturoji. Taču varbūt vajadzētu arī rēķināties ar klausītājiem. Proti, kad jūs ieradāties, es biju jau ilgāku laiku runājis klātesošo priekšā, un mūsu saruna, ja mēs to turpinātu, varētu krietni ieilgt. Mums tā tad vajadzētu padomāt arī par viņiem, lai, ja kādam būtu citas darīšanas, viņu neaizkavētu.³¹

HAIREFONTS. Jūs paši, Gorgij un Sokrat, dzirdat, ka šie cilvēki skaļi protestē, kārodami uzziņāt, ko jūs vēl teiksiet. Arī es negribētu, lai man rastos kāds šķērslis, kas liktu atteikties no tādas sarunas un tādiem sarunbiedriem kaut kādu neatliekamu darīšanu dēļ.

D KALLIKLS. Zvēru pie dieviem, Hairefont, arī pats esmu jau bijis klāt ne vienā vien diskusijā, bet nezinu, vai esmu jebkad guvis tādu baudu kā šoreiz. Kas attiecas uz mani, jūs, kaut runāsit visu dienu, man sagādāsit tikai prieku.

SOKRATS. No manas puses, Kallikl, nav nekādu šķēršļu, ja vien Gorgijs piekrīt.

GORGĪJS. Tā jau pēc visa runātā būtu kauna lieta, Sokrat, ja es nepiekristu, kad pats jūs aicināju man vaicāt, ko kurš grib. Tad nu, ja mūsu klausītāji neiebilst, turpini sarunu un jautā, ko vēlies. E

SOKRATS. Tad paklausies, Gorgij, kas mani tevis sacītajā visvairāk izbrīna. Iespējams, ka tev ir taisnība, bet es tevi nepareizi saprotu. Tu apgalvo, ka spēj padarīt par runātāju ikvienu, kas grib pie tevis mācīties? C

GORGĪJS. Jā.

SOKRATS. Protams, tādējādi, ka viņš jebkurā jautājumā gūs pūļa atbalstu nevis ar pamācīšanu, bet arī pārliecināšanu?

GORGĪJS. Tieši tā. 459

SOKRATS. Tu tikko kā sacīji, ka runātājs arī veselības jautājumos mācēs pārliecināt labāk nekā ārsts.³² D

GORGĪJS. Jā, tā sacīju – pūlī.³³

SOKRATS. Bet vai “pūlī” nenozīmē “nezinātajos”? Viņš taču lietpratējus nemācēs pārliecināt labāk kā ārsts.

GORGĪJS. Tev taisnība.

SOKRATS. Bet, ja viņš mācēs pārliecināt vairāk nekā ārsts, tad līdz ar to viņš mācēs pārliecināt labāk nekā lietpratējs? E

GORGĪJS. Jā gan.

SOKRATS. Pats nebūdam ārsts, vai ne? B

GORGĪJS. Jā.

SOKRATS. Bet tas, kas nav ārsts, neapšaubāmi nezina to, ko zina ārsts?

GORGĪJS. Acīmredzami.

SOKRATS. Ja runātājs māc pārliecināt vairāk nekā ārsts, tad nezinātais nezinātajus mācēs pārliecināt vairāk nekā lietpratējs. Tā taču sanāk. Bet varbūt ir citādi? 460

GORGIJS. Jā, tā sanāk, vismaz šajā gadījumā.

SOKRATS. Tātad arī attiecībā uz visām pārējām mākslām runātāja un retorikas situācija ir tāda pati: zināt lietas būtību retorikai nav nekādas vajadzības; tai pietiek ar to, ka atradusi zināmu pārlicināšanas paņēmieni, lai nezinātājiem liktos, ka tā zina vairāk nekā lietpratēji.

GORGIJS. Vai tas nav milzīgs atvieglinājums, Sokrat, ka pietiek iemācīties šo vienu mākslu, nevis arī pārējās, lai necik neatpaliktu no amata pratējiem?

SOKRATS. Vai runātājs šādos apstākļos atpaliek no citiem vai neatpaliek, to drīz aplūkosim, ja to prasīs mūsu pētījums. Bet nu vispirms paskatīsimies, vai attiecībā uz taisnīgo un netaisnīgo, neglīto un skaisto, labo un slikto runātājs ir tādā pašā stāvoklī kā attiecībā uz veselību un pārējo mākslu priekšmetiem, proti, tādējādi, ka viņš, nezinādams, kas ir labs un kas slikts, skaists un neglīts, taisnīgs un netaisnīgs, šādos jautājumos ieguvīs tādu pārlicināšanas paņēmieni, kas viņam, nezinātājam, ļauj nezinātājos radīt šķitumu, ka viņš zina vairāk nekā lietpratējs. Jeb vai viņam tas viss ir jāzina un tam, kas atnāk pie tevis, lai mācītos retoriku, jābūt jau iepriekš to apguvušam? Ja ne, tad tu, retorikas skolotājs, no tā visa iesācējam neko neiemācīsi – tas taču nav tavs uzdevums –, bet panāksi, ka viņš, būdams nezinātājs, pūlim šķitīs to visu zinām un liksies labs, tāds nebūdams. Bet varbūt tu vispār nespēsi viņam iemācīt retoriku, ja viņš jau iepriekš nezina patiesību par visu minēto? Kā tas galu galā ir, Gorgij? Tad nu, pie Zeva, atsedz³⁴ mums retorikas spēku, kā pirmīt solīji!

GORGĪJS. Es domāju, Sokrat, ka viņš, ja to visu nezina jau iepriekš, arī to iemācīsies pie manis.

SOKRATS. Pietiek: tā ir laba atbilde. Ja tu kādu būsi izveidojis par runātāju, viņam jāzina, kas ir taisnīgi un kas netaisnīgi, vai nu jau iepriekš, vai to vēlāk iemācoties no tevis.

GORGĪJS. Tieši tā.

SOKRATS. Tad nu kā? Kas apguvis celtniecību, B
taču ir celtnieks, vai ne?

GORGĪJS. Jā.

SOKRATS. Un, kas apguvis mūziku, – mūziķis?

GORGĪJS. Jā.

SOKRATS. Un, kas ārstniecību, – ārsts? Un tā tas arī ir ar pārējām mākslām: kas apguvis kādu no tām, kļūst tāds, par kādu viņu padara attiecīgās zināšanas?

GORGĪJS. Protams.

SOKRATS. Līdz ar to arī tas, kurš iemācījies, kas ir taisnīgums, ir taisnīgs?

GORGĪJS. Neapšaubāmi.

SOKRATS. Un taisnīgais rikojas taisnīgi?

GORGĪJS. Jā.

SOKRATS. Tātad runātājs katrā ziņā ir taisnīgs, C
bet taisnīgais katrā ziņā grib rīkoties taisnīgi?

GORGĪJS. Tā vismaz šķiet.

SOKRATS. Tātad taisnīgais nekad negribēs rīkoties netaisnīgi?

GORGĪJS. Nekādā gadījumā.

SOKRATS. Bet runātājam saskaņā ar teikto jābūt taisnīgam?

GORGĪJS. Jā.

SOKRATS. Tātad runātājs nekad negribēs rīkoties netaisnīgi?

GORGIJS. Tā vien šķiet, ka ne.

D SOKRATS. Tu taču atceries savus pirms īsa brīža teiktos vārdus, ka nedrīkstot vainot un izraidīt no pilsētām vingrošanas skolotājus, ja dūru cīkstonis savu prasmi izmanto netaisnīgi? Un ka līdzīgā kārtā, ja runātājs savu runātprasmi izmanto netaisnīgi, vajagot vainot nevis viņa skolotāju un to padzīt no pilsētas, bet gan to, kas netaisnīgi rikojas un retoriku izmanto nepareizi? Vai tā tika sacīts vai ne?

GORGIJS. Jā, tā tika sacīts.

E SOKRATS. Taču tagad noskaidrojas, ka šis pats cilvēks, runātājs, vispār nekad nerīkojas netaisnīgi. Vai tā ir?

GORGIJS. Šķiet, tā ir.

D SOKRATS. Un šīs sarunas sākumā, Gorgij, tika apgalvots, ka retorika nodarbojas ar runām nevis par pāri un nepāri, bet par taisnīgo un netaisnīgo. Vai tā ir?

GORGIJS. Jā.

SOKRATS. Kad tu to pirmīt teici, pieņēmu, ka retorika nemūžam nevar būt nekas netaisnīgs, jo tā savas runas allaž risina par taisnīgumu. Bet, kad maz-
 461 liet vēlāk sacīji, ka runātājs var savu mākslu izmantot arī netaisnīgi, tad nobrīnījies un nospriedu, ka šie apgalvojumi savā starpā nesaskan, un izteicos, ka, ja tu, tāpat kā es, uzskati par ieguvumu tikt atspēkotam, tad esot vērts sarunu turpināt, bet, ja ne, tad labāk likties mierā. Un nu, mūsu pētījuma turpinājumā, to redzi pats, no jauna top atzīts, ka runātājs nekādi nespēj retoriku izmantot netaisnīgi, nedz vispār vēlēties netaisni rīkoties. Kā tad īstenībā ir –
 B pie suņa, Gorgij, – lai to pienācīgi noskaidrotu, vajadzīga pamatīga saruna.

POLS. Kā tad tā, Sokrat? Vai tu patiešām spried par retoriku tā, kā šobrīd runā? Gorgijs kautrējās tev nepiekrīst, ka runātpratējs cilvēks zinot gan taisnīgo, gan skaisto, gan labo un, ja kāds pie viņa atnāktu bez šīs zināšanas, tad viņš pats to viņam iemācītu. Domājams, no šīs piekāpšanās vēlāk arī radās zināma pretruna spriedumos – tev taču vienmēr sagādā prieku otru ar saviem jautājumiem iedzīt strupceļā. Bet vai, tavuprāt, kāds tāpēc noliegs, ka viņš gan pats zina taisnīgo, gan māc to iemācīt citiem? Tā risināt diskusiju ir visai nepieklājīgi.

SOKRATS. Mans lieliskais Pol! Mēs jau tieši tālab iegādājamies draugus un dēlus, lai tad, kad, kļūdami vecāki, sākam aplam rīkoties, jūs, jaunie, mums stāvētu klāt un mūsu dzīvi balstītu ar darbiem un vārdiem. Tā arī tu šobrīd, kad es un Gorgijs savos spriedumos maldāmies, stāvi mums klāt un sniedz atbalstu. Tas ir tavs pienākums. Bet es no mūsu vienošanās ņemšu atpakaļ, ko vien gribi, ja tā, tavuprāt, kaut kādā ziņā ir kļūdaina, bet ar vienu vienīgu noteikumu.

POLS. Ar kādu?

SOKRATS. Lai tu, Pol, apvaldi savu garrunāšanu, kurai pirmīt grasījies ļaut vaļu.

POLS. Kā tā? Tad nedrīkstēšu runāt, cik gribēšu?

SOKRATS. Tev gan klātos bēdīgi, mans labais, ja, ieradies Atēnās, kur valda lielākā vārda brīvība visā Grieķijā, tu še būtu vienīgais, kam tā liegta. Taču paskaties no otras puses: ja tu te gari runāsi un negribēsi atbildēt uz jautājumiem, vai tad savukārt bēdīgi neklātos man, ja nedrīkstēšu iet projām un tevī neklausīties? Tātad, ja tevi kaut cik interesē, kas šajā sarunā teikts, un ja vēlies to ievirzīt pareizās sliedēs,

tad, kā tikko kā sacīju, ņem atpakaļ, ko vien gribi, pamīšus jautādams un atbildēdams, kā es un Gorgijs, un atspēko un ļaujies atspēkojumam. Tu taču uzskati, ka zināšanu tev tikpat, cik Gorgijam, vai ne?

POLS. Jā gan.

SOKRATS. Tātad arī tu aicini ikvienu tev uzdot jautājumus, kādus vien grib, būdams pārliecināts, ka proti atbildēt?

POLS. Bez šaubām.

B SOKRATS. Tad nu dari, kas tev vairāk pa prātam: jautā vai atbildi.

POLS. Labi, darīšu tā. Tad atbildi man, Sokrat: tā kā Gorgijam, tavuprāt, retorikas būtība nav skaidra, tad pasaki, par ko *tu* to uzskati.

SOKRATS. Tu vaicā, kas tā par mākslu, manuprāt?

POLS. Jā.

SOKRATS. Patiesību sakot, Pol, tā, manuprāt, vispār nav nekāda māksla.

POLS. Bet kas tad retorika, tavuprāt, ir?

C SOKRATS. Kāda lieta, kurai tu savā sacerējumā, ko nesen lasīju, piešķir mākslas līmeni.

POLS. Ko tu ar to domā?

SOKRATS. Zināmu iemaņu.

POLS. Tad retorika tev šķiet iemaņa?

SOKRATS. Tā domāju, ja tev nekas nav pretim.

POLS. Iemaņa kādā jomā?

SOKRATS. Zināmas patikas un baudas radīšanā.

POLS. Tātad retorika tev šķiet kas skaists, jo ir spējīga cilvēkiem sagādāt patiku?

SOKRATS. Kā tā, Pol? Vai tad esi jau uzzinājis

D manas domas par retoriku, ka uzdod jau nākamo jautājumu – vai to uzskatu par ko skaistu?

POLS. Vai tad neuzzināju, ka uzskati to par zināmu iemaņu?

SOKRATS. Vai negribi, ja tik ļoti cieni patiku, man par patiku izdarīt kādu sīkumu?

POLS. Labprāt.

SOKRATS. Tad pajautā man tagad, kas par mākslu, pēc manām domām, ir pavārmāksla.

POLS. Labi, jautāšu: kas par mākslu ir pavārmāksla?

SOKRATS. Tā vispirms nav nekāda māksla, Pol. Bet nu saki: kas tad?³⁵

POLS. Es to saku.

SOKRATS. Zināma iemaņa. Un tagad saki: kādā jomā?

POLS. Es to saku.

SOKRATS. Patikas un baudas radišanā, Pol. E

POLS. Tad pavārmāksla un retorika būtu viens un tas pats?

SOKRATS. Nekādā ziņā, bet katra ir vienas un tās pašas nodarbes daļa.

POLS. Kādas nodarbes?

SOKRATS. Baidos, ka patiesība varētu izklausīties pārāk rupji, un tāpēc vilcinos runāt Gorgija dēļ: viņš varētu domāt, ka gribu viņa nodarbošanos parādīt smieklīgā gaismā. Nezinu, vai retorika, ar kuru nodarbojas Gorgijs, ir tas, ko es ar to saprotu, jo no mūsu pašreizējās sarunas mums nav radusies ne mazākā skaidrība, par ko viņš to uzskata. Bet tas, ko es saucu par retoriku, ir tādas lietas daļa, kura nekādā ziņā nav skaista.

GORGĪJS. Kādas lietas, Sokrat? Pasaki to, nekautrējies manis.

SOKRATS. Manuprāt, Gorgij, tā ir nodarbe, kam

nav nekā kopīga ar mākslu, bet kas prasa atjautīgu un drosmīgu garu un dabas dotu prasmi satikt ar cilvēkiem. Šīs nodarbes būtību saucu par glaimošanu. Šajā nodarbē, man šķiet, ietilpst daudz dažādu sastāvdaļu, no kurām viena ir pavārmāksla. Tā gan liekas esam māksla, taču, pēc manām domām, nav nekāda māksla, bet ir kāda iemaņa un prasme. Par tās pašas nodarbes daļām uzskatu arī retoriku, skaistumkopšanu³⁶ un sofistiku, pavisam tāpat četras daļas ar attiecīgajiem četriem objektiem.

Ja Pols nu grib vaicāt, lai vaicā, jo viņš vēl nav uzzinājis, par kādu glaimošanas daļu uzskatu retoriku. Uz šo jautājumu vēl neesmu atbildējis, bet viņš to nav pamanījis un man jau vaicā, vai to neuzskatu par ko skaistu. Taču es viņam uz jautājumu, vai vērtēju retoriku kā kaut ko skaistu vai neglītu³⁷, neatbildēju, pirms būšu pateicis, kas tā ir, jo tas būtu nekorekti, Pol. Ja nu gribi uzzināt, par kādu glaimošanas daļu uzskatu retoriku, tad jautā.

POLS. Labi, es jautāju, un tu atbildi: kas tā par daļu?

D SOKRATS. Vai sapratīsi manu atbildi? Pēc manām domām, retorika ir kādas politikas daļas atspulgs³⁸.

POLS. Un tad? Vai līdz ar to tā būtu, tavuprāt, kas skaists vai neglīts?

E SOKRATS. Kas neglīts, manuprāt, jo to, kas ir slikts, uzskatu par neglītu – ja man tev jāatbild, it kā tu jau zinātu, ko domāju.

GORGIJS. Bet arī es, Zevs liecinieks, nesaprotu, ko tu domā.

E SOKRATS. Dabiski, Gorgij, jo neesmu arī vēl neko skaidri pateicis, bet Pols mums ir jauns un nepacietīgs.

GORGIJS. Tad liec viņu mierā un pasaki *man*,

ko tu ar to gribi teikt, ka retorika esot kādas politikas daļas atspulgs.

SOKRATS. Labi, mēģināšu tev paskaidrot, kas man šķiet esam retorika. Bet, ja kļūdīšos, tad Pols mani atspēkos. – Vai eksistē kas tāds, ko tu sauc par miesu, un kas cits, ko sauc par dvēseli? 464

GORGIJS. Kā gan citādi!

SOKRATS. Un katrai no tām, tavuprāt, arī ir sava labsajūta?

GORGIJS. Jā.

SOKRATS. Bet vai šī labsajūta nevar arī būt tikai šķietama, nevis patiesa? Piemēram: daudzi cilvēki šķiet fiziski veseli, un nav viegli pamanīt, ka viņi patiesībā tādi nav – to varētu vienīgi ārsts vai ģimnastikas skolotājs.

GORGIJS. Pilnīgi pareizi.

SOKRATS. Uzskatu, ka gan miesā, gan dvēselē ir kas tāds, kas kā vienai, tā otrai piešķir labklājības šķitumu, kaut īstenībā tādas nav. B

GORGIJS. Jā, tā tas ir.

SOKRATS. Tad nu izklāstīšu, ja varēšu, savu domu skaidrāk.

Uzskatu, ka diviem objektiem atbilst divas mākslas. To, kas attiecas uz dvēseli, saucu par politiku, bet otru, kas attiecas uz miesu, es nevaru tā uzreiz apzīmēt ar vienu vienīgu vārdu un, kaut miesas aprūpe ir viena, tajā izšķiru divas daļas – ģimnastiku un ārstniecību. Politikas jomā ģimnastikai atbilst likumdošana, ārstniecībai – justīcija. Katrā no šiem pāriem abām mākslām, kas attiecas uz vienu un to pašu objektu, ir kas kopīgs, vienā – ārstniecībai ar ģimnastiku, otrā – likumdošanai ar justīciju, tomēr tās atšķiras viena no otras. C

- Tad nu ir četras mākslas, kas allaž rūpējas par augstāko labumu, vienas – miesai, otras – dvēselei. Glaimošanas māksla to ievēro – nevis, saku, ko no-
 teikti zinādama, bet tikai nojauzdama – un, sadalī-
 jusies četrās daļās, ielavās katrā no šīm mākslām un
 D uzdodas esam tā, kurā ielavījusies. Tā necik nedomā
 par augstāko labumu, bet lenc muļķību, to pievili-
 not ar ikreizējo lielāko baudu un maldinot, tā ka sāk
 šķīst kas ārkārtīgi vērtīgs. Tā ārstniecībā ielavījusies
 pavārmāksla un izliekas, ka zina miesai noderīgā-
 kos ēdienus. Tādējādi, ja pavāram un ārstam nāktos
 C bērnu vai tikpat neprātīgu vīru priekšā sacensties,
 kurš ir lielāks lietpratējs derīgu un kaitīgu ēdienu
 E ziņā – ārsts vai pavārs, tad ārstam būtu jāmirst
 badā.³⁹
- 465 To tad nu saucu par glaimošanu un apgalvoju,
 kas tas ir kas neglīts, Pol, – to saku tev,⁴⁰ – jo tā
 mērķē uz patikamo, nevis augstāko labumu. Atzīstu
 to nevis par mākslu, bet par iemaņu, jo tā necik
 neizprot pašas piedāvātā dabu un līdz ar to nemāk
 nosaukt ikvienas savas rīcības cēloni. Bet lietu, kam
 nav racionāla pamata, nevaru saukt par mākslu. Ja
 tev šai ziņā kas iebilstams, esmu gatavs padiskutēt.
- B Aiz ārstniecības tātad, atkārtāju, slēpjas pavār-
 mākslas glaimi, aiz ģimnastikas – taisni tādā pašā
 veidā skaistumkopšana – ļaundare un krāpniece,
 nevērtīga, brīvā cilvēka necienīga. Tā maldina ar for-
 mām, krāsām, gludumu un apģērbu un vedina dzīties
 pēc sveša skaistuma, atstājot novārtā paša skaistumu,
 C ko dāvā ģimnastika.
- Lai neizplūstu, runāšu ar tevi ģeometrijas va-
 lodā⁴¹ – tā tu man laikam varēsi sekot: kā skaistum-
 kopšana attiecas pret ģimnastiku, tā pavārmāksla

pret ārstniecību, jeb labāk tā – kā skaistumkopšana pret ģimnastiku, tā sofistika pret likumdošanu, un kā pavārmāksla pret ārstniecību, tā retorika pret justīciju. Tātad atkārtāju: tās pēc savas dabas gan ir atšķirīgas lietas, tomēr, būdami radniecīgi, sofisti un runātāji sajaucas vienā un tai pašā jomā, risinot vienus un tos pašus jautājumus, un paši īsti nezina, kas ir viņu darbalauks, nedz to zina citi cilvēki. Un, ja nevis dvēsele valdītu pār miesu, bet šī pati pār sevi un ja dvēsele nepievērstu uzmanību pavārmākslai un ārstniecībai un tās neizšķirtu, bet miesa spriestu pati, vadoties pēc tā, kas tai sagādā prieku, tad lielā godā būtu Anaksagora sacītais,⁴² mīlais Pol, – tu taču zini šīs lietas, – un viss tiktu sajaukts kopā, un vairs nebūtu nekādas atšķirības starp to, kas attiecas uz ārstniecību, veselību un pavārmākslu. Tad nu esi dzirdējis, par ko uzskatu retoriku: tā dvēselei ir tas pats, kas pavārmāksla miesai.

Varbūt esmu rikojies dīvaini, tev neļaudams teikt garas runas, bet pats savējo vilkdams garumā. Taču man ir attaisnojums. Proti: kad runāju īsi, tu mani nesapрати un neko nezināji iesākt ar manu atbildi, bet prasīji plašāku paskaidrojumu. Ja nu arī es nemācēšu likt lietā tavu atbildi, tad runā arī tu izvērsti, bet, ja mācēšu, tad atļauj man to izmantot. Tas būtu tikai taisnīgi. Un tagad, ja vari likt lietā manu atbildi, tad dari to.

POLS. Ko tu īsti domā? Tavuprāt, retorika ir glaimošana?

SOKRATS. Es teicu – “glaimošanas daļa”⁴³. Tik vāja atmiņa – tavos gados, Pol? Kas ar tevi būs vēlāk?

POLS. Tad, tev liekas, valstis labos runātājus kā glaimotājus zemu vērtē?

B SOKRATS. Vai tas ir jautājums, ko tu man uzdod, vai kādas runas sākums?

POLS. Es jautāju.

SOKRATS. Manuprāt, viņus vispār nekādi nevērtē.

POLS. Kā tā, nevērtē? Vai tad viņiem savās valstīs nav vislielākā vara?

SOKRATS. Nē, ja uzskati varu par labumu tam, kam tā pieder.

POLS. Protams, tā uzskatu.

D SOKRATS. Tad, man šķiet, runātājiem valsti ir vismazāk varas.

C POLS. Kā? Vai tad viņi, tāpat kā tirāni, nenogalina, ko vien grib, neatņem īpašumu un nepadzen no pilsētām pēc sava ieskata?

SOKRATS. Pie suņa, ikviens tavš vārds man liek šaubīties, Pol, vai tu pats to saki un paud savas domas vai man jautā.

POLS. Skaidrs, ka tev jautāju.

SOKRATS. Labi, draugs; bet tādā gadījumā tu uzdod divus jautājumus reizē.

POLS. Kā tā – divus?

D SOKRATS. Vai nesacīji tikko, ka runātāji nogalina, ko vien grib, tāpat kā tirāni, atņem īpašumu un padzen no pilsētām pēc sava ieskata?

POLS. Jā, tā teicu.

E SOKRATS. Tad, saku, tie ir divi dažādi jautājumi, un es tev atbildēšu uz abiem. Es apgalvoju, Pol, ka gan runātājiem, gan tirāniem valstīs ir vismazāk varas, kā nupat atzīmēju, jo viņi, tā sakot, nedara neko, ko grib, bet dara to, kas viņiem šķiet vislabākais.

POLS. Vai tad tas nenozīmē lielu varu?

SOKRATS. Nē, vismaz pēc Pola atzinuma.

POLS. Es to būtu atzinis? Atzīstu taču tieši pretējo.

SOKRATS. Pie⁴⁴ Nebūt ne! Tu taču apgalvoji, ka vara ir liels labums tam, kam tā pieder.

POLS. Jā, to tiešām apgalvoju.

SOKRATS. Vai uzskati par labumu, ja cilvēks, kuram nav prāta, dara to, kas viņam šķiet vislabākais? Un to tu sauc par lielu varu?

POLS. Nē taču.

SOKRATS. Tad tu grasies man pierādīt, ka runātājiem ir prāts un ka retorika ir māksla, nevis glaimošana, un šādi būsi mani atspēkojis? Bet, ja tev tas neizdosies, tad runātājiem, kas savās valstīs dara to, kas viņiem tīk, un tirāniem ar to nekāds labums netiks, jo vara, kā saki, ir labums, bet bez prāta darīt, kas šķiet pareizi, – tam piekriti arī tu – ir ļaunums. Vai ne? 467

POLS. Jā.

SOKRATS. Kā gan runātājiem vai tirāniem var būt liela vara valstīs, ja Pols Sokratam nepierāda, ka viņi dara to, ko grib?

POLS. Šis vīrs... B

SOKRATS. Es apgalvoju, ka viņi nedara to, ko grib. Nu pierādi man pretējo.

POLS. Vai tikko kā nepiekriti, ka viņi dara to, kas viņiem šķiet vislabākais?

SOKRATS. Piekritu tam arī tagad.

POLS. Vai viņi tātad nedara to, ko grib?

SOKRATS. Nē, saku.

POLS. Kaut arī dara to, kas viņiem tīk?

SOKRATS. Jā.

POLS. Nu tu gan mels gatavās blēņas, Sokrat.

SOKRATS. Neapsaukājies, manu lielisko Pol,⁴⁵ –

C uzrunāju tevi tavā stilā. Ja tev ir ko jautāt, pierādi, ka kļūdos, bet, ja nav, tad atbildi pats.

POLS. Es atbildēšu, lai galu galā saprastu, ko tu domā.

SOKRATS. Vai, tavuprāt, cilvēki ikreiz grib to, ko viņi dara, vai to, kā dēļ viņi dara to, ko dara? Piemēram, vai cilvēki, kas dzer ārstu nozīmētās zāles, tavuprāt, grib to, ko viņi dara, – dzert ar nepatiku zāles vai ko citu – veselību, kuras dēļ arī dzer tās?

POLS. Skaidrs, ka veselību.

D SOKRATS. Tāpat arī tiem, kas brauc pa jūru vai nodarbojas ar citu ienesīgu lietu, tas, ko viņi ikreiz dara, nav tas, ko viņi grib, – kurš gan grib braukt pa jūru, pakļauties briesmām un uzņemties grūtības? Nē, viņi, domāju, grib to, kā dēļ dodas jūrā, – kļūt bagāti; viņi dodas jūrā bagātības dēļ.

POLS. Protams.

SOKRATS. Un vai tas tā nav arī visos pārējos gadījumos? Ja kāds ko dara kāda mērķa labad, tad viņš taču grib nevis to, ko dara, bet to, kā dēļ viņš to dara?

POLS. Jā.

E SOKRATS. Vai pasaulē eksistē kas tāds, kas ir vai nu labs, vai slikts, vai kaut kas vidējs starp abiem – ne labs, ne slikts?

POLS. Katrā ziņā, Sokrat.

SOKRATS. Un vai tu nesauc par labumu gudribu, veselību, bagātību un pārējo tamlīdzīgu, bet par ļaunumu – to, kas ir pretstats tam?

POLS. Jā.

SOKRATS. Par to, kas nav ne labs, ne slikts, tu taču uzskati to, kas reizēm līdzdalīgs labajam, reizēm – sliktajam, reizēm – ne vienam, ne otram,

piemēram, sēdēt, iet, skriet, braukt pa jūru,⁴⁶ vai arī 468
akmeņus, malku un citu tamlīdzīgu? Vai tu tā ne-
domā? Jeb vai tu par to, kas nav ne labs, ne slikts,
uzskati ko citu?

POLS. Nē, to.

SOKRATS. Vai šo vidējo dara, ja to dara, labā
dēļ vai labo vidējā dēļ?

POLS. Protams, vidējo labā dēļ.

SOKRATS. Tātad, tiecoties pēc labā, gan ejam, B
kad ejam, uzskatīdami, ka tas mums nāk par labu,
gan, otrādi, apstājamies, kad apstājamies, tā paša
iemesla – labā dēļ. Vai ne?

POLS. Jā.

SOKRATS. Tātad arī nogalinām, ja gadās kādu
nogalināt, un izraidām trimdā, un atņemam īpa-
šumu, uzskatīdami, ka mums ir labāk to darīt nekā
nedarīt?

POLS. Protams.

SOKRATS. Tātad cilvēki, kas to dara, dara to
visu labuma dēļ?

POLS. Jā, tā atzīstu.

SOKRATS. Vai nebijām vienisprātis, ka gribam
nevis to, ko darām kāda mērķa dēļ, bet to, kā dēļ to C
darām?

POLS. Katrā ziņā.

SOKRATS. Tātad ne slepkavot, ne izraidīt no
valsts, ne atņemt īpašumu negribam tāpat vien, bet
to gribam tad, kad tas ir izdevīgi, bet, ja tas ir kai-
tīgi, tad negribam. Mēs taču gribam labo, kā tu saki,
bet to, kas nav ne labs, ne slikts, negribam, tāpat
negribam slikto. Vai ne? Kā tev šķiet, Pol: vai man ir
taisnība vai ne? Kāpēc neatbildi?

POLS. Tev taisnība.

D SOKRATS. Par to tad nu esam vienojušies. Un, ja kāds, lai tas būtu tirāns vai runātājs, nogalina otru vai padzen no valsts, vai atņem tam īpašumu, domādams, ka tā viņam ir labāk, kaut gan īstenībā tā ir sliktāk, tad viņš taču dara to, kas viņam *šķiet* pareizi. Vai ne?

POLS. Jā.

SOKRATS. Bet vai arī to, ko *grib*, ja tas viss īstenībā ir slikti? Kāpēc neatbildi?

POLS. Nē, man liekas, ka viņš nedara to, ko *grib*.

E SOKRATS. Vai tādā gadījumā iespējams, ka tādām cilvēkam attiecīgajā valstī ir liela vara, ja liela vara, pēc tava atzinuma, ir kāds labums?

POLS. Nē, tas nav iespējams.

SOKRATS. Tātad man bija taisnība, kad uzskatīju par iespējamu, ka cilvēkam, kas valstī rīkojas, kā viņam tīk, nav lielas varas, nedz viņš dara to, ko *grib*.⁴⁷

POLS. It kā tu, Sokrat, iespēju valstī rīkoties, kā tev tīk, nepieņemtu labprātāk nekā atteiktos no tās un neapskaustu cilvēku, kas pēc savas labpatikas nogalina citu vai tam atņem īpašumu, vai iesloga to cietumā.

SOKRATS. Kā tu to domā – rīkodamies taisnīgi vai netaisnīgi?

469 POLS. Vai tad viņš, lai kā rīkodamies, nav apskaužams abos gadījumos?

SOKRATS. Valdi mēli, Pol!

POLS. Kā to saprast?

SOKRATS. Tā, ka nevajag apskaust ne tos, kas nav apskaužami, ne cilvēkus, kas ir nelaimē, bet gan *žēlot*.⁴⁸

POLS. Kā? Vai tas, tavuprāt, attiecas uz cilvēkiem, pa kuriem runāju?

SOKRATS. Kāpēc gan ne?

POLS. Tātad cilvēks, kas nogalina citu pēc sava ieskata, viņu nogalinādams taisnīgi, tavuprāt, ir nelaimīgs un nožēlojams?

SOKRATS. Nē, bet arī nav apskaužams.

POLS. Vai nedēvēji viņu tikko kā par nelaimīgu?

SOKRATS. To, kas nogalina netaisnīgi, draugs, B
turklāt arī par nožēlojamu; bet to, kas to dara taisnīgi, – par neapskaužamu.

POLS. Nožēlojams un nelaimīgs gan ir tas, kas netaisnīgi mirst. C

SOKRATS. Mazāk nekā tas, kas nogalinājis, Pol, un mazāk nekā tas, kas mirst taisnīgi.

POLS. Kā tā, Sokrat?

SOKRATS. Tādējādi, ka lielākais no ļaunumiem ir nodarīt netaisnību.

POLS. Vai patiešām lielākais? Vai tad pieredzēt netaisnību nav lielāks?

SOKRATS. Nekādā gadījumā. D

POLS. Tātad tu drīzāk gribētu paciest netaisnību nekā to nodarīt?

SOKRATS. Es negribētu ne vienu, ne otru. Bet, C
ja rastos nepieciešamība vai nu nodarīt netaisnību, vai to paciest, es dotu priekšroku tās paciešanai.

POLS. Tad tu arī neuzņemtos būt tirānam?

SOKRATS. Nē, ja ar to saproti to pašu, ko es.

POLS. Ar to es saprotu, ko nupat sacīju:⁴⁹ iespēju valstī darīt to, kas pašam labpatik, – gan nogalināt, gan izraidīt trimdā, gan viscaur rīkoties pēc sava ieskata.

SOKRATS. Tev tūdaļ pateikšu, ko domāju, mans dārgais, bet tu atspēko mani.

Ja es tev, padusē paslēpis dunci, cilvēkiem pilnā D

D turgus laukumā teiktu: “Pol, man nupat tikusi brīnumaina vara, tirānisks spēks – ja man labpatiktos, lai kāds no cilvēkiem, kurus šeit redzi, tūdaļ pat nomirst, tad tas, ko izraudzīšos, jau pēc mirkļa būs miris; un, ja man labpatiktos, lai kādam no viņiem tiktu iedragāts galvaskauss, tas acumirkli būs iedragāts, un, ja es gribētu, lai viņam tiktu sagriezts apmetnis, tas jo drīz būs sagriezts. Tik liela ir mana E vara šajā pilsētā.” Un, ja es tev, tāpēc ka tu man neticētu, parādītu savu dunci, tu, to ieraudzīdams, laikam teiktu: “Tā jau visiem varētu būt liela vara, jo E tādā kārtā arī iespējams pēc tava ieskata nodedzināt jebkuru māju un atēniešu kuģu būvētavas, triēras un visus kravas kuģus – gan valstij, gan privātpersonām piederošos.” Taču tad liela vara gan nenozīmētu darīt visu, kas pašam labpatik. Bet varbūt tomēr – kā tev liekas?

POLS. Nē, šādā skatījumā, protams, ne.

470 SOKRATS. Un vai vari arī pateikt, par ko tu nosodi šādu varu?

POLS. Noteikti.

SOKRATS. Par ko tad? Pasaki.

POLS. Cilvēks, kas tā rīkotos, neizbēgami tiks sodīts.

SOKRATS. Un vai tikt sodītam nav ļaunums?

POLS. Katrā ziņā.

SOKRATS. Tātad, mans mīļais, liela vara tev atkal šķiet kas cits, proti: ja rīkoties, kā labpatik, reizē ir kas noderīgs, tad tas ir labums un, liekas, nozīmē lielu varu; pretējā gadījumā tas ir ļaunums B unniecīga vara. Bet aplūkosim, lūk, vēl ko: vai nesam vienisprātis, ka dažos gadījumos ir labāk darīt D to, ko iepriekš minējām, – nogalināt un izraidīt

cilvēkus un atņemt viņiem īpašumu, bet citos gadījumos – ne?

POLS. Protams.

SOKRATS. Tātad šai ziņā, liekas, esam vienispriestis, tu un es.

POLS. Jā.

SOKRATS. Tad kādos gadījumos tu uzskati par labāku to darīt? Pasaki, kur ir šķirtne.

POLS. Uz šo jautājumu atbildi pats, Sokrat.

SOKRATS. Ja tev ir tīkamāk to dzirdēt no manis, Pol, sacīšu tā: ja to dara taisnīgi, tas ir labi, ja netaisnīgi – slikti.

C

POLS. Tā nav nekāda nieka lieta tevi atspēkot, Sokrat. Bet vai tik nevarētu pat bērns pierādīt, ka kļūdijs?

SOKRATS. Es būšu šim bērnam ļoti pateicīgs, tāpat arī tev, ja mani atspēkosi un atpestīsi no muļķīgām domām. Tik nepagursti, pakalpodams draugam, bet atspēko viņu.

POLS. Nav nekādas vajadzības, Sokrat, pievērsties seniemiem laikiem, bet pietiek ar vakardienas un aizvakardienas notikumiem, lai tevi atspēkotu un pierādītu, cik daudzi cilvēki, kas rīkojas netaisnīgi, ir laimīgi.

D

SOKRATS. Kas tie par notikumiem?

POLS. Tu taču redzi Arhelāju, Perdika dēlu, valdām pār Maķedoniju.⁵⁰

SOKRATS. Redzēt neredzu, bet dzirdējis par to esmu.

POLS. Vai viņš tev šķiet laimīgs vai nelaimīgs?

SOKRATS. Nezinu, vēl neesmu šo vīru sastapis.

POLS. Kā? Tu to uzzinātu tikai tad, kad viņu sastaptu, un citādi, tāpat vien, nezinātu, ka viņš ir laimīgs?

E

SOKRATS. Patiešām ne, Zevs liecinieks!

POLS. Tad jau tu, Sokrat, acīmredzot arī sacīsi, ka nezini, vai Lielais ķēniņš⁵¹ ir laimīgs.

SOKRATS. Un tā būtu skaidra patiesība, jo nezinu, kā viņam ir ar izglītību un taisnīgumu.

POLS. Kā? Vai tad no tā būtu atkarīga visa laime?

SOKRATS. Jā, kā es to saprotu, Pol: tikumiski augstvērtīgo vīru un sievieti saucu par laimīgu, netaisnīgo un nekrietno – par nelaimīgu.⁵²

471 POLS. Tātad šis Arhelājs, tavuprāt, ir nelaimīgs?

SOKRATS. Jā, draugs, – ja viņš ir netaisnīgs.

POLS. Kā gan viņš lai nebūtu netaisnīgs? Viņam taču nebija ne mazāko tiesību uz varu, kas viņam tagad pieder, jo dzimis no sievietes, kas bija Alkēta – Perdika brāļa verdzene, un pēc taisnības pats bija Alkēta vergs,⁵³ un, ja gribētu rīkoties taisnīgi, viņš tagad kalpotu Alkētam un, kā tu apgalvo, būtu laimīgs. Bet nu viņš kļuvis augstākajā mērā nelaimīgs, jo izdarījis briesmīgākos noziegumus. Vispirms viņš ataicināja pie sevis šo pašu savu kungu⁵⁴ un tēvoci ar ieganstu, ka gribot viņam atdot Perdika atņemto varu, pacienāja un piedzirdīja gan pašu, gan viņa dēlu Aleksandru, savu brālēnu un aptuveno līdzaudzi, iesvieda abus ratos un naktī aizveda prom, un noslepkavoja, bet liķus nobēdzināja bez pēdām.⁵⁵ Izdarījis šo noziegumu, viņš nemanīja, ka kļuvis bezgala nelaimīgs, un neizjuta nekādu nožēlu. Un mazliet vēlāk viņš nevēlējās kļūt laimīgs, savu brāli, ap septiņus gadus veco likumīgo Perdika dēlu, kam pēc taisnības pienācās vara, uzaudzinot un tam atdodot varu, bet to iesvieda akā un noslicināja; zēna mātei Kleopatrai viņš pastāstīja, ka tas, dzīdamies pakaļ kādai zosij, iekritis akā un noslicis. Tāpēc viņš tagad, Maķedonijā pastrādājis lielākos noziegumus, ir

visnelaimīgākais no visiem maķedoniešiem, nevis laimīgākais, un laikam atradīsies ne viens vien atēnietis ar tevi priekšgalā, kas gribētu kļūt par jebkuru citu maķedonieti, tikai ne par Arhelāju. D

SOKRATS. Jau mūsu sarunas sākumā, Pol, uzteicu tevi, ka, manuprāt, esi retorikā labi skolots, taču atzīmēju, ka esi atstājis novārtā prasmi risināt sarunu.⁵⁶ Un šis nu būtu tas arguments, ar ko mani atspēkotu pat bērns;⁵⁷ un tagad, kā iedomājies, ar šo argumentu atspēkoji manu apgalvojumu, ka tas, kas rīkojas netaisnīgi, nav laimīgs? Kā tā, mans labais? Es nepiekritu nevienam pašam tevis teiktajam vārdam.

POLS. Tu tikai negribi, bet īstenībā domā tāpat kā es. E

SOKRATS. Mans dārgais, tu mēģini mani atspēkot retoriku manierē – līdzīgi tiem, kas tiesās iedomājas sniegtam pierādījumam. Arī tur viena puse uzskata, ka atspēko otru, ja saviem argumentiem uzrāda daudzus un cienījamus lieciniekus, bet pretējai pusei ir tikai viens vai pat nav neviena. Taču šādam pierādījumam nav nekāda svara patiesības noskaidrošanai: reizēm gadās, ka viens otrs dabū ciest daudzu un šķietami cienījamu cilvēku viltus liecību dēļ.⁵⁸ Arī tagad gandrīz visi atēnieši un svešzemnieki piebalsos tevis sacītajam, ja gribēsi uzrādīt lieciniekus tam, ka man nav taisnība. Tavā labā, ja gribēsi, liecinās Nikijs, Nikērata dēls,⁵⁹ un līdz ar viņu arī viņa brāļi, kuru trijkāji cits citam līdzās uzstādīti Dionīsa svētnīcā;⁶⁰ ja gribēsi, liecinās Aristokrats, Sikellija dēls,⁶¹ kura pazīstamā brīnumskaistā velte atrodas Apollona templī Delfos, un, ja gribēsi, liecinās arī visa Perikla māja vai kāda cita šejienes dzimta pēc tavas izvēles.⁶² B

Taču es vienīgais neesmu ar tevi vienisprātis, jo tavi pierādījumi mani nepārliecina un tu, izvīrīdams pret mani daudzus viltus lieciniekus, tikai mēģini mani izspiest no mana valdījuma – patiesības. Bet es, ja nevarēšu tevi uzrādīt kā vienīgo liecinieku, kas apstiprinātu manis teikto, tad, manuprāt, attiecībā uz mūsu sarunas priekšmetu nekā ievēribas cienīga nebūšu sasniedzis; tāpat arī tu, domāju, nekā nebūsi sasniedzis, ja es viens pats neliecināšu tavā labā, – visus pārējos vari atlaist mājās.

Tātad eksistē šis atspēkošanas veids, ko tu un daudzi citi uzskata par pareizo, bet ir arī cits, kuru savukārt par pareizo uzlūkoju es. Salīdzināsim abus un pārbaudīsim, ar ko tie atšķiras. Tas, par ko mūsu domas dalās, taču nav nekāds sākums, bet laikam ir kaut kas tāds, ko zināt ir ļoti skaisti, nezināt – ļoti apkaunojoši. Tas būtībā ir jautājums par to, vai saprot vai nesaprot, kurš ir laimīgs un kurš nav.⁶³

Pievērsīsimies uzreiz mūsu šobrīd aplūkotajam gadījumam: tu uzskati par iespējamu, ka var būt laimīgs cilvēks, kas rīkojas noziedzīgi un ir netaisnīgs, jo atzīsti Arhelāju par netaisnīgu un tomēr laimīgu. Tā taču saprotams tavs viedoklis?

POLS. Tieši tā.

SOKRATS. Es turpretim uzskatu to par neiespējamu. Tas nu ir viens punkts, kur mūsu domas dalās. Labi – bet vai ļaundaris būs laimīgs arī tad, kad pienāks atmaksa un viņš saņems sodu?

POLS. Nekādā gadījumā, jo tad viņš būtu augstākajā mērā nelaimīgs.

SOKRATS. Tātad, ja ļaundaris nesaņem sodu, viņš, tavuprāt, būs laimīgs?

POLS. Jā gan.

SOKRATS. Taču, pēc manām domām, Pol, cilvēks, kas rikojas noziedzīgi un ir netaisnīgs, katrā ziņā ir nelaimīgs, bet jo nelaimīgāks, ja viņš par savu ļaundarījumu netiek saukts pie atbildības un nesaņem sodu, taču mazāk nelaimīgs, ja tiek saukts pie atbildības un saņem sodu no dieviem un cilvēkiem.

POLS. Kādas blēņas tu nu ņemies apgalvot, Sokrat! 473

SOKRATS. Es mēģināšu panākt, draugs, lai kļūsti par manu domubiedru, jo uzskatu tevi par savu draugu. Šāda tad nu ir mūsu domstarpība. Bet paskaties arī pats: iepriekš apgalvoju, ka nodarīt netaisnību ir ļaunāk nekā to paciest.⁶⁴

POLS. Tieši tā.

SOKRATS. Bet tu – ka ļaunāk ir paciest netaisnību.

POLS. Jā.

SOKRATS. Un es vēl apgalvoju, ka ļaundari ir nelaimīgi, bet tu mani atspēkoji.

POLS. Jā, Zevs liecinieks.

SOKRATS. Kā *tu* domā, Pol. B

POLS. Jā, un pareizi domādams.

SOKRATS. Varbūt. Un tu vēl sacīji, ka ļaundari ir laimīgi, ja viņi paliek nesodīti.

POLS. Pilnīgi pareizi.

SOKRATS. Bet *es* saku, ka viņi ir augstākajā mērā nelaimīgi, turpretī tie, kas saņem sodu, – mazākā. Vai gribi arī to atspēkot?

POLS. Nu, tas ir vēl grūtāk atspēkojams nekā iepriekšējais, Sokrat.⁶⁵

SOKRATS. Nē, Pol, tas vispār nav iespējams,⁶⁶ jo patiesība nekad netiek atspēkota.

POLS. Ko tu saki! Ja cilvēks tiek pieķerts netaisnīgi

C tikojam pēc tirānijas un viņu tad spīdzina, izrūna un izdedzina acis, un pakļauj daudzām citām briesmīgām un daudzveidīgām mocībām un viņam vēl jānoskatās, ka tādām pakļauj arī viņa bērņus un sievu, bet beidzot viņu sit krustā vai sadedzina, aptrieptu ar piķi, tad viņš būs laimīgāks nekā tad, kad tiks sveikā cauri, kļūs par tirānu un valdīs valstī līdz mūža beigām, darīdams, kas vien ienāk prātā, gan pilsoņu, gan svešzemnieku apskausts un par laimīgu dēvēts?

D Un to, sacīsi, nav iespējams atspēkot?

SOKRATS. Nu tu, cildeno Pol, gribi man iedzīt bailes, taču neatspēko, tāpat kā tikko kā ar savām liecībām. Lai nu būtu kā būdams, nāc maķenīt talkā manai atmiņai: “Ja cilvēks netaisnīgi tiko pēc tirānijas” – vai sacīji tā?

POLS. Jā.

SOKRATS. Tad laimīgāks nekad nebūs neviens no abiem – ne tas, kas netaisnīgi sagraibis tirāna varu, ne tas, kas ticis sodīts, jo no diviem nelaimīgajiem neviens nevar būt laimīgāks; taču nelaimīgāks būs tas, kas ticis sveikā cauri un kļuvis par tirānu. – Kā tā, Pol? Tu smejijs? Vai tas atkal ir jauns atspēkošanas veids – smieties, kad ko saka, nevis nosaukt pretargumentus?

POLS. Vai tu nedomā, ka esi jau atspēkots, Sokrat, kad saki tādas lietas, ko neapgalvotu neviens cits cilvēks? Pavaicā taču kādam no klātesošajiem.

SOKRATS. Pol, es nepiederu pie valsts darboņiem un pērn, kad biju ielozēts Padomē un manai filai iekrita pritanijas kārta, un man vajadzēja vadīt balsošanas procedūru, sacēlu jautrību, jo nezināju, kā to novadīt.⁶⁷ Tad nemudini mani arī tagad, lai lieku balsot klātesošajiem, bet, ja tev nav spēcīgāka

argumenta par līdzšinējiem, atļauj man, kā pirmīt sacīju, mainīties ar tevi lomām un iepazīties ar atspēkošanas veidu, kādu *es* uzskatu par pareizu.

Es varu tam, kas man sakāms, uzrādīt tikai vienu vienīgu liecinieku – pašu sarunas biedru, bet lielajam daudzumam saku ardievas un varu likt balsot tikai vienam vienīgam, bet ar lielo daudzumu vispār neielaižos nekādās sarunās. Tad nu pielūko, vai esi ar mieru, mainoties lomām, man dot atspēkošanas iespēju, atbildēdams uz maniem jautājumiem. B

Manuprāt, ne vien es, bet arī tu un pārējie cilvēki domā, ka nodarīt netaisnību ir ļaunāk nekā to paciest, bet palikt nesodītam – ļaunāk nekā saņemt sodu.

POLS. Bet es uzskatu, ka tā nedomā neviens – ne es, ne kāds cits cilvēks. Vai tad tu pats labprātāk paciestu netaisnību nekā to nodarītu?

SOKRATS. Jā, tāpat kā tu un visi pārējie.

POLS. Nekā tamlīdzīga: ne es, ne tu un vispār neviens!

SOKRATS. Vai atbildēsi man? C

POLS. Bez šaubām. Un man ļoti gribas zināt, kas tev vēl sakāms.

SOKRATS. Tad, lai to uzzinātu, atbildi man, it kā es tev vaicātu no paša sākuma. Kas tev liekas ļaunāk, Pol, – nodarīt netaisnību vai to paciest?

POLS. Man noteikti – paciest.

SOKRATS. Bet kas ir neglītāk? Nodarīt pāresību vai to paciest? Atbildi.

POLS. Nodarīt.

SOKRATS. Ja neglītāk, tad taču arī ļaunāk?

POLS. Nekādā ziņā.

SOKRATS. Saprotu: tu, kā šķiet, skaisto un labo, ļauno un neglīto neuzskati par vienu un to pašu. D

POLS. Protams, ne.

SOKRATS. Cits jautājums: vai tu visu skaisto, piemēram, ķermeņus, krāsas, formas, skaņas un dzīvesveidus, katrā atsevišķā gadījumā dēvē par skaistu, to nesamērojot ar kādu kritēriju? Sāksim, piemēram, ar ķermeņiem: vai tu tos nesauc par skaistiem vai nu pēc noderīguma – atkarībā no tā, kam katrs no tiem noderīgs,⁶⁸ vai pēc zināmas baudas, kad tos skatīt vērotājiem sagādā prieku? Vai tu vari nosaukt vēl kādu citu pamatu ķermeņa dēvēšanai par skaistu?

POLS. Nē, nevaru.

SOKRATS. Vai tu tāpat visu pārējo – gan formas, gan krāsas – nesauc par skaistu vai nu baudas, vai noderīguma, vai abu dēļ?

POLS. Jā gan.

SOKRATS. Un tāpat skaņas un visu ar mūziku saistīto?

POLS. Jā.

SOKRATS. Un vai skaistais, kas attiecas uz likumiem un dzīvesveidiem, arī nav saistīts ar to, ka tas ir vai nu noderīgs, vai patīkams, vai kā viens, tā otrs?

POLS. Jā, tā man šķiet.

475 SOKRATS. Un ar zinātņu skaistumu taču ir tāpat?

POLS. Noteikti. Un nu tu sniedz skaistu definējumu, Sokrat, definējot skaisto ar baudas un lauma⁶⁹ palīdzību.

SOKRATS. Un vai neglīto nedefinēsim ar pretējā – ciešanu un ļaunuma – palīdzību?

POLS. Katrā ziņā.

SOKRATS. Tātad, ja no divām skaistām lietām viena ir skaistāka, tas notiek tāpēc, ka tā ir pārāka vienā vai otrā ziņā vai abējādi, proti, vai nu ar

baudu, vai noderīgumu, vai gan ar vienu, gan otru reizē.

POLS. Noteikti.

SOKRATS. Un, ja no divām neglītām lietām viena ir neglītāka, tā būs neglītāka tāpēc, ka ir pārāka par otru vai nu ciešanu, vai ļaunuma ziņā.⁷⁰ Bet varbūt tas nav obligāti? B

POLS. Nē, ir.

SOKRATS. Turpinām: kas nupat kā tika sacīts par netaisnības nodarīšanu un tās paciešanu? Vai neteici, ka paciest netaisnību ir ļaunāk, to nodarīt – neglītāk?⁷¹

POLS. Jā, teicu.

SOKRATS. Bet, ja nodarīt netaisnību ir neglītāk nekā to paciest, tad tas vai nu ir mokošāk un līdz ar to neglītāk, jo sagādā lielākas ciešanas nekā otrs, vai pārspēj to ļaunumā, vai abējādā ziņā. Vai arī tas nebūtu obligāti? B

POLS. Kā gan citādi? C

SOKRATS. Tad nu vispirms paskatīsimies, vai netaisnības nodarīšana patiešām ir mokošāka nekā tās paciešana un vai cilvēki, kas nodara netaisnību, cieš vairāk nekā tie, kas to pacieš.

POLS. Tas nu gan nekādā gadījumā, Sokrat!

SOKRATS. Tātad netaisnības nodarīšana nav mokošāka?

POLS. Nē taču.

SOKRATS. Ja ne mokošāka, tad tā arī nevar pārspēt netaisnības paciešanu abējādā ziņā.⁷²

POLS. Acīmredzot ne.

SOKRATS. Tātad paliek tikai otrs.

POLS. Jā.

SOKRATS. Proti, ļaunumā.

POLS. Tā šķiet.

SOKRATS. Un, ja netaisnības nodarīšana ļaunumā pārspēj tās paciešanu, tā taču ir ļaunāka par otru.

D POLS. Skaidrs, ka tā ir.

SOKRATS. Vai tu pirmīt līdz ar cilvēku vairākumu mums nepiekriti, ka nodarīt netaisnību ir neglītāk nekā to paciest?⁷³

POLS. Jā, piekritu.

SOKRATS. Taču tagad izrādījies, ka tas ir ļaunāk.

POLS. Tā šķiet.

SOKRATS. Un vai tu drīzāk izvēlētos ļaunāko un neglītāko nekā to, kas ir mazāk ļauns un neglīts?

Atbildi droši, Pol, – tas tev necik nekaitēs. Uzticies mierīgi saprātam⁷⁴ tā kā ārstam un atbildi uz manu

E jautājumu ar “jā” vai “nē”.

POLS. Nē, neizvēlētos, Sokrat.

SOKRATS. Bet vai kāds cits?

POLS. Nedomāju vis, šādi spriežot.

SOKRATS. Tātad man bija taisnība, kad saciju, ka ne es, ne kāds cits cilvēks neizvēlētos drīzāk nodarīt netaisnību nekā to paciest, jo to nodarīt ir ļaunāk.

POLS. Acīmredzot.

SOKRATS. Nu tu redzi, Pol, ka divi pierādījumi, nolikti viens pret otru, necik nav līdzīgi:⁷⁵ ar tevi vienisprātis ir visi, izņemot mani; man pietiek ar to, ka tu viens pats piekriti man un liecini man par labu; tevi vien aicinu uz balsošanu, pārējie man bijuši nebijuši. Un ar to nu pietiek.

476

Tagad aplūkosim otro jautājumu, kurā mums ir domstarpības: vai saņemt sodu netaisnības nodarītājam ir lielākais ļaunums, kā domā tu, vai lielāks ļaunums ir palikt nesodītam, kā uzskatu es? Aplūkosim

to šādi: vai, pēc tavām domām, saņemt sodu par netaisnīgu rīcību un tikt taisnīgi pārmācītam ir viens un tas pats?

POLS. Jā.

SOKRATS. Vai vari tagad apgalvot, ka taisnīgais nav arī visnotaļ skaists, par cik tas taisnīgs?⁷⁶ Un padomā labi, pirms atbildi.

POLS. Nē, man taisnīgais šķiet arī skaists, Sokrat.

SOKRATS. Tagad pievērs uzmanību, lūk, kam: ja kas ko dara, tad jābūt arī kaut kam, kas pieredz šo darbību?

POLS. Jā, man tā šķiet.

SOKRATS. Un tas taču pieredz to, ko dara darītājs, un tādā veidā, kādā šis to dara? Minēšu piemēru: ja kas sit, vai tad nav jābūt arī kaut kam, kas tiek sist?

POLS. Katrā ziņā.

SOKRATS. Un, ja sitējs sit spēcīgi vai ātri, vai tad sistais priekšmets netiek tāpat arī sist?

POLS. Jā.

SOKRATS. Tātad sistā pieredzētais atbilst sitēja darbībai?

POLS. Noteikti.

SOKRATS. Un, ja kas dedzina, tad jābūt arī kaut kam, kas tiek dedzināts?

POLS. Kā gan citādi?

SOKRATS. Un, ja dedzina stipri un sāpīgi, tad dedzinātais tiek dedzināts tā, kā dedzinātājs dedzina?

POLS. Protams.

SOKRATS. Un, ja kas griež, taču ir tāpat? Proti, kaut kas tiek griezts.

POLS. Jā.

SOKRATS. Un, ja grieziens ir liels vai dziļš, vai

D sāpīgs, tad grieztais pieredz tādu pašu griezienu, kādu izdara griezējs?

POLS. Acīmredzot.

SOKRATS. Kopsavilkumam paskaties, vai piekriti tam, ka manis tikko kā sacītais vispārināms, proti: kāda ir darītāja darbība, tādu to pieredz pieredzētājs.

POLS. Jā, piekritu.

SOKRATS. Tā kā šai ziņā esam vienisprātis, pasaki – vai saņemt sodu nozīmē kaut ko pieredzēt vai ko darīt?

POLS. Katrā ziņā ko pieredzēt, Sokrat.

SOKRATS. Laikam no kāda darītāja?

POLS. Kā gan citādi? No sodītāja.

E SOKRATS. Un vai tas, kas soda pareizi, soda taisnīgi?

POLS. Jā.

SOKRATS. Rikodamies taisnīgi vai netaisnīgi?

POLS. Taisnīgi.

SOKRATS. Tātad sodītais, tikdams sodīts, pieredz taisnīgumu?

POLS. Tā šķiet.

SOKRATS. Bet taisnīgo taču esam atzinuši par skaistu?

POLS. Protams.

SOKRATS. Tātad viens no tiem dara ko skaistu, bet otrs, sodītais, to pieredz.

POLS. Jā.

477 SOKRATS. Ja ko skaistu, tad arī ko labu? Skais-tais taču ir vai nu patikams, vai noderīgs.

POLS. Katrā ziņā.

SOKRATS. Tātad tas, kas tiek sodīts, pieredz ko labu?

POLS. Tā rādās.

SOKRATS. Tātad viņš gūst ko noderīgu?

POLS. Jā.

SOKRATS. Bet vai ko noderīgu manā izpratnē? Proti, vai viņš, tikdams taisnīgi sodīts, kļūst labāks savā dvēselē?

POLS. Tā šķiet.

SOKRATS. Tātad tas, ko soda, tiek atbrīvots no dvēseles ļaunuma?

POLS. Jā.

SOKRATS. Tātad viņš tiek atbrīvots no vislielākā ļaunuma? Padomā: vai tu īpašuma lietās vari cilvēkam saskatīt kādu citu ļaunumu kā vien nabadzību? B

POLS. Nē, tikai nabadzību.

SOKRATS. Un kā ir ar miesu? Šai ziņā par ļaunumu laikam uzskatīsi vārgumu, slimību, neglītumu un tamlīdzīgu?

POLS. Jā.

SOKRATS. Un vai tu nedomā, ka arī dvēselē var būt nepilnvērtība⁷⁷?

POLS. Kā gan citādi?

SOKRATS. Vai to tu nesauksi par netaisnīgumu, ignoranci, glēvulību un tamlīdzīgu?⁷⁸

POLS. Protams.

SOKRATS. Tātad šīm trim lietām – īpašumam, miesai un dvēselei – tu minēji trīs nepilnvērtības veidus – nabadzību, slimību un netaisnīgumu?

POLS. Jā. C

SOKRATS. Kurš no tiem ir pats neglītākais? Vai tas nav netaisnīgums jeb – vispārinot – dvēseles nepilnvērtīgums?

POLS. Jā, pavisam izteikti.

SOKRATS. Ja neglītākais, tad arī ļaunākais?

POLS. Kā tu to domā, Sokrat?

SOKRATS. Šādi: neglītākais vienmēr ir tas, kas, kā pirmīt vienojāmieš,⁷⁹ sagādā lielākās ciešanas vai lielāko kaitējumu, vai kā vienu, tā otru reizē.

POLS. Pilnīgi pareizi.

SOKRATS. Vai neesam tikko kā vienojušies, ka
D pats neglītākais ir netaisnīgums un vispār jebkurš
dvēseles nepilnvērtīgums?

POLS. Jā, esam vienojušies.

SOKRATS. Tātad tas ir pats neglītākais tāpēc, ka ir vai nu sāpīgākais un sagādā lielākas ciešanas, vai ar lielāko kaitējumu, vai kā ar vienu, tā otru reizē?

POLS. Katrā ziņā.

SOKRATS. Bet vai netaisnīgums, nesavaldīgums, gļēvulība un ignorance ir sāpīgāki par nabadzību un slimību?

POLS. Nedomāju vis, Sokrat, – vismaz spriežot pēc sacītā.⁸⁰

SOKRATS. Tātad dvēseles nepilnvērtīgums ir neglītākais no visiem, jo pārspēj citus ar lielu kaitējumu un nedzirdētu ļaunumu, taču ne ar ciešanām,

E kā pats atzini.

POLS. Acīmredzot.

SOKRATS. Bet tas, kas pārspēj visu pārējo ar milzīgu kaitējumu, laikam arī ir lielākais ļaunums pasaulē.

POLS. Jā.

SOKRATS. Tātad netaisnīgums, nesavaldīgums un pārējais dvēseles nepilnvērtīgums ir lielākais ļaunums pasaulē?

POLS. Acīmredzot.

SOKRATS. Kas tā par mākslu, kas pestī no nabadzības? Vai tā nav naudas pelnīšanas māksla?

POLS. Jā, ir.

SOKRATS. Un no slimības? Vai ne ārstniecība?

POLS. Katrā ziņā.

SOKRATS. Bet no samaitātības⁸¹ un netaisnīguma? Ja šis jautājums tev sagādā grūtības, tad aplūko to šādi: uz kuriem un pie kā aizvedam fiziski slimos? 478

POLS. Pie ārstiem, Sokrat.

SOKRATS. Bet uz kuriem ļaundarus un nesavaldīgos?

POLS. Tu domā – pie tiesnešiem?

SOKRATS. Vai ne tālab, lai saņemtu taisnīgu sodu?

POLS. Jā gan.

SOKRATS. Un vai tie, kas pareizi pārmāca, to nedara, izmantojot tiesvedību?

POLS. Nepārprotami.

SOKRATS. Naudas pelnīšana tā tad atpestī no nabadzības, ārstniecība – no slimības, bet tiesvedība – no nesavaldīguma un netaisnīguma? B

POLS. Tā šķiet.

SOKRATS. Un kas no tā visa ir pats skaistākais?

POLS. Ko tu saproti ar “no tā visa”?

SOKRATS. Naudas pelnīšanu, ārstniecību un tiesvedību.

POLS. Daudz augstāka par pārējo ir tiesvedība,⁸² Sokrat.

SOKRATS. Tātad, ja tā ir visskaistākā, tā vai nu sagādā lielāko baudu, vai lielāko noderīgumu, vai arī vienu un otru reizē? C

POLS. Jā.

SOKRATS. Vai ārstēties ir patīkami, un vai ārstējamie ir priecīgi?

POLS. Man nešķiet vis.

SOKRATS. Bet noderīgi gan, vai ne?

POLS. Jā.

SOKRATS. Tas taču atpestī no liela ļaunuma, tā ka ir vērts paciest sāpes, lai atgūtu veselību.

POLS. Kā gan citādi?

SOKRATS. Bet kas cilvēkam fiziskā stāvokļa ziņā ir lielākā laime – ka viņš tiek izārstēts vai vispār nenaslimst?

POLS. Skaidrs – ka vispār nenaslimst.

SOKRATS. Īstā laime, kā šķiet, taču ir nevis atbrīvošanās no ļaunuma, bet tas, ka to vispār neieņem.

POLS. Jā, tā tas ir.

D SOKRATS. Un ko vēl? Ja ir divi cilvēki, kas slimo vai nu ar kādu miesas, vai dvēseles kaiti, tad kurš no viņiem ir nelaimīgāks – tas, kas ārstējas un tiek no savas kaites atbrīvots, vai tas, kas netiek ārstēts un paliek tādā stāvoklī, kādā ir?

POLS. Šķiet, tas, kas ārstējas.

SOKRATS. Vai soda saņemšana mums nebija atpestīšana no lielākā ļaunuma – samaitātības?⁸³

POLS. Jā, bija.

SOKRATS. Sods taču ved cilvēkus pie prāta un padara viņus taisnīgākus, un top par dziedinātāju līdzekli pret samaitātību.

POLS. Jā.

E SOKRATS. Laimīgākais tātad ir tas, kam dvēseli nav skāris nekāds ļaunums, jo tas, kā noskaidrojies, ir lielākais no visiem ļaunumiem.

POLS. Neapšaubāmi.

SOKRATS. Bet nākamais pēc viņa ir tas, kas tiek no ļaunuma atbrīvots.

POLS. Tā šķiet.

SOKRATS. Un tas ir cilvēks, kas tiek brīdināts, uzklausa bārienu un saņem sodu.

POLS. Jā.

SOKRATS. Bet vissliktāk dzīvo tas, kam piemīt netaisnīgums un kas netiek atbrīvots no tā.

POLS. Tā liekas.

SOKRATS. Un vai šis nav tieši tas, kas pastrādā lielākos noziegumus un nodara vislielāko netaisnību, bet tomēr pamanās izvairīties no brīdinājumiem, no pārmācīšanas un taisna soda, kā to, kā stāsti, dabūjis gatavu Arhelājs un pārējie tirāni, runātāji⁸⁴ un varasvīri? 479

POLS. Tā liekas.

SOKRATS. Un tas, ko panākuši šie, mans labais, ir apmēram tas pats, it kā cilvēks, kas sirgst ar grūtākajām slimībām, dabū gatavu neatskaitīties ārstiem par savas miesas kaitēm, nedz ārstēties, kā bērns baidīdamies no dedzināšanas un griešanas, tāpēc ka tā ir sāpīga.⁸⁵ Vai tev nešķiet tāpat?

POLS. Jā, tāpat. B

SOKRATS. Tas tāpēc, ka viņš, liekas, nezina, ko nozīmē veselība un fiziskais rūdiņums. Un no tā, par ko esam tagad vienojušies, izriet, ka tāpat arī rīkojas cilvēki, kas izvairās no taisna soda, Pol: viņi redz, kas tajā ir sāpīgs, bet ir akli pret tā noderīgumu un nezina, ka daudz lielāka nelaime ir dzīvot ar dvēseli, kas nav vesela – kas ir samaitāta, netaisnīga un bezdievīga, nekā ar slimu miesu. Tāpēc viņi vai lien no ādas laukā, lai izbēgtu no soda un lai netiktu atpestīti no vislielākā ļaunuma: viņi sagādā sev bagātību un draugus un pūlas iemācīties runāt pēc iespējas pārliecinošāk. Bet, ja tas, par ko esam vienojušies, atbilst patiesībai, Pol, vai tu tad saproti, kas no 081

tā izriet? Bet varbūt vēlies, ka secinājumu izdarām kopā?

POLS. Jā, ja tev tas pa prātam.

SOKRATS. Vai varam izdarīt secinājumu, ka lielākais ļaunums ir netaisnīgums un netaisnīga rīcība?

POLS. Acīmredzot.

D SOKRATS. Un, kā noskaidrojies, no šā ļaunuma atbrīvojas, saņemot sodu?

POLS. Tas tā varētu būt.

SOKRATS. Bet soda nesaņemšana noved pie ļaunuma iesīkstēšanas?

POLS. Jā.

SOKRATS. Tātad netaisnīga rīcība ļaunumu vidū ir otrais lielākais,⁸⁶ bet nodarīt netaisnību un nesaņemt par to sodu – pats lielākais un pirmais no ļaunumiem.

POLS. Acīmredzot.

SOKRATS. Vai šai ziņā, draugs, nebijām atšķirīgās domās? Tu Arhelāju, kas, pastrādājis vissmagākos noziegumus, par tiem nav saņēmis nekādu sodu, E dēvēji laimīgu, bet es, otrādi, paudu domu, ka, ja kāds, lai tas būtu Arhelājs vai kāds cits, par nodarītu netaisnību nesaņem sodu, tad tādām lemts būt par nelaimīgāko cilvēku pasaulē un ka netaisnības nodarītājs vienmēr ir nelaimīgāks par netaisnības upuri un tas, kas paliek nesodīts, ir nelaimīgāks par sodīto. Vai tā sacīju?

POLS. Jā.

SOKRATS. Un vai netika pierādīts, ka man bija taisnība?

POLS. Tā šķiet.

480 SOKRATS. Labi. Bet, ja nu tā ir taisnība, Pol, kur tad paliek lielais retorikas noderīgums? No tā,

par ko tagad esam vienojušies, izriet, ka pirmām kārtām pašam jāšargās no netaisnīgas rīcības, jo tā spēj sagādāt gana ļaunuma. Vai ne?

POLS. Jā gan.

SOKRATS. Bet, ja vai nu viņš pats, vai kāds cits, kas viņam mīļš, pastrādā kādu netaisnību, tad viņam no brīva prāta jādodas uz turieni, kur pēc iespējas ātri saņems sodu, – pie tiesneša it kā pie ārsta un jāpasteidzas, lai netaisnīguma kaite iesikstot nesa-gandē dvēseli un nepadara to neizdziedināmu. Vai varam runāt citu valodu, Pol, ja tas, par ko pirmīt esam vienojušies, paliek spēkā? Vai tas nav vienīgais secinājums, kas saskan ar iepriekšējo vienošanos?

POLS. Ko gan citu varam teikt, Sokrat?

SOKRATS. Tātad paša vai vecāku, vai draugu, vai bērnu, vai dzimtenes pastrādātas netaisnības attaisnošanai retorika mums neko nedod, Pol. Drīzāk varētu pieņemt, ka tā noderīga pretējam – tam, ka pirmām kārtām apsūdz sevi, bet tad arī jebkuru no saviem tuviniekiem un draugiem, kas jebkad rīkojas netaisnīgi, un pierādījumu neslēpj, bet to ceļ gaismā, lai vainīgais saņem sodu un izveseļojas. Tāpat vajag gan sevi, gan pārējos piespiest nebūt glēviem, bet aizmiegt acis un drosmīgi ļauties sodam it kā ārsta skalpelim un ugunij, tiecoties pēc labā un skaistā un neliekot vērā sāpes. Ja par izdarītu pārkāpumu pie-nākas pēršana, lai ļaujas sitieniem; ja cietums – lai ļaujas ieslodzīšanai; ja naudassods – lai samaksā; ja izraidīšana – lai dodas trimdā; ja nāve – lai mirst; un lai ikviens ir pirmais sevis un savu tuvinieku apsūdzētājs,⁸⁷ liekot lietā retoriku tam, lai noziegumi tiktu atsegti un vainīgie atpestīti no lielākā ļaunuma – netaisnīguma. Vai sacīsim tā, Pol, jā vai nē?

- E POLS. Man tas viss gan liekas dīvaini, Sokrat, bet ar to, kas iepriekš runāts, tev varbūt saskan.
- SOKRATS. Tātad mums vai nu jāatsakās no iepriekš teiktā, vai jāatzīst šie secinājumi?
- POLS. Jā, tā tas nu ir.
- SOKRATS. Bet, ja, no otras puses, rodas pretējā situācija – ja vajag kādam cilvēkam darīt ļaunu, vai nu ienaidniekam, vai jebkuram citam, – tikai jāpiesargās, lai pats nav cietis no šā ienaidnieka pāridarījuma, – tad, ja ienaidnieks nodarījis pāri kādam
- 481 citam, visādā veidā, gan darbiem, gan vārdiem, jāpānāk, lai viņš nesaņem sodu un nenokļūst pie tiesneša; ja viņš tomēr tur nokļūst, jāizkārto, lai ienaidnieks tiek sveikā cauri un netop sodīts, lai viņš, salaupijis daudz zelta, to neatdod, bet patur un to netaisnīgi un bezdievīgi izšķiež savām un savējo vajadzībām, un, ja izdarījis noziegumus, par kuriem pienākas nāvessods, lai nemirst – vislabāk nekad, bet dzīvo mūžīgi, būdams nelietis, vai vismaz, tāds būdams, dzīvo
- B pēc iespējas ilgāk.
- Tādiem mērķiem, Pol, retorika man šķiet noderīga,⁸⁸ bet tam, kas negrasās rīkoties netaisnīgi, tās noderīgums liekas niecīgs, ja tāds vispār iespējams, – vismaz mūsu iepriekšējā sarunā tas nekādi nekļūva redzams.
- C KALLIKLS. Pasaki man, Hairefont, – vai Sokrats runā nopietni vai joko?
- HAIREFONTS. Manuprāt, Kallikl, vairāk nekā nopietni. Bet vislabāk pavaicāt pašam.⁸⁹
- 480 C KALLIKLS. Pie visiem dieviem, tieši to es ļoti vēlos. – Saki man, Sokrat, – ko drikstam tagad domāt par tevi? Vai tu runā nopietni vai tikai joko? Ja tu runā nopietni un tas, ko saki, ir taisnība, vai mūsu

cilvēciskā dzīve tad nebūtu apgriezta otrādi un mēs, liekas, visu nedarītu pretēji tam, kā vajadzētu?

SOKRATS. Kallikl, ja cilvēki vienu un to pašu stāvokli uztvertu atšķirīgi – cits tā, cits citādi –, ja katram būtu sava uztvere, kam nebūtu nekā kopīga ar citu cilvēku uztveri, tad nebūtu viegli savu stāvokli otram padarīt saprotamu. Saku to, redzēdams, ka šobrīd es un tu atrodamies vienādā stāvoklī: abi esam iemīlējušies un abi divos reizē, es – Alkibiadā, Kleinija dēlā,⁹⁰ un filozofijā, tu – atēniešu dēmosā un Pīrilampa dēlā.⁹¹ Bet es manu, ka tu, kaut gan esi tik milzīgi apdāvināts, ikreiz, lai arī ko sacītu tavi mīļi un lai kādu uzskatu viņi paustu, neesi spējīgs viņiem runāt pretī, bet izlokies gan šā, gan tā. Ja Tautas sapulcē izsaki kādu domu, kurai nepiekrīt atēniešu tauta, tu griez kažoku uz otru pusi un saki to, kas tai pa prātam,⁹² un ar skaisto jaunekli, Pīrilampa dēlu, tev klājas tāpat. Tu vienkārši neesi spējīgs pretoties savu mīļu nodomiem un runām, un, ja kāds brīnītos par divainībām tavās runās, ko tu ikreiz saki viņiem par patiku, tu viņam varbūt teiktu – ja gribētu pateikt taisnību –, ka, ja neviens neapstādināšot tavus mīļus tā runājam, arī tu nekad nepārstāšot tā runāt.

Tad izturies ar sapratni pret to, ka tev nākas tamlīdzīgas runas dzirdēt arī no manis, un nebrīnies, ka es tā runāju, bet apstādini filozofiju, manu mīluli, tā runājam.

Tā, mīlais draugs, allaž saka to, ko tagad dzirdi no manis, un ne tuvu nav tik svārstīga kā mans otrs mīlulis; Kleinija dēls taču reizēm runā tā, reizēm citādi, bet filozofija – vienmēr vienu un to pašu. Bet tā saka to, par ko tagad brīnies, kaut gan esi bijis klāt visā mūsu sarunā.

Tad nu, kā tikko kā sacīju, vai nu atspēko filozofiju un pierādi, ka netaisnīgi rīkoties un nesaņemt sodu par netaisnīgu rīcību nav vislielākais ļaunums, vai, ja tu to atstāj neatspēkotu, tad, pie suņa, ēģiptiešu dieva,⁹³ Kallikl, Kallikls nebūs ar tevi vienisprātis, bet visu mūžu būs nesaskaņā ar tevi. Es gan, mans labais, drīzāk gribētu, lai mana lira būtu slikti uzskaņota un skanētu greizi, tāpat arī manis vadīts koris,⁹⁴ un lai cilvēku vairākums nebūtu ar mani vienisprātis un runātu man pretī nekā man, man vienam, C nebūt saskaņā ar sevi un runāt pats sev pretī.

KALLIKLS. Sokrat, tu savās runās šķiet draiskojamies kā īstens politisks runasvīrs; arī tagad tu runā kā Tautas sapulcē, un Polam izgājis tāpat kā, pēc paša Pola liecības, Gorgijam ar tevi. Kā teica Pols, Gorgijs, tevis vaicāts, vai viņš cilvēkam, kas pie viņa atnāktu, lai mācītos retoriku, bet vēl nezinātu, kas ir taisnīgums, to iemācīšot, aiz kautrības teica, ka to darišot, jo rēķinājās ar cilvēku ierasto domāšanas veidu, kuri būtu sašutuši, ja kāds atbildētu pretēji. Šis piekāpšanās dēļ viņš esot bijis spiests pats sev runāt pretī, bet tu par to tikai priecājoties. Un Pols tad pazobojās par tevi – pamatoti, kā man šķiet.⁹⁵

Un tagad viņš to pašu dabūjis izjust uz savas ādas, un es nepavisam neesmu apmierināts ar Polu tieši tāpēc, ka viņš tev piebalsoja, ka rīkoties netaisnīgi esot neglītāk kā paciest netaisnību.⁹⁶ Šis piekāpšanās dēļ viņš sapinās tavos vārdos un tika apklusināts, jo kautrējās pateikt, ko domā. Ar ieganstu, ka tiecies pēc patiesības, tu, Sokrat, īstenībā nekaunīgi un veiklu valodu virzi mūs uz to, kas pēc dabas nav skaists, bet tāds ir pēc likuma.⁹⁷

Lielākoties šīs lietas – daba un likums – ir pretmeti,⁹⁸ un, ja nu kāds kautrēdamies neuzdrošinās pateikt, ko domā, viņš spiests nonākt pretrunā pats ar sevi. Tu esi šo slēpto iespēju ievērojis un ar ļaunu viltu sarunā izmanto: ja kāds runā, turēdams prātā likumu, tu pamanies uzdot jautājumu, it kā runa būtu par dabu, un, ja viņam prātā ir daba, tu vaicā, it kā runa būtu par likumu. Tā tas bija arī tikko kā jūsu sarunā par netaisnīgu rīcību un tās paciešanu: kad Pols runāja par to, kas neglītāks pēc likuma, tu izrikojies ar likumu, it kā tā būtu daba. Pēc dabas neglītāks ir viss, kas arī sliktāks, piemēram, paciest netaisnību, bet pēc likuma neglītāk ir netaisnīgi rīkoti. Īstam vīram neklājas paciest netaisnību, tas piedien vergam, kam ir labāk mirt nekā dzīvot, jo viņš nav spējīgs, kad viņam dara pāri un viņu nozākā, ne palīdzēt sev pašam, ne citam, kuru mīl. Manuprāt, tie ir vārguļi un lielais pūlis, kas nosaka likumus. Šie pašu labā un savās interesēs nosaka gan likumus, gan dāļā uzslavas un nopēlumus.⁹⁹ Viņi cenšas iebaidīt cilvēkus, kas ir stiprāki par viņiem un spēj sasniegt vairāk, un, lai paši neatpaliek, apgalvo, ka būt pārākiem pār citiem esot neglīti un netaisnīgi un ka tiekties pēc pārākuma pār citiem – tā jau tieši esot netaisnīgas rīcības būtība. Domāju, ka viņi, būdami vājāki, ir gaužām priecīgi, kad viņiem ir tikpat, cik citiem.

Tāpēc ar likumu pasludina, ka tiekties pēc pārākuma pār pūli esot netaisnīgi un neglīti, un to tad sauc par netaisnīgu rīcību. Taču pati daba, domāju, skaidri parāda, ka ir taisnīgi, ja labākajam ir vairāk nekā sliktākajam, spējīgākajam – vairāk nekā nespējīgākajam. Ka tas tā ir, daudzkārt redzams gan pārējās radījumos, gan cilvēkos, veselās valstīs un dzimtās:

- vienmēr ticis uzskatīts par taisnīgu, ka stiprākais
 E valda pār vājāko un gūst vairāk. Uz kādu gan tiesību
 pamata Kserkss devies karā pret Grieķiju vai viņa
 381 tēvs – pret skitiem?¹⁰⁰ Tādus piemērus varētu vēl
 nosaukt tūkstošiem. Šie cilvēki, domāju, tā rikojas
 saskaņā ar taisnīguma dabu un, Zevs liecinieks, pēc
 dabas likuma, kas varbūt nav tāds, kādu nosakām
 mēs un saskaņā ar ko tiecamies pārveidot labākos
 un spēcīgākos mūsu vidū. Mēs viņus paņemam no
 484 kā lauvēnus padarīt rāmus un sev pakļaut, sacīdami,
 ka visiem jābūt vienlīdzīgiem un ka tieši tas nozīmē-
 jot skaistumu un taisnīgumu. Bet, kad uzrodas īstens
 vīrs ar piemērotām dabas dotībām, tāds, domāju,
 nokrata to visu, sarauj važas un izlaužas brīvībā, mīda
 kājām mūsu rakstus un viltībīņas, un burvestības, un
 visus pret dabiskos likumus, un viņš ceļas un parā-
 485 dās mums kā kungs – viņš, mūsu vergs, – un tad arī
 visā spožumā uzspīd dabas taisnīgums.
 D
 B Man šķiet, ka arī Pindars¹⁰¹ pauž tās pašas domas,
 ko es, dziesmā, kurā teikts, ka

Likums ir valdnieks pār visu,

Pār mirstīgajiem un nemirstīgajiem –

Šis likums, saka viņš,

Pastrādā varas darbus ar spēcīgu roku

Un attaisno tos; man liecinieks –

Hērakla veiktais, jo nenopirktais¹⁰²..

- Tā aptuveni viņš izsakās, šo dziesmu no galvas
 neatceros. Bet jēga ir tāda, ka Hērakls aizdzina Gē-
 riona govīs, ne tās pērkot, ne saņemot kā dāvanu,
 C uzskatīdams par dabisko tiesību, ka govīs un viss

pārējais sliktākā un vājākā īpašums pieder labākajam un stiprākajam.

Tāda nu ir patiesība, un to tu sapratīsi, ja beidzot atteiksies no filozofijas un pievērsīsies svarīgākām lietām. Tiesa, filozofijai ir sava pievilcība, Sokrat, ja tai ar mēru nododas īstajā laikā¹⁰³. Bet, ja ar to nodarbojas ilgāk, nekā vajag, tā cilvēkiem ir tikai par postu. Lai cik apdāvināts būtu cilvēks, viņam tomēr, turpinot filozofijas nodarbes arī brieduma gados, neizbēgami ies secen viss, kas jāzina katram, kas grib kļūt par pilnvērtīgu un cienījamu vīru.

Šie cilvēki paliek neziņā par savas valsts likumiem un par runas paņēmieniem, kas jāliek lietā privātajās un sabiedriskajās darīšanās, tāpat par cilvēciskiem priekiem un kaislibām, īsi, paliek visā pilnībā neziņā par cilvēku tikumiem. Un tad, kad ķeras pie privātu vai valstiskas nozīmes lietu kārtošanas, viņi kļūst smieklīgi, tāpat kā, manuprāt, smieklīgi kļūst valstsvīri, kad viņi ierodas jūsu nodarbēs un diskusijās.

Ar to saskan Euripida vārdi: ikviens ir spožs tajā jomā un tiecas uz to,

Un nežēlo tam dienas daļu lielāko,

Kur viņš ir spējīgs pats pār sevi pārāks būt.¹⁰⁴

Un no tā, kur ir vājš, viņš vairās un to pulgo, bet cildina atšķirīgo – aiz labvēlības pret sevi, domādams, ka tā cildina sevi. Taču, manuprāt, pareizākais – būt līdzdalīgam abās jomās. Par filozofiju zināt, cik to prasa izglītība, ir skaisti, un jaunekļa gados nodarboties ar filozofiju nav nekāds kauns. Bet, kad cilvēks jau kļuvis vecāks un joprojām nododas filozofijai, tad tas, Sokrat, jau ir smieklīgi, un man pret tādiem filozofētājiem ir tāda pati attieksme kā pret cilvēkiem,

- kas šļupst un draiskojas kā bērni. Kad redzu bērnu, kam vēl piestāv tā runāt, šļupstam un draiskojamies, es priecājos un man tas liekas pievilcīgi un atbilstam brīva cilvēka bērņibai, turpretim, dzirdot mazu bērnu runājam pavisam skaidri, man tas šķiet kas nepatīkams; tas kaitina manu dzirdi un, liekas, ir kas verdzisks.¹⁰⁵ Un, kad redz šļupstam un bērņišķīgi draiskojamies vīru, tas jau šķiet smieklīgi un nevīrišķīgi un pelna pērienu.
- 454 Taisni tāda pati attieksme man ir pret tiem, kas nodarbojas ar filozofiju. Kad redzu pavisam jauniņu cilvēku aizraujamies ar filozofiju, man tas sagādā prieku un liekas esam vietā un es viņā saskatu brīvā cilvēka garu; turpretim tādā, kam nav nekā kopīga ar filozofiju, es redzu nebrīva gara cilvēku, kas nekad neuzskatīs sevi par spējīgu paveikt ko skaistu un cildenu. Bet, kad redzu cilvēku gados, kas vēl nodarbojas ar filozofiju un neraisās vaļā no tās, tad, manuprāt, šis vīrs jau prasās pēc pēriena, Sokrat. Kā jau iepriekš norādīju,¹⁰⁶ tāds cilvēks, lai arī cik apdāvināts būdams, neizbēgami zaudē vīrišķību, jo viņš vairās no pilsētas centriem un sapulcēm, kur, kā saka dzejnieks,¹⁰⁷ vīri iemanto slavu, un atlikušo dzīvi vada noslēdzies, kādā kaktā sačukstoties ar trim vai četriem puisēļiem, un ne reizi nebilst kādu brīvu, nozīmīgu, iedarbīgu vārdu.
- 486 Bet es, Sokrat, tevi tīri labi ieredzu, un man tagad pret tevi ir tādas pašas jūtas, kādas bija tikko pieminētajam Euripida Zētam pret Amfionu.¹⁰⁸ Un man gribas tev pateikt tāpat kā Zēts savam brālīm: "Tu, Sokrat, atstāj novārtā to, kam vajadzētu pievērst uzmanību. Apveltīts ar tik cildenu dvēseli, tu parādi sevi kaut kādā bērņišķīgā gaismā; ne tu apspriedēs

par tiesiskiem jautājumiem māki ko jēdzīgi pateikt, ne ticami un pārlicinoši runāt, ne cita labā rast drosmīgu padomu.”¹⁰⁹ – Bet vai tev tomēr nešķiet apkaunojoši, dārgais Sokrat, – tikai nedusmojies uz mani, jo saku to vienīgi tāpēc, ka vēlu tev labu, – ka atrodies tādā stāvoklī, kādā tu, manuprāt, atrodies līdz ar pārējiem, kas pārāk ilgi noņemas ar filozofiju?

Un, ja nu kāds saņemtu tevi vai kādu citu tam līdzīgu ciet un aizvestu uz cietumu, apsūdzēdams noziegumā, ko neesi pastrādājis, tad – tu to zini – tu nemācētu sev palīdzēt; tev noreibtu galva, un tu stāvētu atplestu muti, un tev nebūtu ko teikt; un tad tu stātos tiesas priekšā, kur tavs apsūdzētājs būtu pēdīgais nelietis, un tu mirtu, ja viņš gribētu tev pieprasīt nāvessodu.

Un tas nu esot gudri, Sokrat, ja “kāda māksla, saņēmusi apdāvinātu vīru, viņu padara sliktāku”, tā ka viņš nespēj nedz rast palīdzību pats sev, nedz glābt no vislielākajām briesmām ne sevi, ne kādu citu un ienaidnieki viņam atņem visu mantu, un viņš tad savā pilsētā dzīvo, caurcaurēm apkaunots? Tādam cilvēkam drikst, izsakoties parupji, nesodīti sadot pa ausi.

Tad paklausi man, mans labais, “izbeidz savas atspēkošanas¹¹⁰ un pievērsies darbu daiļskaņai”, pievērsies tam, kas tev dāvās gudra vīra slavu, un “atstāj citiem šo asprātuļošanu¹¹¹” – vai nu to saucam par pļāpāšanu, vai blēņošanu –, “kuras dēļ dzīvosī noplicinātā mājā”. Ņem sev par priekšzīmi nevis tos, kas nopūlas ar visādu sīkumu atspēkošanu, bet vīrus, kam ir bagātība, slava un daudz citu labumu.

SOKRATS. Ja mana dvēsele būtu no zelta, Kallikl, vai es tad, tavuprāt, nepriecātos, ja atrastu kādu no akmeņiem, vislabāko, ar kuru pārbauda zeltu?¹¹²

Un, ja mana dvēsele, saskaroties ar to, izrādītos teicami kopta, vai es tad nezinātu, ka varu būt ar to apmierināts un ka nekādas citas pārbaudes vairs nevajag?

E KALLIKLS. Uz ko tēmēts šis jautājums, Sokrat?

SOKRATS. To tūdaļ pateikšu: domāju, ka tādu laimīgu atradumu man nozīmē sastapšanās ar tevi.

KALLIKLS. Kā tā?

SOKRATS. Ja piekriti tam, ko uzskata mana dvēsele, tad droši zinu, ka tā jau ir skaidra patiesība. Manuprāt, cilvēkam, kas grasās pārbaudīt, vai 487 dvēsele dzīvo pareizi vai ne, jābūt apveltītam ar trim īpašībām, kuras visas tev ir: ar sapratni, labvēlību un atklātību. Es sastopu daudzus, kas nav spējīgi mani pārbaudīt, jo nav tik gudri kā tu. Citi gan ir gudri, bet negrib man sacīt taisnību, jo viņi mani nemīl tā kā tu. Bet abi svešzemnieki, Gorgijs un Pols, gan ir gudri un mani draugi, bet viņiem trūkst atklātības, un viņi ir kautrīgāki, nekā vajadzētu. Vai tas nav acīmredzami? Viņi savā kautrīgumā aizgāja tik tāl, ka tā dēļ kā viens, tā otrs daudzu cilvēku klātbūtnē pamanījās runāt paši sev pretī, turklāt pašos svarīgākajos jautājumos.

Bet tevī ir viss, kā pārējiem nav: tu esi visai izglītotots, ko apliecinātu daudzi atēnieši, un esi labvēlīgi noskaņots pret mani. Kāds man tam ir pierādījums?

C To pateikšu tev. Es zinu, Kallikl, ka jūs četri esat apvienojušies filozofijas studijās – tu, Teisandrs no

Afidnām, Androns, Androtiona dēls, un Nausikids holargietis.¹¹³ Kādudien dzirdēju jūs apspriežamies par to, ciktāl vajadzētu nodarboties ar filozofiju, un zinu, ka virsroku tad guva uzskats, ka nevajagot censties tajā gremdēties pārāk dziļi; un jūs aicinājāt cits

D

citu būt piesardzīgiem, lai, kļūstot pār mēru gudri, nemanot nenodarītu sev postu. Un, kad tagad dzirdu, ka tu man iesaki to pašu, ko saviem tuvākajiem draugiem, tas man ir pietiekams pierādījums, ka patiešām vēli man labu. Ka esi spējīgs runāt atklāti un nekautrējoties, to gan saki pats, gan par to liecina tevis iepriekš sacītais.

Tad viens nu ir skaidrs: ja tu šajā sarunā man kādā punktā piekritīsi, tad tas jau būs manis un tevis pietiekami pārbaudīts un to pakļaut citai pārbaudei vairs nevajag. Tu taču man nekad nepiekrīsti aiz gudrības trūkuma vai pārmērīga kautrīguma, vai mānīdams, jo, kā pats saki, esi man draugs.¹¹⁴ Līdz ar to mūsu abu vienprātība tiešām nozīmēs patiesības virsotni.

Bet skaistākais no pētījumiem, Kallikl, attiecas uz to, ko tu man pārmet, uz jautājumu, kādam jābūt istam vīram un ar ko viņam jānodarbojas un ciktāl gan vecākos, gan jaunākos gados. Ja manā dzīvesveidā kaut kas nav kārtībā, tad, vari man ticēt, kļūdos nevis no brīva prāta, bet aiz nezināšanas. Taču tu, kā sācis mani vest pie prāta, neatstājies, bet norādi man pienācīgi dzīvesveidu, pie kāda man turēties un kā to apgūt. Un, ja es tagad piekrītu tev, bet vēlāk mani pieķersi nedarām to, kam esmu piekritis, tad uzskati mani par pēdīgo stulbeni un nekad vairs neved pie prāta, jo neesmu tā vērts.

Bet atkārto no sākuma: kā, pēc tavām un Pindara domām, saprotams dabiskais taisnīgums?¹¹⁵ Vai tā, ka stiprākais laupa vājākā mantu, labākais valda pār sliktāko un spējīgākajam tiek vairāk nekā nespējīgākajam? Vai ar taisnīgumu saproti ko citu, vai viss ir tā, kā atceros?

KALLIKLS. Jā, tā sacīju iepriekš un tā saku arī tagad.

- C SOKRATS. Bet vai tu vienu un to pašu sauc par labāko un stiprāko? Pirmīt nevarēju saprast, kā tu to domā: vai tu spēcīgākos¹¹⁶ sauc par stiprākiem, un vai vājākajiem jāpakļaujas spēcīgākajiem? Šādā nozīmē, man šķiet, iepriekš norādīji,¹¹⁷ ka lielās valstis uz dabiskā taisnīguma pamata dodas karā pret mazajām, tāpēc ka ir stiprākas un spēcīgākas, it kā “stiprāks”, “spēcīgāks” un “labāks” būtu viens un tas pats; vai arī iespējams būt labākam, bet vājākam un vārgākam un būt stiprākam, bet sliktākam? Vai vārdi “labāks” un “stiprāks” nozīmē vienu un to pašu? To tu man skaidri definē: vai “stiprāks”, “labāks” un “spēcīgāks” ir viens un tas pats vai kas atšķirīgs?

KALLIKLS. Es tev skaidri un gaiši pasaku, ka tas ir viens un tas pats.

- 887 SOKRATS. Vai vairākums pēc dabas nav stiprāks par vienu vienīgu? Vairākums taču arī nosaka likumus pret to vienu,¹¹⁸ kā tikko kā teici.¹¹⁹

KALLIKLS. Kā gan citādi?

SOKRATS. Tātad vairākuma noteiktie likumi ir stiprāko likumi.

KALLIKLS. Protams.

- E SOKRATS. Tātad arī labāko? Stiprākie taču, kā saki, ir labākie.

- C KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Tātad viņu noteiktie likumi pēc dabas ir skaisti, būdami stiprāko likumi?

KALLIKLS. Jā, tā uzskatu.

- D SOKRATS. Bet vai vairākums neuzskata, kā tikko kā teici, ka taisnīgums ir vienlīdzība un ka netaisnīgi rīkoties ir neglītāk nekā tādu rīcību paciest?¹²⁰

Vai tā tas ir vai nav? Un lai savukārt *tevi*¹²¹ šē nepie- 489
 ķer kautrīgumā: vai vairākums uzskata vai neuz-
 skata, ka vienlīdzība, nevis pārākums ir taisnīgums
 un ka ir neglītāk netaisnīgi rīkoties nekā tādu rīcību
 paciest? Neliedz man atbildi uz šo jautājumu, Kal-
 likl, lai, ja man piekrīti, varu jau atsaukties uz tevi
 kā spriestspējīgu cilvēku, kas man piekritis.

KALLIKLS. Jā, vairākums tā uzskata.

SOKRATS. Tātad ne vien pēc likuma ir neglītāk
 netaisnīgi rīkoties nekā tādu rīcību paciest un tais-
 nīgums – vienlīdzība, bet arī pēc dabas. Tādējādi,
 šķiet, tavs pirmītējais izteikums nebija pareizs un tu B
 mani nepatiesi apsūdzēji, sacīdams, ka likums ir
 pretrunā ar dabu un ka es to labi zinot un ar ļaunu
 viltu izmantojot mūsu sarunā – proti, ja kāds runā,
 turēdams prātā dabu, uzvedinu runu uz likumu, bet,
 ja viņš spriež, domādams par likumu, – tad uz dabu.¹²²

KALLIKLS. Šis cilvēks taču nekad nemitēsies melst
 niekus! Pasaki man, Sokrat, – vai tev tavos gados nav
 kauna nodarboties ar vārdu medišanu un, ja kādam
 runā misējies, to uzskatīt par laimīgu atradumu? C
 Vai tu tiešām domā, ka es “būt stiprākiem” saprotu
 citādi kā “būt labākiem”? Vai es tev nesacīju jau
 sen, ka “labāks” un “stiprāks” uzskatu par vienu un
 to pašu? Vai es, tavuprāt, apgalvoju, ka, sanākot
 vergu baram un visādiem nekam nederīgiem salaš-
 ņām, kas varbūt māk ko izdarīt tikai ar fizisko spēku,
 tam, ko viņi noteiks, būs likuma spēks?

SOKRATS. Labi, mans visugudrais Kallikl, – tad
 tāds ir tavs uzskats?

KALLIKLS. Jā, visā pilnībā.

SOKRATS. Es gan arī pats, mans dārgais, jau
 sen¹²³ nojaušu, ka tu ar “stiprāks” domā kaut ko D

488 tamlīdzīgu, un vaicāju atkārtoti tāpēc, ka gribu skaidri zināt, kā to saproti. Tu taču droši vien nedomā, ka divi ir labāki nekā viens un ka tavi vergi ir labāki nekā tu, tāpēc ka viņi ir spēcīgāki par tevi. Tad sāksim atkal no jauna, un pasaki, ko īsti saproti ar labākajiem, ja jau tie nav spēcīgākie. Un, mans brīnišķais, pamāci mani maigāk, lai nemūku no tevis prom.

E KALLIKLS. Tu zobojies, Sokrat.

SOKRATS. Nē, pie Zēta, Kallikl, ar kura palīdzību nupat pamatīgi pazobojies par mani.¹²⁴ Tad nu pasaki – kas ir tie, kurus tu dēvē par labākkiem?

KALLIKLS. Tie ir spējīgākie.

SOKRATS. Nu re, ka tu pats rotaļājies ar vārdiem, bet neko skaidri nepasaki! Vai nepateiksi, vai tu ar labākajiem un stiprākajiem domā prātīgākos vai vēl kādus citus?

KALLIKLS. Jā, pie Zeva, domāju šos, katrā ziņā.

490 SOKRATS. Tātad, pēc tavām domām, viens saprātīgais bieži ir stiprāks par tūkstošiem nesaprātīgo un viņam jāvalda, bet pārējiem jāpakļaujas, un valdītājam jātiek vairāk nekā pārvaldītājiem – to, šķiet, gribi man pateikt, un es nepavisam nenodarbojos ar vārdu medībām, ja viens ir stiprāks par tūkstošiem.

KALLIKLS. Tieši to arī gribu pateikt, jo uzskatu par taisnīgumu pēc dabas, ka labākais un saprātīgākais valda un viņam tiek vairāk nekā nespējīgākajam.

B SOKRATS. Pag, pag, ko tu nu atkal te saki? Pieņemsim, ka esam, tā kā tagad, lielā skaitā sapulcējušies vienuviet un mums uz visiem kopā ir daudz ēdamā un dzeramā, bet mēs esam ļoti atšķirīgi, vieni

ir spēcīgi, citi – vāji, bet viens no mums, būdams ārsts, šai ziņā ir saprātīgāks, taču, kā bija sagaidāms, spēcīgāks nekā vieni un vājāks nekā citi. Vai tad šis, būdams saprātīgāks par mums, šajās lietās nebūs labāks un stiprāks kā mēs?

KALLIKLS. Noteikti.

SOKRATS. Vai tad viņam no šiem ēdieniem jāsaņem vairāk nekā mums, tāpēc ka ir labāks, vai viņam kā valdītājam gan viss jāsadala, bet ēdiena tēriņā un izmantošanā paša vajadzībām nebūs nekādu priekšrocību, lai nedabūtu ciest,¹²⁵ un viņam tād jāsaņem vairāk nekā vieniem un mazāk nekā citiem? Bet, ja nu gadās, ka viņš ir vārgākais no visiem, tad viņam, labākajam, tiks vismazāk, Kallikl? Vai ne tā, mans labais?

KALLIKLS. Tu tik runā par ēdieniem un dzērieniem un ārstiem, un visādām blēņām! Ne jau par to es runāju.

SOKRATS. Vai tu ar saprātīgāko saproti labāko? Jā vai nē?

KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Bet vai labākajam nav jāsaņem vairāk?

KALLIKLS. Bet ne jau vairāk ēdienu un dzērienu.

SOKRATS. Saprotu, bet varbūt vairāk drēbju, un labākajam audējam jāsaņem lielākais tērps, un viņam jāstaigā apkārt jo daudzās un visskaistākajās drānās?

KALLIKLS. Ko tu par drānām!

SOKRATS. Bet par kurpēm jau nu ir skaidrs, ka tam, kas šajā jomā ir saprātīgākais un labākais, jāsaņem vairāk. Tā tad kurpniekam laikam jāstaigā lielākajās kurpēs un viņam jābūt visvairāk apavu.

KALLIKLS. Ko tu ar savām kurpēm! Blēņas, nekas cits kā blēņas!

SOKRATS. Ja tu nedomā par tādām lietām, tad, iespējams, par ko citu, piemēram, zemnieku, kas ir prasmīgs un krietns zemes kopējs; šim varbūt vajadzētu būt vairāk sēklu un lielāko daļu izmantot pašā zemei.

KALLIKLS. Ko tu vienmēr runā vienu un to pašu, Sokrat!

SOKRATS. Ne tikai vienu un to pašu, Kallikl, bet arī par vienu un to pašu.¹²⁶

491 KALLIKLS. Pie visiem dieviem, tu nemitīgi klāsti par kurpniekiem un vadmalas vēlējiem, un pavāriem, un ārstiem, un nav tam gala, it kā mums runa būtu par tiem!¹²⁷

SOKRATS. Tad pasaki tu, kādā ziņā jābūt stiprākam un saprātīgākam, lai taisnīgi saņemtu vairāk. Bet varbūt tu negribi nedz uzklaust manus ierosinājumus, nedz pats ko pateikt?

B KALLIKLS. Es jau labi sen to vien daru, ka runāju. Pirmām kārtām: runādams par stiprākajiem, domāju nevis kurpniekus, nedz pavārus, bet tos, kas ir saprātīgi valsts dzīves jautājumos un zina, kā tā teicami pārvaldāma, un ir ne vien saprātīgi, bet arī drosmīgi un līdz ar to spējīgi īstenot savas ieceres un nepagurt aiz gara mīkstčaulības.

C SOKRATS. Vai redzi, mans visulabais Kallikl, cik atšķirīgi ir pārmetumi, ko izsakām viens otram? Tu apgalvo, ka saku vienmēr vienu un to pašu, un man to pārmet; es tev pārmetu pretējo – ka nekad nesaki vienu un to pašu par vienu un to pašu lietu, bet te tu par labākajiem un stiprākajiem apzīmē spēcīgākos, te saprātīgākos, un nu tev atkal ir kas jauns: par stiprākajiem un labākajiem tu mini kaut kādus drosmīgākos. Taču, mans labais, pieliksim tam punktu:

pasaki, kurus tu īsti sauc par labākajiem un stiprākajiem un attiecībā uz ko.

KALLIKLS. Es to jau pateicu: saprātīgos un drosmīgos valsts dzīves jautājumos. Viņiem pienākas vara valstīs, un taisnīgums prasa, lai viņi bauda priekšrocības attiecībā pret pārējiem, valdītāji – attiecībā pret valdāmajiem.

SOKRATS. Bet kas viņi būs attiecībā pret sevi, draugs? Valdītāji vai valdāmie?

KALLIKLS. Kā tu to domā?

SOKRATS. Es domāju, ka ikviens ir valdnieks pār sevi. Bet varbūt tas nemaz nav vajadzīgs – valdīt pašam pār sevi, un valdīt vajag tikai pār citiem?

KALLIKLS. Ko tu saproti ar valdīšanu pār sevi?

SOKRATS. Neko sarežģītu – to, ko cilvēki parasti ar to saprot: būt apdomīgam un savaldīgam, būt kungam pār savām baudām un iekārēm.

KALLIKLS. Cik gan esi mīļš: muļķus tu sauc par apdomīgiem!

SOKRATS. Kā tā? Ikvienam taču skaidrs, ka tā nedomāju.

KALLIKLS. Nē, Sokrat, tas ir tieši tas, ko tu domā. Kā gan var būt laimīgs tāds cilvēks, kas kādam vergo? Kas ir skaisti un taisnīgi pēc dabas, to es tev tagad pateikšu pavisam atklāti.

Kas grib pareizi dzīvot, tam jāļauj vispilnīgākā vaļa savām iekārēm, nevis jāiegrožo tās, un, lai cik lielas tās arī būtu, viņam jāmāk tām drosmīgi un gudri kalpot un visu, ko prasa iekāre, piepildīt.

Bet to, domāju, pūlis nespēj un tāpēc tādus cilvēkus pulgo un kaunēdamies slēpj savu nespēju, nesavaldību pasludinot par kauna lietu. Kā jau iepriekš sacīju,¹²⁸ viņi tiecas no dabas labākos cilvēkus

paverdzināt un, paši nespēdami apmierināt savu baud-
 B kāri, cildina mērenību un taisnīgumu tikai tāpēc
 vien, ka paši ir glēvi. Ja kādiem jau no paša sākuma
 laimējies piedzimt par ķēniņa dēliem vai ar dabas
 C piešķirtajām dotībām pašiem būt spējīgiem tikt pie
 varas – vai nu pie tirānijas, vai grupveida valdiša-
 nas,¹²⁹ – kas, nūdien, tādiem cilvēkiem varētu būt vēl
 apkaunojošāk un sliktāk par mērenību? Un tie, kam
 iespējams baudīt visus labumus un nekas nestāv ceļā,
 lai paši padara par savu kungu pūļa cilvēku likumu,
 viņu lēmumus un pulgas? Un kā lai šie cilvēki nekļūtu
 nelaimīgi no tāda taisnīguma un mērenības skais-
 tuma, ja viņi saviem draugiem nevar piešķirt vairāk
 kā saviem ienaidniekiem, turklāt būdami valdnieki
 savā valstī?

Patiesība, pēc kuras tu, Sokrat, kā saki, tiecies, ir
 šāda: grezna dzīve, nekādi ierobežojumi un neatka-
 rība, ja tas viss ir pieejams, – tas ir tikums un laime;
 viss pārējais, skaistie vārdi un cilvēku pretdabiskās
 konvencijas, nieki vien ir, kam nav nekādas vērtības.

D SOKRATS. Nu tu, Kallikl, nāc virsū gan dros-
 mīgi, gan atklātu valodu, skaidri un gaiši sacīdams,
 ko citi gan domā, bet negrib pateikt. Es tevi lūdzu –
 nekādā gadījumā neatlaidies, lai kļūtu pa īstam
 skaidrs, kā ir jādzīvo. Tad nu pasaki man: tu apgalvo,
 ka nevajag iekāres iegrozīt, ja grib dzīvot pilnvēr-
 tīgu dzīvi, bet ļaut tām pilnu vaļu un tās, lai kādiem
 E līdzekļiem, apmierināt, un to tu sauc par tikumu?

KALLIKLS. Jā, tā apgalvoju.

SOKRATS. Tātad nav pamata teikt, ka tie, kam
 nekā nevajag, ir laimīgi?¹³⁰

KALLIKLS. Tad jau vislaimīgākie būtu akmeņi
 un miroņi.

SOKRATS. Bet arī tā dzīve, par ko tu runā, ir nelāga lieta. Es nemaz nebrīnītos, ja Euripidam būtu taisnība, kad viņš saka:

Kurš zināt var, vai dzīvot nav tik miršana
Un miršana nav dzīvot?¹³¹

Arī mēs varbūt īstenībā esam miruši. Esmu jau 493
dzirdējis no kāda gudra vīra, ka tagad esam miruši
un mūsu miesa ir mūsu kaps¹³² un ka tā dvēseles
daļa, kur mājo iekāres, ir viegli ietekmējama un svār-
stās šurp turp. Šo dvēseles daļu, kas ir viegli pārlicināma un lētticīga, kāds asprātīgs mītu stāstītājs vīrs,
varbūt sicīlietis vai itālis¹³³, izmantodams vārdu
lidzīgumu, nosaucis par mucu un nesaprātīgos – par
neiesvētītajiem,¹³⁴ bet nesaprātīgo cilvēku dvēseles B
daļu, kurā mīt iekāres, tāvad nesavaldīgo un neblīvo,
par caurumainu mucu, tēmējot uz viņu nepiesātinā-
tību. Pretēji tevis teiktajam, Kallikl, viņš pierāda, ka
no Aīda¹³⁵ – ar to viņš domā neredzamo pasauli¹³⁶ –
iemītņiekiem nelaimīgākie ir šie neiesvētītie un ka
viņi nes ūdeni uz caurumainu mucu ar citu cauru-
mainu trauku – sietu. Ar sietu vīrs, kas man to stās- C
tīja, saprata dvēseli, bet nesaprātīgo dvēseli kā cau-
rumainu salīdzināja ar sietu tāpēc, ka tā neko nespēj
saglabāt savas neuzticamības un aizmāršības dēļ.

Tas viss gan laikam izklausās mazliet dīvaini,
tomēr ļauj saprast, ko gribu tev pierādīt, lai tevi, cik
vien man tas būs iespējams, pārliecinātu mainīt savu
viedokli un nepiesātināmas un neiegrožotas dzīves
vietā izvēlēties piedienīgu, tādu, kurai allaž pietiek
ar to, kas ir tās rīcībā, un kura neko vairāk neprasa.

Bet vai esmu tevi kaut cik pārliecinājis, lai tu mai- D
nītu savu uzskatu un saprastu, ka mērenie ir laimīgāki

par nesavaldīgajiem, vai arī, lai cik es te klāstītu mitoloģiskās līdzībās, tu visā pilnībā paliksi pie savām domām?

KALLIKLS. Otrs ir tuvāk īstenībai, Sokrat.

SOKRATS. Tad es tev izstāstīšu citu līdzību no šīs pašas kategorijas.

Paskaties, vai, tavuprāt, abi dzīvesveidi, apdomīgais un nesavaldīgais, nav salīdzināmi ar diviem vīriem, katram no kuriem ir daudz mucu, un vienam no viņiem tās ir veselas un pilnas – cita ar medu, cita ar pienu un vēl daudzas citas ar visu ko –, un ikvienas mucas šķidrums ir rets un dārgs un iegūstams tikai ar lielām pūlēm un grūtībām. Kad nu šis cilvēks tās piepildījis, viņam vairs nekas nav jālej klāt un par to vairs nav jādomā, un šai ziņā viņš turpmāk var būt pavisam mierīgs. Arī otram, tāpat kā šim, iespējams iegādāties šos šķidrumus, kaut arī tikai ar grūtībām, bet viņa trauki ir caurumaini un satrunējuši un viņš ir spiests tos dienām un naktīm no jauna piepildīt, jo citādi viņam radīsies milzīgas nepatīkšanas. Vai tu, ja šāda ir šo abu cilvēku dzīve, apgalvosi, ka nesavaldīgajam cilvēkam dzīve ir laimīgāka nekā atturīgajam? Vai man ar šo stāstījumu izdosies tevi pārliecināt, lai tu atzītu, ka atturīga dzīve ir labāka nekā nesavaldīga, vai neizdosies?

KALLIKLS. Nē, tas tev neizdosies, Sokrat. Tam, kas savus traukus jau piepildījis, vairs nav nekāda prieka, bet tas nozīmē, kā iepriekš sacīju,¹³⁷ dzīvot kā akmenim, jo, kad trauki piepildīti, vairs nav ne par ko priecāties, ne bēdāties. Bet tieši tā ir patīkama dzīve, ka cilvēkam vēl pieplūst klāt pēc iespējas vairāk.

SOKRATS. Bet, ja daudz pieplūst klāt, vai tad nav arī daudz jāiztek un caurumiem iztecei jābūt lieliem?

KALLIKLS. Jā, protams.

SOKRATS. Tad jau tu runā par tārtiņa¹³⁸, nevis miroņa vai akmens dzīvi. Bet pasaki man: ar iepriekš teikto tu taču saproti izsalkumu un izsalkuma remdēšanu ēdot?

KALLIKLS. Jā gan.

SOKRATS. Un slāpes un slāpju remdēšanu dzerot? C

KALLIKLS. Jā, tieši to – un ka cilvēkam arī ir visas pārējās vēlmes, kuras viņš var apmierināt un dzīvot priecīgs un laimīgs.

SOKRATS. Lieliski, mans labais! Tik turpini, kā sācis, un neatlaidies kautrēdamies. Bet arī es, tā vien šķiet, nedrīkstu kautrēties. Tad pasaki man vispirms: vai tā būs laimīga dzīve, ja cilvēkam ir kašķis un niez un viņam iespējams kasīties, cik vien tik, un kasoties aizvadīt mūžu?

KALLIKLS. Cik bezgaumīgi, Sokrat! Un istā publisko runātāju manierē!¹³⁹ D

SOKRATS. Tāpēc jau, Kallikl, arī apmulsināju Polu un Gorgiju un padarīju viņus kautrīgus. Bet tu jau nu neapmulsīsi un nebūsi kautrīgs, jo esi drosmīgs. Tikai atbildi man.

KALLIKLS. Tad es saku: arī tas, kas kasās, vada patikamu dzīvi.

SOKRATS. Un, ja patikamu, tad arī laimīgu?

KALLIKLS. Protams. C

SOKRATS. Tad, kad viņam niez tikai galva? Vai E
man tev pajautāt vēl? Ko gan, Kallikl, tu atbildētu, ja kāds tev vaicātu par visu pēc kārtas?¹⁴⁰ Un kas šai sakarā ir pati virsotne: vīriešu prostitūtu¹⁴¹ dzīve – vai tā nav drausmīga, apkaunojoša un nožēlojama? Bet varbūt tu uzdrīkstēties šos saukt par laimīgiem, jo viņiem atliku likām ir viss, pēc kā viņi kāro?

KALLIKLS. Vai tev nav kauna, Sokrat, mūsu sarunu novest līdz tādām lietām?

495 SOKRATS. Vai tad *es* to daru, cienījamais, vai tas, kas tā vienkārši, bez kādiem ierobežojumiem, apgalvo, ka cilvēki, kas priecājas, lai arī par ko, ir laimīgi, un neizšķir labās un nekrietnās baudas? Bet pasaki man vēlreiz: vai uzskati patīkamo un labo par vienu un to pašu, jeb vai ir arī kaut kas patīkams, kas nav labs?

KALLIKLS. Lai nenonāktu pretrunā pats ar sevi, sacīdams, ka tās ir dažādas lietas, es saku – tas ir viens un tas pats.

SOKRATS. Tu, Kallikl, pazudini mūsu pirmītējo norunu un vairs nederi tam, lai kopā ar mani izdibinātu patiesību, ja runāsi pretēji savai pārlicībai.

B KALLIKLS. Tu taču rīkojies tāpat, Sokrat.

SOKRATS. Ja es tā daru, tad rīkojos tikpat nepareizi kā tu. Taču, mans dārgais, padomā, vai labais un jebkura veida prieks patiesi ir viens un tas pats. Ja tas tā ir, tad tam, šķiet, varētu būt visas iepriekš norādītās apkaunojošās sekas un vēl daudz citu.¹⁴²

KALLIKLS. Tā *tu* domā, Sokrat.

SOKRATS. Bet tu, Kallikl, – vai tu tiešām paliec pie sava uzskata?

KALLIKLS. Jā gan.

C SOKRATS. Tad ķersimies pie tā aplūkošanas, pieņemot, ka tu to domā nopietni?

KALLIKLS. Bez jebkādām šaubām.

SOKRATS. Tad, ja tā vēlies, atbildi man skaidri: vai atzīsti, ka eksistē zināšana?

KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Vai nesacīji pirmīt¹⁴³, ka līdzās zināšanai eksistē arī drosme?

KALLIKLS. Jā, tā sacīju.

SOKRATS. Tu taču domāji, ka drosme ir kas cits nekā zināšana un ka tās ir divas dažādas lietas?

KALLIKLS. Noteikti.

SOKRATS. Un vēl: vai bauda un zināšana ir viens un tas pats vai kas atšķirīgs?

KALLIKLS. Protams, kas atšķirīgs, mans visugudrais. D

SOKRATS. Un arī drosme ir kas cits nekā bauda?

KALLIKLS. Katrā ziņā.

SOKRATS. Tad nu labi iegaumēsim: Kallikls ahar-nietis¹⁴⁴ atzinis, ka patīkamais un labais ir viens un tas pats, bet zināšana un drosme atšķiras gan viena no otras, gan katra – no labā.

KALLIKLS. Taču Sokrats no Alopekēs¹⁴⁴ tam nepiekrīt. Bet varbūt piekrīt?

SOKRATS. Nē, nepiekrīt. Taču domāju, ka tam nepiekritīs arī Kallikls, ja tā īsti ielūkosies sevī. Tad pasaki man: vai cilvēki, kam klājas labi, nav pretējā stāvoklī tam, kādā ir cilvēki, kam klājas slikti? E

KALLIKLS. Jā, ir.

SOKRATS. Ja nu tie ir pretēji stāvokļi, vai ar tiem tad nav jābūt tāpat kā ar veselību un slimību? Cilvēks taču nav reizē vesels un slimš, nedz reizē atbrīvojas no veselības un slimības.

KALLIKLS. Kā tu to domā?

SOKRATS. To tu, piemēram, vari novērot jebkurā atsevišķi ņemtajā ķermeņa daļā. Cilvēkiem taču ir tāda acu slimība, ko sauc par acu iekaisumu? 496

KALLIKLS. Noteikti.

SOKRATS. Šai laikā acis, protams, nav veselas?

KALLIKLS. Nekādā gadījumā.

SOKRATS. Un tālāk? Vai viņš, kad atbrīvojas

no acu iekaisuma, tad arī atbrīvojas no acu veselības un galu galā zaudē kā vienu, tā otru?

KALLIKLS. Nekā tamlīdzīga!

SOKRATS. Tas taču būtu kas brīnumains un absurds, vai ne?

B KALLIKLS. Katrā ziņā.

SOKRATS. Īstenībā viņš, domāju, iegūst un zaudē pārmaiņus kā vienu, tā otru.

KALLIKLS. Jā gan.

SOKRATS. Un tā tas arī ir ar spēku un vārgumu?

KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Un ar ātrumu un lēnumu?

KALLIKLS. Protams.

SOKRATS. Un vai tā tas arī ir ar labumu un laimi un to pretstatiem – ļaunumu un nelaimi, tā ka pārmaiņus iegūst un zaudē kā vienu, tā otru?

KALLIKLS. Neapšaubāmi.

C SOKRATS. Ja nu atradīsim kaut ko tādu, kas cilvēkam reizē zūd un ir, tas acīmredzot nebūs labais un ļaunais. Vai šai ziņā esam vienisprātis? Un padomā labi, pirms atbildi.

KALLIKLS. Esmu visā pilnībā vienisprātis.

SOKRATS. Bet atgriezīsimies pie tā, par ko pirmīt bijām vienojušies. Vai izsalkumu vērtēji par ko patīkamu vai mokošu? Ar to saprotu izsalkumu pašu par sevi.

KALLIKLS. Katrā ziņā par mokošu. Turpretim ēst, kad cilvēks izsalcis, ir patīkami.

D SOKRATS. Es domāju tāpat un tevi saprotu. Bet izsalkums pats par sevi ir mokošs, vai ne?

KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Tātad arī slāpes?

KALLIKLS. Pat ļoti.

SOKRATS. Vai man vaicāt vēl tālāk, vai piekriti, ka ikviena vajadzība un iekāre ir mokoša?

KALLIKLS. Piekritu, vari tālāk nejaūtāt.

SOKRATS. Labi. Bet dzert, kad slāpst, taču atzīsti par patikamu?

KALLIKLS. Jā gan.

SOKRATS. Tad gadījumā, par kuru tu runā,¹⁴⁵ just slāpes laikam nozīmē ciest?

KALLIKLS. Jā. E

SOKRATS. Bet dzeršana ir vajadzības apmierināšana un bauda?

KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Tātad dzerot, tavuprāt, izjūt prieku?

KALLIKLS. Noteikti.

SOKRATS. Kad slāpst?

KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Tātad kad cieš?

KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Vai nu redzi, kas sanāk? Proti, tu saki, ka cilvēks, kad viņš jūt slāpes un dzer, reizē cieš un priecājas. Bet varbūt tas nemaz nenotiek reizē, vienā un tai pašā vietā un laikā – vai nu dvēselē, vai ķermenī, kā vēlies? Te, manuprāt, nav nekādas atšķirības. Vai tā ir vai nav?

KALLIKLS. Tā ir.

SOKRATS. Bet tu saki, ka cilvēkam nevar reizē klāties labi un slikti?

KALLIKLS. Jā, tā saku.

SOKRATS. Taču atzīsti, ka cietējs var priecāties? 497

KALLIKLS. Tā šķiet.

SOKRATS. Tātad “priecāties” nav tas pats, kas “labi klāties”, nedz “ciest” tas pats, kas “slikti klāties”; līdz ar to patīkamais un labais ir atšķirīgas lietas.

KALLIKLS. Nesaprotu, ko tu te gudro, Sokrat.

SOKRATS. Tu saproti, tikai izliecies vientiesītis, Kallikl. Tik turpini tādā pašā garā.

KALLIKLS. Kālab šī pļāpāšana?

SOKRATS. Tālab, lai tu saprastu, cik esi gudrs,
 B ka mani pamāci. Vai ikvienam no mums slāpes neizbeidzas reizē ar baudu dzerot?

KALLIKLS. Nesaprotu, ko gribi pateikt.

GORGĪJS. Tā nevajag, Kallikl! Atbildi arī mūsu labad, lai šī saruna rod savu noslēgumu.

KALLIKLS. Sokrats taču vienmēr ir tāds pats, Gorgij: aizvien un aizvien taujā un tirda par visādiem niekiem.

GORGĪJS. Kāda tam nozīme? Tev tie nav jāvērtē, Kallikl. Lai Sokrats tevi iztaujā, kā viņam tīk.

C KALLIKLS. Tad uzdod vien savus sīkumainos, nožēlojamus jautājumus, ja Gorgijs to vēlas.

SOKRATS. Cik gan esi laimīgs, Kallikl, ka esi iesvētīts Lielajās mistērijās vēl pirms Mazajām,¹⁴⁶ – es to biju uzskatījis par nepieļaujamu. Tad nu atsāksim sarunu, kur to pārtrauci, un pasaki: vai ikvienam no mums reizē ar slāpēm neizbeidzas arī bauda?

KALLIKLS. Jā, izbeidzas.

SOKRATS. Un tāpat bauda izbeidzas arī reizē ar izsalkumu un pārējām vēlmēm?

KALLIKLS. Jā, tā tas ir.

D SOKRATS. Tā tad ciešanas un baudas izbeidzas reizē?

KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Taču labais un ļaunais neizbeidzas reizē, kā atzīsti.¹⁴⁷ Bet varbūt tagad vairs nepaliec pie šā atzinuma?

KALLIKLS. Palieku gan. Bet kas no tā secināms?

SOKRATS. Tas, ka, draugs, labais nav tas pats, kas patīkamais, nedz ļaunais tas pats, kas nepatīkamais. Proti, šie izbeidzas reizē, bet pirmie – ne, jo tie ir atšķirīgas dabas. Kā tātad patīkamais un labais vai nepatīkamais un ļaunais varētu būt viens un tas pats?

Ja vēlies, vari jautājumu aplūkot arī no citas puses; domāju, ka arī tādā gadījumā parādīsies pret-runa ar tavu viedokli.

Paskaties: vai tu labos nesauc par labiem tāpēc, E
ka viņiem ir labuma klātbūtne, tāpat kā par skaistiem tos, kam ir skaistuma klātbūtne?

KALLIKLS. Jā gan.

SOKRATS. Un tālāk: vai nesaprātīgos un glēvos sauksi par labiem vīriem? Pirmīt tu to nedarīji, bet par tādiem dēvēji drošsirdīgos un saprātīgos.¹⁴⁸ Vai tad šos neuzskati par labiem?

KALLIKLS. Jā, katrā ziņā.

SOKRATS. Un vēl: vai esi reiz redzējis kādu nesaprātīgu bērnu priecājamies?

KALLIKLS. Protams.

SOKRATS. Bet nesaprātīgu vīru nekad neesi redzējis priecājamies? 498

KALLIKLS. Domāju, ka esmu. Taču kam tev tas?

SOKRATS. Nekam. Bet atbildi.

KALLIKLS. Esmu redzējis.

SOKRATS. Vēl: un saprātīgu, kas bēdājas vai priecājas?

KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Bet kuri vairāk priecājas vai bēdājas – saprātīgie vai nesaprātīgie?

KALLIKLS. Domāju, te atšķirība nav liela.

SOKRATS. Ar to man pietiek. Vai karā esi jau redzējis kādu glēvuli?

KALLIKLS. Kā gan ne!

SOKRATS. Un kā? Kuri, tavuprāt, ienaidniekam atkāpjoties, vairāk priecājās – glēvuļi vai drosmīgie?

KALLIKLS. Priecājās kā vieni, tā otri, tā man vismaz likās, bet glēvuļi, iespējams, vairāk.¹⁴⁹ Taču var-

B būt arī apmēram vienādi.

SOKRATS. Tas nav svarīgi. Tātad priecājas arī glēvuļi.

KALLIKLS. Noteikti.

SOKRATS. Tad, liekas, arī nesaprātīgie?

KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Bet vai, ienaidniekiem uzbrūkot, izjūt nepatiku tikai glēvuļi vai arī drosmīgie?

KALLIKLS. Kā vieni, tā otri.

SOKRATS. Vai vienādā mērā?

C KALLIKLS. Vairāk, iespējams, glēvuļi.

SOKRATS. Vai viņi, ienaidniekam atkāpjoties, nepriecājas vairāk?

KALLIKLS. Varbūt.

SOKRATS. Tātad, kā saki, nesaprātīgie un saprātīgie, glēvuļi un drosmīgie bēdājas un priecājas ap-

C mēram vienādā mērā, bet glēvuļi vairāk nekā drosmīgie?

KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Bet saprātīgie un drosmīgie ir labi, glēvuļi un nesaprātīgie – slikti?

D KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Tātad labie un sliktie priecājas apmēram vienādā mērā?

KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Vai tātad labie un sliktie nav apmēram vienādā mērā labi un slikti un sliktie pat vēl lielākā mērā labi?

KALLIKLS. Zevs liecinieks, vairs neko nevaru D
saprast no tevis.

SOKRATS. Vai tad nezini, ka labie, kā pats at-
zīsti,¹⁵⁰ ir labi tāpēc, ka viņiem ir labuma klātbūtne,
bet sliktie – slikti tāpēc, ka viņiem ir sliktuma klāt-
būtne, un ka labums – tās ir baudas, sliktums – cie-
šanas?

KALLIKLS. Jā, zinu.

SOKRATS. Tātad tiem, kas priecājas, klāt ir la-
bums, proti, bauda, ja viņi patiešām priecājas?

KALLIKLS. Kā gan citādi?

SOKRATS. Un vai, esot klāt labumam, cilvēki,
kas priecājas, nav labi?

KALLIKLS. Jā, ir.

SOKRATS. Un tālāk: vai cilvēkiem, kas bēdājas, E
nav klāt sliktums, proti, ciešanas?

KALLIKLS. Jā, ir.

SOKRATS. Kā tu apgalvo, sliktie ir slikti sliktuma
klātbūtnes dēļ. Bet varbūt tu vairs neapgalvo to?

KALLIKLS. Nē, apgalvoju.

SOKRATS. Tātad labie ir tie, kas priecājas, sliktie – kas bēdājas?

KALLIKLS. Noteikti.

SOKRATS. Un, kas priecājas vai bēdājas vairāk,
tie tādi¹⁵¹ ir lielākā mērā, kas mazāk – tie mazākā,
kas aptuveni vienādi – tie aptuveni vienādā?

KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Tātad saki, ka saprātīgie un nesa-
prātīgie, glēvuļi un drosmīgie priecājas un bēdājas
apmēram vienādā mērā vai glēvuļi pat lielākā?¹⁵²

KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Tad nu padomā kopā ar mani, kas
izriet no tā, par ko esam vienisprātis. Ir taču skaisti,

499 D kā saka, skaisto divreiz un trīsreiz pateikt un pārbaudīt. Mēs taču apgalvojam, ka saprātīgais un drosmīgais ir labs, vai ne?

KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Un nesaprātīgais un glēvais – slikts?

KALLIKLS. Noteikti.

SOKRATS. Bet ka labs ir arī tas, kas priedājas?

KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Un slikts, kas bēdājas?

KALLIKLS. Katrā ziņā.

SOKRATS. Un ka labais un sliktais bēdājas un priedājas vienādā mērā, bet sliktais, iespējams, pat lielākā?

KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Tātad sliktais un labais ir vienādā mērā labi un slikti un sliktais pat lielākā mērā labs?

B Vai nerodas šāds secinājums, tāpat kā iepriekšējie, ja apgalvo, ka patikamais un labais ir viens un tas pats? Vai tas nav neizbēgams, Kallikl?

KALLIKLS. Es jau labu laiku klausos tevī, Sokrat, un piebalsoju, un saku sev, ka, ja kāds tev ko padod, kaut arī tikai pa jokam, tu to priedīgs sagrāb kā zēns, it kā uzskatīdams, ka es vai jebkurš cits nezina atšķirību starp labākajām un sliktākajām baudām.

C SOKRATS. Skat, skat, Kallikl, kāds gan esi viltnieks! Tu apejies ar mani kā ar bērnu – saki te ko vienu, te ko citu un mani tikai māni. Sākumā gan nedomāju, ka mani maldini tišuprāt, jo tu taču esi mans draugs. Tomēr tagad redzu, ka biju kļūdiņies un man, kā iesaka sena paruna, jāsamierinās ar apstākļiem un jāpieņem, ko tu man dod.

Tātad, šķiet, tu tagad apgalvo, ka dažas baudas ir labas, citas – sliktas. Vai ne?

KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Labas laikam ir derīgās,¹⁵³ sliktas tur- D
pretim – kaitīgās?

KALLIKLS. Tieši tā.

SOKRATS. Un derīgās rada ko labu, bet sliktās –
ko sliktu?

KALLIKLS. Jā gan.

SOKRATS. Tu laikam ar tām saproti, piemēram,
fiziskās baudas, ko tikko kā minējām un ko sniedz
ēšana un dzeršana?¹⁵⁴ No tām taču tās, kas padara
miesu veselu vai piešķir tai spēku vai kādu citu labu
īpašību, ir labas, bet pretējās – sliktas?

KALLIKLS. Katrā ziņā.

SOKRATS. Tātad tāpat ir arī ar ciešanām – dažas E
ir noderīgas, citas kaitīgas?

KALLIKLS. Kā gan citādi?

SOKRATS. Tātad jādod priekšroka un jāpievēr-
šas kā noderīgajām baudām, tā ciešanām?

KALLIKLS. Noteikti.

SOKRATS. Bet kaitīgajām – ne?

KALLIKLS. Skaidrs, ka ne.

SOKRATS. Labā dēļ taču jādara viss, kā, ja vēl D
atceries, atzinām es un Pols.¹⁵⁵ Vai tu piesliesies mūsu
uzskatam, ka visas rīcības mērķis ir labais un ka tā C
dēļ jādara viss pārējais, nevis labais – pārējā dēļ?
Vai pievienosies mums ar savu balsi kā trešais? 500

KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Tātad labā dēļ jādara viss pārējais, arī
patīkamais, nevis labais patīkamā dēļ?

KALLIKLS. Noteikti.

SOKRATS. Bet vai ikviens ir spējīgs izvēlēties,
kuras baudas ir labas un kuras – sliktas, vai arī katrā
atsevišķā gadījumā vajadzīgs zinīgs cilvēks?

KALLIKLS. Jā, tāds vajadzīgs.

SOKRATS. Tad nu vēlreiz¹⁵⁶ atcerēsimies, ko sacīju Polam un Gorgijam. Es teicu, ja atceries, ka ir nodarbes, kas vērstas tikai uz baudu un ne uz ko citu un neliekas ne zinīs par labāko un sliktāko, un citas, kuras apzinās, kas ir labs un kas slikts. Pie tām, kas saistītas ar baudām, pieskaitīju pavāra darbību – iemaņu, nevis mākslu, bet pie tām, kas virzītas uz labo, ārstniecību.

Un, Draudzības sarga vārdā,¹⁵⁷ Kallikl, neiedomājies, ka tev jāvelk mani uz zoba, un neatbildi, kā pagādās, pretēji savai pārliecībai, taču neuzlūko arī manis teikto tā, it kā es gribētu tevi apcelt. Tu taču redzi, ka mūsu saruna skar jautājumu, ko arī aprobežots cilvēks uzskatītu par svarīgu, – par to, kā ir jādzīvo: vai izvēlēties dzīvesveidu, uz kuru tu aicini mani, un darīt īsta vīra darbu – runāt tautas priekšā, apgūt runas mākslu un piedalīties valsts pārvaldē, kā tagad darāt jūs, vai dzīvi veltīt filozofijai, un kāda ir atšķirība starp abiem dzīvesveidiem?

Varbūt vislabāk sākt ar to, ko tikko kā mēģināju, proti, ar to atšķirības noteikšanu, un, kad tas būs izdarīts un mēs būsim vienisprātis, ka tie patiešām ir divi dažādi dzīvesveidi, pārbaudīt, ar ko tie atšķiras un kuram dodama priekšroka.

Bet, iespējams, tu vēl nesaproti, ko gribu teikt.

KALLIKLS. Patiešām ne.

SOKRATS. Tad tev to pateikšu skaidrāk.

Tā kā esam vienisprātis, es un tu, ka eksistē kas labs un eksistē arī kas patīkams un ka patīkamais ir kas cits nekā labais, un ka katrs no abiem iegūstams ar īpašām rūpēm un gādību, vienā gadījumā dzenoties pēc patīkamā, otrā – pēc labā... Taču vispirms

apstiprini man, vai esam par to vienojušies vai ne. E
Vai esam vienojušies?

KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Bet nu par to, ko viņiem teicu, – izsa-
kies, vai man, tavuprāt, bija taisnība. Es sacīju viņiem
apmēram šādi: ēdienu pagatavošana man šķiet nevis
māksla, bet iemaņa – atšķirībā no ārstniecības, kura, 501
tā sacīju, izpētījusi tā dabu, ko ārstē, un pamatojumu
visam, ko dara, un ir spējīga dot norēķinu par ikvienu
savu pasākumu. Bet ēdienu pagatavošana, kuras
visi pūliņi vērsti uz baudu, virzās uz to bez kādas
mākslas, neizpētījusi ne baudas dabu, ne cēloni, itin
neko dziļāk nepārdomājot un, vārdu sakot, neko
nenovērtējot, vienīgi ar rutīnu un pieredzi saglabā-
jot atmiņā parasti notiekošo, un tā arī sagādā baudas. B

Vispirms padomā, vai tas tev šķiet pietiekami
pārlicinoši un vai neeksistē arī tamlīdzīgas nodar-
bes, kas attiecas uz dvēseli, no kurām citas ir atbil-
stošas mākslai un gādā par to, kas dvēselei ir labā-
kais, bet citas par to neliekas ne zinīs un, tāpat kā
tur¹⁵⁸, domā tikai par baudu dvēselei un veidu, kādā
tā rodama, taču pēc tā, kuras baudas ir labākas vai
sliktākas, nemaz nevaicā; tām nerūp nekas cits kā
vien sagādāt patiku – vienalga, vai labākiem līdzek-
ļiem vai sliktākiem. Manuprāt, Kallikl, tādas nodar-
bes eksistē, un es tās saucu par pieglaimošanas mie-
sai vai dvēselei, vai vēl kaut kam, kad cilvēks kalpo
vienīgi baudai, nedomādams par to, kas ir labāk vai
sliktāk. Vai tu pievienojies manam uzskatam par to
vai iebilsti? C

KALLIKLS. Nē, es neiebilstu un piekritu, lai tavs
pētījums tiek novests līdz galam un lai varu izdarīt
Gorgijam pa prātam.

D SOKRATS. Vai tas attiecas tikai uz vienu vienīgu dvēseli, bet uz divām vai daudzām neattiecas?

KALLIKLS. Nē, arī uz divām un daudzām.

SOKRATS. Tātad iespējams sagādāt patiku arī daudzām dvēselēm reizē, nemaz nerūpējoties par to, kas tām ir vislabākais?

KALLIKLS. Domāju, jā.

SOKRATS. Un vai vari pateikt, kādas ir nodarbes, kas to panāk? Vai labāk, ja vēlies, atbildi uz manu jautājumu, ja attiecīgā nodarbe tev šķiet piedēram pie tām, ar "jā", bet pretējā gadījumā – ar "nē".

E Vispirms aplūkosim flautas¹⁵⁹ spēli: vai tā tev, Kallikl, nešķiet tāda, kas virzīta vienīgi uz mūsu baudu un ne par ko citu nerūpējas?

KALLIKLS. Jā, tā man šķiet.

SOKRATS. Tātad arī visas pārējās tamlīdzīgās nodarbes, piemēram, kitaras spēle sacensībās?¹⁶⁰

KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Un vai koru apmācīšana un ditirambu dzeja tev neliekas tāda pati?¹⁶¹ Vai tu varbūt uzskati, ka Kinēsijs¹⁶², Melēta dēls, kaut cik domā par to, kā celt priekšā ko tādu, no kā klausītāji kļūtu labāki, vai tikai par to, kā izpatikt klausītāju pulim?

KALLIKLS. Skaidrs, ka tas tā ir, Sokrat, vismaz attiecībā uz Kinēsiju.

SOKRATS. Un viņa tēvs Melēts¹⁶³? Vai tev likās, ka viņš, dziedādams kitaras pavadījumā, domāja par augstāko labumu? Pat ne par lielāko baudu, jo viņa dziedāšana klausītājiem bija tikai gatavā mocība. Bet padomā: vai tev neliekas, ka visa dziedāšana kitaras pavadījumā un ditirambu sacerēšana izgudrota vienīgi baudas labad?

KALLIKLS. Jā gan.

SOKRATS. Un traģēdija, šis cienītais un apbrīnotais dzejas žanrs, – uz ko tā tiecas? Kā tev liekas: vai tās centieni un pūliņi virzīti tikai uz to, lai patiktu skatītājiem, jeb vai tā arī sasparojas, lai to, kas viņiem ir patikami un priecē, bet ir kaitīgi, noklusētu, turpretī to, kas viņiem ir nepatīkami, bet nodevīgi, paustu gan vārdos, gan dziesmās, vienalga, vai viņi par to priecājas vai ne? Kāds tad, tavuprāt, raksturs piemīt traģēdijas žanram?

KALLIKLS. Ir taču pavisam skaidrs, Sokrat, ka tā tiecas vairāk uz patīkamo un skatītāju priecēšanu.

SOKRATS. Vai tikko kā¹⁶⁴ nenosaucām to par pieglaimošanos, Kallikl?¹⁶⁵

KALLIKLS. Tieši tā.

SOKRATS. Bet, ja nu visai dzejai atņemtu melodiju, ritmu un pantmēru, vai tad vēl paliek pāri kaut kas cits kā vien vārdi?

KALLIKLS. Nē, katrā ziņā tikai tie.

SOKRATS. Un vai šie vārdi netop teikti lielai cilvēku masai, tautai?

KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Tādējādi dzeja ir kas līdzīgs runai tautas priekšā?

KALLIKLS. Tā rādās.

SOKRATS. Līdz ar to tā būtu daiļrunīga runa tautas priekšā. Vai tad, tavuprāt, dzejnieki teātros nenodarbojas ar runas mākslu?

KALLIKLS. Jā, manuprāt, tā ir.

SOKRATS. Tātad esam atraduši zināmu retoriku tautai, proti, tādai, kurā ietilpst bērni līdz ar sievietēm un vīriešiem, vergiem un brīvajiem. Šo retoriku īpaši necienām, jo dēvējam to par pieglaimošanos.

KALLIKLS. Tieši tā.

D E SOKRATS. Labi. Bet retorika atēniešu tautai un tautai citās pilsētās, kura sastāv no brīvajiem vīriem,¹⁶⁶ – kā mēs to vērtējam? Vai tev liekas, ka runātāji vienmēr patur prātā augstāko labumu, tiekdamies pēc tā, lai pilsoņi viņu runu ietekmē kļūtu pēc iespējas labāki, vai arī viņi dzenas pēc pilsoņu labvēlības un savu interešu labad atstāj novārtā vispārības intereses, un ar tautu vienīgi tāpēc, lai tai izpatiktu, 503 apietas kā ar bērniem, bet par to, vai tā tāpēc kļūst labāka vai sliktāka, vispār nedomā?

KALLIKLS. Tas vairs nav tik vienkāršs jautājums: ir runātāji, kas savās runās patur prātā pilsoņu intereses, bet ir arī tādi, kādus tu minēji.

SOKRATS. Ar to pietiek. Ja arī šeit ir divi virzieni, tad viens no tiem būtu pieglaimošanās un neglīta demagoģija, otrs – kas skaists, gādība par to, lai pilsoņu dvēseles būtu iespējami labākas, un uzdrikslēšanās vienmēr pateikt vislabāko, vai nu tas klausītājiem būtu patīkamāk, vai nepatīkamāk. Taču šādu B runas mākslu tu vēl nekad neesi pieredzējis. Ja tomēr vari nosaukt tādu runātāju, tad kāpēc to nedari zināmu arī man?

KALLIKLS. Zevs liecinieks, no mūsdienu runātājiem es tev gan nevienu nevaru nosaukt.

SOKRATS. Nu ko? Bet vai no pagātnes runātājiem vari kādu nosaukt, kura pūliņu rezultātā atēnieši, kas iepriekš bijuši sliktāki, kļuvuši labāki kopš brīža, kad viņš sācis runāt tautas priekšā? Es gan C nevienu tādu nepazīstu.

KALLIKLS. Kā tā? Vai tad neesi dzirdējis par Temistoklu¹⁶⁷, ka viņš bijis krietns vīrs, un par Kimonu¹⁶⁸ un Miltiadu¹⁶⁹, un nesen mirušo Periklu,¹⁷⁰ ko arī pats vēl esi dzirdējis?¹⁷¹

SOKRATS. Jā, Kallikl, ja nopelns, par kuru pirmīt runāji, ir īstais, proti, paša un citu vēlmju apmierināšana.¹⁷² Taču, ja tas tā nav un, kā vēlāk bijām spiesti atzīt,¹⁷³ vajag apmierināt tikai tās vēlmes, kas cilvēku padara labāku, bet tās, kas viņu padara sliktāku, neapmierināt un tā ir kāda māksla, vai vari tad nosaukt kādu no viņiem, kas atbilstu šim kritērijam?

KALLIKLS. Es nezinu, ko teikt.

SOKRATS. Ja kārtīgi meklēsi, atradīsi. – Tad nu mierīgi pārbaudīsim, vai kāds no viņiem atbildis šīm prasībām, proti, šādā kārtā: vai krietnais vīrs, kam viss, ko viņš saka, virzīts uz augstāko labumu, jekad runās no zila gaisa, vai viņam acu priekšā būs zināms mērķis? Tā tas arī ir ar visiem pārējiem darba darītājiem: domājot par savu darbu, katrs tam vajadzīgos materiālus izvēlas, nevis kā pagadās, bet lai tas, pie kā viņš strādā, iegūst zināmu izskatu. Pavēro, piemēram, gleznotājus, celtniekus, kuģu būvētājus un visus pārējos darba darītājus, kādus vien gribi: ikviens no viņiem izvieto atsevišķās daļas zināmā kārtībā un tās tad piemēro un pielāgo citu citai, līdz viss savienojies līdzsvarotā un harmoniskā veidojumā.¹⁷⁴ Tā rikojas arī pārējie darba darītāji, to vidū arī iepriekš minētie, kas rūpējas par miesu, – ģimnastikas skolotāji un ārsti:¹⁷⁵ arī viņi izdaļo un sakārto ķermeņi. Vai esam par to vienisprātis vai ne?

KALLIKLS. Lai tā būtu.

SOKRATS. Tātad sakārtotība un līdzsvarotība padara māju noderīgu, nesakārtotība – nederīgu?

KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Tāpat arī kuģi?

KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Un to pašu taču sacīsim arī par mūsu ķermeni?

KALLIKLS. Noteikti.

SOKRATS. Bet kā ir ar dvēseli? Vai tā būs krietna nesakārtotībā vai zināmā sakārtotībā un saskaņotībā?

KALLIKLS. Pēc tā, par ko esam vienojušies iepriekš, nākas piekrist arī tam.

SOKRATS. Kā saucam stāvokli, kas ķermenī rodas no sakārtotības un saskaņotības?

KALLIKLS. Par veselību un spēku, tu laikam domā?

C SOKRATS. Jā. Bet to, kas no sakārtotības un saskaņotības rodas dvēselē? Pacienties atrast un nosaukt tam vārdu kā iepriekš.

KALLIKLS. Kāpēc gan tev nenosaukt to pašam, Sokrat?

SOKRATS. Labi, ja tev tā patik labāk, nosaukšu ar'. Bet tu, ja tev liekas, ka man ir taisnība, apstiprini to: ja ne, atspēko mani un neatkāpies. Manuprāt, ķermeņa sakārtotības apzīmējums ir "veselums", no kā ķermenī rodas veselība un pārējās labās īpašības. Vai tā ir vai nav?

KALLIKLS. Tā ir.

D SOKRATS. Bet dvēseles sakārtotības un saskaņotības apzīmējums ir "likumīgums" un "likums", no kā rodas krietni likumcienītāji cilvēki, un tieši to arī nozīmē taisnīgums un mērenība. Jā vai nē?

KALLIKLS. Manis pēc.

SOKRATS. Tātad to minētais runātājs, prasmīgais un krietnais,¹⁷⁶ allaž paturēs savā redzeslokā, savās runās iedarbodamies uz dvēselēm, un visā rīcībā. Gan ko dāvājot, gan atņemot, viņam vienmēr

būs prātā, lai pilsoņu dvēselēs ienāktu taisnīgums un E
no tām aizietu netaisnīgums, lai tajās rastos savaldīgums un izzustu nesavaldīgums, lai parādītos visi pārējie tikumi un pagaistu visi netikumi. Vai piekrīti
vai ne?

KALLIKLS. Piekrītu.

SOKRATS. Kāds labums, Kallikl, slimai vai nožēlojamai miesai no bagātīga, brīnumgarda ēdiena un dzēriena un cita tamlīdzīga, ja tas necik tai neli-dzēs, bet, pareizi spriežot, gluži otrādi, pat kaitēs? Vai tā ir?

KALLIKLS. Lai tā būtu.

505

SOKRATS. Cilvēkam ar nožēlojamu miesu, domā-jams, nav vērts dzīvot, jo tad neizbēgami arī viņa dzīve būs nožēlojama. Vai tā ir?

KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Ārsti taču veselam cilvēkam atļauj apmierināt viņa vēlmes, piemēram, izsalkušam un izslāpušam – ēst un dzert, cik viņš grib, turpretī slim-niekam tikpat kā nekad neļauj pieēsties ar to, ko kāro. Vai arī tu tam piekrīti?

KALLIKLS. Jā, noteikti.

B

SOKRATS. Un vai ar dvēseli, mans visulabais, nav tāpat? Kamēr tā ir slikta – nesaprātīga, nesaval-dīga, netaisnīga un bezdievīga, tā jāattur no iekā-rēm un tai drīkst atļaut vienīgi to, kas to padara labāku. Jā vai nē?

KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Tā taču ir labāk pašai dvēselei?

KALLIKLS. Noteikti.

SOKRATS. Bet vai atturēt no tā, ko tā kāro, ne-nozīmē to turēt grožos?

KALLIKLS. Jā.

B SOKRATS. Tā tad tikt turētai grožos dvēselei ir labāk nekā neiegrožota brīvība, kurai tu pirmīt¹⁷⁷ devi priekšroku?

C KALLIKLS. Es nesaprotu, ko tu gribi teikt, Sokrat; pavaicā kādam citam.

SOKRATS. Šis cilvēks negrib paciest, ka viņam izdara pakalpojumu, un nepakļaujas pat tam, par ko ir runa, – pārmācīšanai.

KALLIKLS. Man pilnīgi vienalga, ko tu saki, un tev atbildēju tikai tālab, lai izdarītu pa prātam Gorgijam.

202 SOKRATS. Lai tā būtu. Bet ko mums darīt? Vai pārtrauksim sarunu pusceļā?

KALLIKLS. Tas lai paliek tavā ziņā.

D SOKRATS. Taču arī pasakas nedrīkstot atstāt nenobeigtas, bet tām esot jāuzliek galva, lai nestaigā apkārt bez galvas. Tad atbildei man arī vēl uz atlikušo, lai mūsu pētījums tiek pie galvas.

KALLIKLS. Cik tu gan esi varmācīgs, Sokrat! Paklasi nu man un liecies mierā ar šo pētījumu vai turpini sarunu ar kādu citu.

B SOKRATS. Vai tad ir vēl kāds gribētājs? Mēs taču neatstāsim pētījumu nepabeigtu.

D KALLIKLS. Vai tu to nevarētu novest līdz galam pats, vai nu būdams vienīgais runātājs, vai atbildēdams uz paša jautājumiem?¹⁷⁸

E SOKRATS. Lai ar mani notiktu, kā saka Epiharms¹⁷⁹: “Ko iepriekš sacījuši divi vīri, nu spēšu pateikt arī viens”? Taču liekas, ka citas izejas nav. Un, ja gribam ko izdarīt, mums visiem, tā es domāju, aizgūtnēm jācenšas izdibināt, kas iztīrājamā jautājumā ir patiess un kas – nepatiess; to noskaidrot nāks par labu visiem.

Tad nu izstāstīšu, kādā stāvoklī, pēc manām domām, ir mūsu pētījums. Un, ja kādam no jums šķitīs, ka tas, kur piekritu pats sev, nav taisnība, tad viņam jāiejaucas un jāatspēko mani. To, ko saku, es nesaku kā zinātājs; es meklēju kopā ar jums un, ja man likties, ka manam oponentam kaut kādā ziņā ir taisnība, tad būšu pirmais, kas viņam piekritīs. Taču to saku tikai gadījumam, ja uzskatīsiet par vajadzīgu mūsu pētījumu novest līdz galam, bet, ja to negribat, tad metīsim tam mieru un šķirsimies.

GORGĪJS. Es gan nedomāju, Sokrat, ka mums vajadzētu šķirties; manuprāt, tev pētījums jānoved līdz beigām, un man šķiet, ka tā domā arī pārējie. Arī pašam gribētos dzirdēt, kā risināsi pētījuma atlikušo daļu.

SOKRATS. Arī es, Gorgij, labprāt turpinātu sarunu ar mūsu Kalliklu, līdz viņam atdošu Amfionu runu Zēta runas vietā.¹⁸⁰ Bet, tā kā tu, Kallikl, nevēlies pētījumu novest līdz galam kopā ar mani, tad vismaz klausies un cel savus iebildumus, ja tev likties, ka pasaku ko nepareizu. Un, ja mani atspēkosi, nedusmošos uz tevi kā tu uz mani, bet ierakstīšu tevi savu labdaru sarakstā kā pašu lielāko labdari.¹⁸¹

KALLIKLS. Runā vien pats, mans labais, un arī pabeidz.

SOKRATS. Tad klausies mani – atkārtošu pētījumu no sākuma.

Vai patīkamais un labais ir viens un tas pats? Nē, tas nav viens un tas pats, kā mēs – es un Kallikls – esam vienojušies.¹⁸² – Vai patīkamais jādara labā dēļ vai labais – patīkamā dēļ? Patīkamais labā dēļ. – Bet patīkamais ir tas, kam parādoties izjūtam prieku, un labais – tas, kam esot klāt esam labi? Noteikti. –

307 Bet labi esam gan mēs, gan viss pārējais, kas ir labs, zināma pilnvērtīguma¹⁸³ klātbūtnes dēļ? Vismaz man tas šķiet nepieciešami, Kallikl. – Bet ikvienas lietas – lai tas būtu kāds rīks vai ķermenis, vai dvēsele, vai jebkura dzīvā būtne – pilnvērtīgums taču parādās visā krāšņumā nevis nejauši, bet gan caur kārtību, pareizību un mākslu, kas katrai no tām pieder. Vai tā ir? Manuprāt, jā. – Tātad katras lietas pilnvērtīgumu nosaka sakārtotība un saskaņotība? Es teiktu, jā. – Tātad zināma saskaņotība, kas piemīt katrai lietai un ir katrai īpata, padara ikvienu no esošajām lietām labu?¹⁸⁴ Jā, tā domāju. – Tātad arī dvēsele, kurā ir tai pienācīgā saskaņotība, ir labāka par to, kurai tās nav? Katrā ziņā. – Bet dvēsele, kurā ir saskaņotība, ir atturīga? Kā gan citādi? – Un atturīga dvēsele ir apdomīga¹⁸⁵? Katrā ziņā. – Tātad apdomīgā dvēsele ir laba.

Man, dārgais Kallikl, nekas vairāk nav sakāms. Ja tev ir, dari man to zināmu.

KALLIKLS. Turpini vien, mans labais.

SOKRATS. Tad nu saku: ja apdomīgā dvēsele ir laba, tad tā, kas atrodas apdomīgajai pretējā stāvoklī, ir slikta. Bet tā taču bija neapdomīgā un nesavaldīgā? Tieši tā. – Un apdomīgais cilvēks izturas, kā nākas, gan pret dieviem, gan cilvēkiem, jo viņš taču nebūtu apdomīgs, ja izturētos, kā nenākas? Jā, tā tas ir. – Un, kad viņš izturas, kā nākas, pret cilvēkiem, viņš izturas taisnīgi; kad pret dieviem, tad – dievbijīgi.¹⁸⁶ Bet, kas izturas taisnīgi un dievbijīgi, tas taču neizbēgami ir taisnīgs un dievbijīgs? Jā, tā tas ir. – Un viņš neizbēgami ir arī drosmīgs. Apdomīgs cilvēks nedz kāro, nedz vairās tā, kā viņam nevajadzētu kārot vai vairīties, bet viņš vairās un

kāro tā, kā jāvairās vai kā jākāro, vai nu tās būtu lietas, vai cilvēki, baudas vai bēdas, un viņš drosmīgi izturēs, kur to prasa viņa pienākums. Līdz ar to, Kallikl, saprātīgais cilvēks, būdams, kā noskaidrojām, taisnīgs, drošsirdīgs un dievbijīgs, katrā ziņā ir nevainojami labs cilvēks, bet labais cilvēks dara labi un pareizi visu, ko dara, un tas, kas rīkojas pareizi, ir laimīgs¹⁸⁷, taču sliktais, kas rīkojas slikti, ir nelaimīgs. Šis sliktais ir tas, kas veido pretstatu apdomīgajam, – nesavaldīgais, kuru tu cildināji.¹⁸⁸

Tāds nu ir mans uzskats, un es apgalvoju, ka tas ir pareizs. Un, ja tas ir pareizs, tad, man šķiet, tam, kas grib būt laimīgs, jātiecas pēc apdomīguma un jāturas pie tā, bet no nesavaldīguma ikvienam no mums jābēg ko kājas nes; vislabāk ir panākt, lai vispār nebūtu vajadzības pēc pārmācīšanas, bet, ja tomēr tāda vajadzīga vai nu pašam, vai kādam no tuviniekiem, kādai privātpersonai vai pilsētai, tad viņš jāsoda un jāpārmāca, lai viņš kļūtu laimīgs.

Tāds, manuprāt, ir mērķis, kas jāpatur savā redzeslokā, lai pareizi dzīvotu, un visi paša un valsts centieni jāvirza uz to, lai taisnīgums un apdomīgums piebiedrotos tam, kas vēlas būt laimīgs; nedrīkst ļaut vaļu iekārēm, nedz mēģināt tās apmierināt – tas ir bezgalīgs posts, tā ir laupītāja dzīve.

Tāds cilvēks nevar būt miļš ne citam cilvēkam, ne dievam, jo viņš nav spējīgs uz kopīgumu,¹⁸⁹ bet, kur nav kopīguma, tur arī nav nekādas draudzības. Gudrie vīri¹⁹⁰ saka, Kallikl, ka gan debesis un zemi, gan dievus un cilvēkus satur kopā kopīgums, draudzība¹⁹¹, godprātīgums¹⁹², apdomīgums un taisnīgums, un tāpēc viņi šo veselumu¹⁹³ sauc par kārtību¹⁹⁴, draugs, nevis par nekārtību, nedz par nesavaldīgumu.

Taču tu, man šķiet, tam nepievērs nekādu uzmanību, kaut arī tik gudrs būdams, un neredzi, cik liela nozīme dievos un cilvēkos ir vienādībai – ģeometriskajai, bet domā, ka jātiecas pēc pārākuma, un neliecies ne zinīs par ģeometriju.

- B Lai būtu kā būdams, mums vai nu jāatspēko apgalvojums, ka laimīgie kļūst laimīgi, iemantojot taisnīgumu un apdomīgumu, bet nelaimīgie – nelaimīgi [aunestības dēļ, vai arī, ja tas ir pareizs, jāaplūko, kādas ir tā sekas. Bet šīs sekas, Kallikl, ir viss iepriekš apgalvotais, par ko man vaicāji, vai es runājot nopietni,¹⁹⁵ kad sacīju, ka vajag apsūdzēt gan sevi pašu, gan dēlu, gan draugu, ja tas rīkojas netaisnīgi, un retorika jāizmanto šim nolūkam. Un taisnība bija arī tas, kam Pols, tavuprāt, piekrita aiz kautrības,¹⁹⁶ proti, ka nodarīt netaisnību ir neglītāk nekā to paciest un, par cik tas ir neglītāk, par tik arī ļaunāk un ka cilvēkam, kas grib kļūt par istu runātāju, jābūt taisnīgam un taisnīguma zinātājam, – tam savukārt, kā sacīja Pols,¹⁹⁷ aiz kautrības piekrita Gorgijs.

- Ja nu apstākļi ir tādi, tad aplūkosim, kas tas īsti ir, par ko tu mani pulgo, – vai tev ir taisnība vai ne, ka nespēju palīdzēt ne sev pašam, ne kādam no saviem draugiem vai tuviniekiem, nedz viņus izglābt no vislielākajām briesmām;¹⁹⁸ ka esmu, tāpat kā pilsoņtiesības zaudējušie, pakļauts ikviena pretinācēja patvaļai, kurš, ja gribēs, sadošot man – lietojot tavu spēcīgo izteicienu – pa ausi vai atņemšot īpašumu, vai izraidīšot mani no valsts, vai, ārkārtējā gadījumā, nogalināšot, un nekas neesot apkaunojošāk par tādu stāvokli – lūk, tavs viedoklis. Bet, kāds ir manējais, tas gan jau vairākkārt pateikts, taču nenāks par ļaunu to vēlreiz atkārtot.

Es neatzīstu, Kallikl, ka netaisnīgi saņemt pļauku vai kļūt par slepkavas vai kabatzagļa upuri būtu pats lielākais apkaunojums; apkaunojošāk un ļaunāk ir mani un manus piederīgos netaisnīgi sist un ievainot; arī apzagt mani un aizvest verdzībā vai ielauzties manās mājās, īsi, nodarīt man un manējiem jebkuru pārestību pāridarītājam ir ļaunāk un apkaunojošāk nekā man, kam nodarīts pāri.

Šie secinājumi, kas mums skaidri izrietēja no iepriekšējās sarunas, nostiprināti, apgalvoju, un nodrošināti – kaut arī tas skanētu pārāk krasi – ar dzelžainiem un tēraudainiem argumentiem, vismaz ciktāl šimbrīžam varu spriest. Un, ja tu vai kāds cits, kas būtu vēl uzņēmīgāks par tevi, tos neiznīcinās, tad nevienam, kas apgalvo ko citu nekā tagad es, nevar būt taisnība. Es gan allaž saku vienu un to pašu – ka nezinu, kā īstenībā ir,¹⁹⁹ bet no visiem cilvēkiem, ko esmu sastapis, neviens, tāpat kā tagad, nav spējīgs izteikt citu uzskatu, nekļūdams smieklīgs²⁰⁰.

Es tātad pieņemu, ka mans viedoklis ir pareizs. Un, ja tas ir pareizs un netaisnīgums ir lielākais ļaunums tam, kas netaisnīgi rikojas, un ja vēl lielāks ļaunums par šo milzīgo, ja tas vispār iespējams, ir tas, ka ļaundaris nesaņem sodu, tad kāda gan ir palīdzība, kas cilvēkam jāsniedz pašam sev, lai nekļūtu patiesi smieklīgs? Vai ne tāda, kas novērstu no mums vislielāko kaitējumu? Nespēt šo palīdzību sniegt ne sev, ne saviem draugiem un tuviniekiem katrā ziņā ir vislielākais kauns; otrajā vietā ir kauns par nespēju pret otro lielāko ļaunumu, trešajā – pret trešo un tā tālāk. Cik ikviens ļaunums liels, tik liela arī ir uzslava, ja spēj tam pretoties, un neslava, ja to nespēj. Vai nu ir tā vai citādi, Kallikl?

KALLIKLS. Nē, tā.

3 SOKRATS. Tātad no diviem ļaunumiem – netaisnīgas rīcības un netaisnības paciešanas – par lielāku uzskatām netaisnīgu rīcību, par mazāku – netaisnības paciešanu. Kam tad jābūt cilvēka rīcībā, lai viņš varētu pats sev palīdzēt un gūt abus labumus –
 D nerīkoties netaisnīgi, nedz ciest no netaisnības? Spējai vai gribai? Es to saprotu šādi: vai viņam pietiek ar vēlēšanos vien neciest no netaisnības, vai viņš necietīs no netaisnības tad, kad būs iemantojis spēju nepieredzēt netaisnību?

KALLIKLS. Skaidrs, kad būs iemantojis spēju.

2 SOKRATS. Bet kā tas ir ar netaisnīgu rīcību? Vai pietiek ar vēlēšanos nerīkoties netaisnīgi, lai tā nerīkotos, vai arī šim nolūkam jāiemanto zināma spēja un māksla, jo cilvēks, kas to nebūs apguvis un tajā vingrinājies, rīkosies netaisnīgi? Atbildei man, Kallikl, tūdaļ uz šādu jautājumu: vai tas, ko mēs, es un
 E Pols, pirmīt²⁰¹ bijām spiesti atzīt, tev šķiet pareizi vai ne, proti, ka neviens nerīkojas netaisnīgi tišuprāt, bet visi, kas rīkojas netaisnīgi, to dara negribot?

510 KALLIKLS. Lai nu tā būtu, Sokrat, – lai tu varētu savu pētījumu novest līdz galam.

SOKRATS. Tātad arī, lai nerīkotos netaisnīgi, jāiemanto zināma spēja un māksla.

KALLIKLS. Jā gan.

D SOKRATS. Kas tad ir šī māksla, kas mums dod iespēju vispār nepieredzēt netaisnību vai to pieredzēt pēc iespējas mazākā mērā? Paskaties, vai tā tev šķiet tā pati, kas man. Proti, man tā šķiet šāda: vai nu pašam jāvalda valstī, vai pat jābūt tirānam²⁰², vai arī jābūt valstī pastāvošās iekārtas piekritējam.

KALLIKLS. Lūk, Sokrat, cik labprāt tevi uzteicu,

kad saki ko prātīgu! Šis tavs apgalvojums man šķiet B
pavisam pareizs.²⁰³

SOKRATS. Tad paskaties, vai arī tālākais tev šķi-
tīs pareizi teikts. Visciešākā draudzība, manuprāt,
izveidojas, kā saka senie gudrie, starp līdzīgiem cil-
vēkiem.²⁰⁴ Vai tev šķiet tāpat?

KALLIKLS. Jā gan.

SOKRATS. Tātad, ja vara ir mežonīga un rupja
tirāna rokās un tajā pilsētā dzīvo cilvēks, kas ir daudz
labāks par viņu, tirāns taču noteikti baidīsies no
viņa un nemūžam no visas sirds nekļūs viņam par C
draugu.²⁰⁵

KALLIKLS. Tā tas ir.

SOKRATS. Un tāpat arī ne tādām cilvēkam, kas
ir daudz sliktāks par viņu, jo šo tirāns nicina un ne-
kad nemeklēs viņa draudzību.

KALLIKLS. Arī tas ir pareizi.

SOKRATS. Tātad kā vienīgais, par kuru varētu
būt runa kā par tirāna draugu, paliek līdzīga rak-
stura cilvēks, kas pulgo un cildina to pašu, ko viņš, D
un labuprāt klausā un pakļaujas valdītājam. Tādām
cilvēkam valstī būs liela vara, un neviens viņam neso-
dīts nedarīs pāri. Vai tā ir?

KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Un, ja šajā valstī²⁰⁶ kāds no jauna-
jiem cilvēkiem sev uzdotu jautājumu: “Kādā veidā
es varētu tikt pie lielas teikšanas un pie tā, lai neviens
man nedara pāri?” – tad ceļš, kas viņam, manuprāt,
ejams, ir tāds, ka viņš uzreiz no jaunām dienām pie-
radinās ar savu kungu dalīties priekos un bēdās un
cenšas viņam cik vien iespējams kļūt līdzīgs. Vai ne?

KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Tātad viņš panāks, ka necietīs no E

netaisnības un viņam, kā izsakāties, valstī būs liela teikšana.

KALLIKLS. Katrā ziņā.

SOKRATS. Bet vai viņš būs arī panācis, ka pats nerikojas netaisnīgi? Jeb vai par to pat nav ko domāt, ja viņš būs līdzīgs valditājam, kas pats ir netaisnīgs, un viņam būs liela ietekme uz to? Es domāju, gluži otrādi: viņš darīs visu iespējamo, lai iegūtu varu pastrādāt jo vairāk netaisnības un, tā darījis, nesaņemtu sodu. Vai ne?

KALLIKLS. Tā šķiet.

511 SOKRATS. Tātad viņam piemīt vislielākais ļaunums, jo viņš būs samaitāts un sakropļots dvēselē, atdarinādams savu kungu, kā arī savas varas dēļ.

KALLIKLS. Es nesaprotu, kā tu to dabū gatavu, Sokrat, jebkurus argumentus apgriezt otrādi. Vai tad nezini, ka šis atdarinātājs, ja gribēs, nogalinās to, kas neatdarina, un atņems viņam īpašumu?

B SOKRATS. Es to zinu, mans labais Kallikl, citādi man vajadzētu būt kurlam, jo dzirdu to no tevis un pirmīt – vairākkārt no Pola, un bezmaz no visiem pārējiem cilvēkiem pilsētā. Bet paklausies arī tu: jā, viņš nogalinās, ja gribēs, bet būdams nelietis, kas nogalina krietnu cilvēku.

KALLIKLS. Un vai tieši par to nebūtu jāsašūt?

C SOKRATS. Nē, saprātīgam ne, kā rāda mūsu pētījums. Jeb vai tu domā, ka cilvēkam vajadzētu rūpēties par to, lai pēc iespējas ilgāk dzīvotu, un nodarboties ar mākslām, kas mūs allaž izglābj no briesmām, piemēram, to, ar kuru man iesaki nodarboties, – retoriku, kas ir glābiņš tiesās?

KALLIKLS. Zevs liecinieks, jā, un šis ieteikums ir pareizs.

SOKRATS. Nu kā, mans visulabais? Vai tev arī peldēšanas prasme šķiet kas ievērojams?

KALLIKLS. Zevs liecinieks, nē, manuprāt.

SOKRATS. Un tomēr arī tā glābj cilvēkus no nāves, kad viņi nokļūst apstākļos, kur šī prasme vajadzīga. Bet, ja tā tev šķiet pārāk nenozīmīga, nosaukšu kādu svarīgāku – stūresvīra prasmi, kas izglābj no vislielākajām briesmām ne vien mūsu dvēseles, bet arī miesas un mantību,²⁰⁷ tāpat kā retorika. Taču tā ir nepretencioza un pieticīga un nedižojas, tēlodama, ka veic ko ārkārtēju, bet, izdarījusi to pašu, ko tiesas runa, piemēram, atgādājusi kādu sveiku un veselu no Aigīnas²⁰⁸, par to prasa, domāju, tikai divus obolus²⁰⁹, bet, ja kādu no Ēģiptes vai Ponta²¹⁰ un izglābusi, kā tikko kā sacīju, gan šo cilvēku, gan viņa bērņus, gan īpašumu, gan sievietes²¹¹, par šo lielo labdarījumu pēc izsēdināšanas ostā pieprasa, augstākais, divas drahmas²¹²; bet viņš pats, šīs mākslas pratējs, kas to visu paveicis, izkāpj krastā un necilās drēbēs pastaigājas gar jūru pie sava kuģa.

Viņš, domāju, ir spējīgs uz pārdomām par to, ka nav zināms, kuriem no ceļabiedriem izdarījis pakalpojumu, pasargādams viņus no noslikšanas jūrā, un kuriem kaitējis. Viņš taču zina, ka tie, izkāpjot krastā, ne miesā, ne dvēselē necik nav bijuši labāki, kā kāpjot kuģī. Viņš tā tad saka sev, ka, ja kāds, kas sirgst ar smagām un nedziedināmām fiziskajām kaitēm, nav noslicis, tā viņam ir nelaime, ka nav gājis bojā, un ka viņam no paša stūresvīra nav ticis nekāds labums. Un, ja kādam ir gūzma nedziedināmu slimību dvēselē, kas ir vērtīgāka nekā miesa, vai tad tādām vērts dzīvot un vai viņam nāktu par labu, ka viņu izglābj no jūras vai no tiesas, vai jebkurām citām briesmām?

B Nē, viņš zina, ka samaitātam cilvēkam nav labāk dzīvot, jo viņa dzīve neizbēgami būs slikta.

Tāpēc stūresvīrs nemēdz plātīties, kaut gan viņš mūs glābj, un tāpat arī ne, mans cienītais, kara mašīnu būvētājs, kas reizēm spēj būt ne mazāks glābējs par karavadoni, nemaz nerunājot par stūresvīru, un par ikvienu citu, jo viņš dažkārt izglābj veselas pilsētas. Bet vai viņš tev šķiet līdzvērtīgs tiesas runātājam?²¹³ Kaut gan, ja vien gribētu, Kallikl, sekojot jūsu piemēram, cildināt savu veikumu, viņš jūs varētu apbērt ar vārdu šalti un aicināt katrā ziņā kļūt par mašīnu būvētājiem – visam pārējam neesot nekādas nozīmes; argumentu viņam netrūks. Un tomēr tu viņu un viņa mākslu nicini, un, ja viņu sauktu par mašīnu būvētāju, tas no tavas mutes izklausītos pēc zobgalības; tu negribētu savu meitu dot viņa dēlam, nedz paņemtu viņa meitu savam dēlam.

Taču kādas tev tiesības, pamatojoties uz to, ko cildini savā veikumā, nievāt mašīnu būvētāju un pārējos, par kuriem tikko kā runāju? Jā, es zinu, tu teiktu, D ka esi labāks par viņiem un no labākas ģimenes. Bet, ja “labāks” nav tas, ko ar to saprotu es, un ja tikuma būtība ir tā, ka glābj sevi un savu īpašumu, lai pats būtu kas būdams, tad tu kļūsti smieklīgs, pulgodams mašīnbūvētāju, ārstu un pārējās mākslas, kas radītas glābšanas labad.

Bet paskaties, mans mīlais, vai dižciltīgums un labais ir tas pats, kas glābt un tikt glābtam. Īsts vīrs E nedrīkst pieķerties dzīvei; viņam jāatsakās no vēlmes dzīvot iespējami ilgāk – lai gādību par to atstāj dievības ziņā un notic sievām, ka nevienam neizbēgt no sava likteņa,²¹⁴ – un jādomā tikai par to, kā laiku, kas viņam vēl lemts, nodzīvot pēc iespējas labāk,

varbūt tā, ka viņš pilnīgi piemērojas valsts iekārtai, 513
kurā dzīvo; tādā gadījumā tev tagad vajadzētu kļūt
cik vien iespējams līdzīgam atēniešu tautai, ja vēlies
baudīt tās labvēlību un valstī tikt pie lielas teikšanas.²¹⁵

Tikai labi apsver, vai tas nāktu par labu tev un man,
lai, mans lieliskais, ar mums nenotiek tāpat, kā notie-
kot ar tesāliešu sievietēm, kas novelk mēnesi no debe-
sīm,²¹⁶ proti, lai mums, ja izšķiramies par varas iegū-
šanu valstī, nebūtu par to jāsamaksā ar pašu dārgāko.

Bet, ja iedomājies, ka ir kāds cilvēks, kas tev varētu
iemācīt mākslu, kura tevi padarītu par ietekmīgu B
cilvēku valstī, tev paliekot atšķirīgam no valsts iekār-
tas vai nu uz labo, vai sliko pusi, tad tu, manuprāt,
maldies, Kallikl. Nevajag būt tikai atdarinātājam
vien, nē, jābūt viņiem līdzīgam ar visu savu dabu, ja
gribi iegūt atēniešu dēmosa īstenu draudzību un
turklāt, pie Zeva, arī Pīrilampa dēla²¹⁷. Tātad, kas
tevi izveidos viņiem pavisam līdzīgu, tas arī padaris,
kā tu tik ļoti vēlies, par valstsvīru un runātāju. C
Ikviena taču priecājas par runām, kas atbilst paša do-
māšanai, par citādām viņš dusmojas. Bet varbūt esi
citās domās, miļā galva? Vai ko iebildīsim, Kallikl?

KALLIKLS. Man šķiet, Sokrat, – nezinu īsti, kā-
pēc, – ka tev taisnība. Bet ar mani ir tāpat kā dau-
dziem citiem: līdz galam neesi mani pārliecinājis.

SOKRATS. Tavā dvēselē mītošā mīlestība uz
dēmosu²¹⁸, Kallikl, stājas man ceļā. Bet, ja mēs var-
būt biežāk un pamatīgāk aplūkotu šos jautājumus,
tu tiktu pārliecināts. Taču šimbrīžam atceries, ka D
izšķirām divas nodarbes ķermenim un dvēselei,²¹⁹
no kurām viena kalpo baudai, otra – labākajam, kas
netiecas izpatikt, bet nopietni aizstāv savas interes-
ses. Vai tāda bija atšķirība, ko noteicām?

- KALLIKLS. Jā, katrā ziņā.
- SOKRATS. Tātad tā, kas kalpo baudai, ir necildena un nav nekas cits kā pieglaimošanās. Vai ne?
- E KALLIKLS. Lai nu tā būtu, ja vēlies.
- SOKRATS. Bet otra virzīta uz to, lai tas, ko aprūpējam, vai tā būtu miesa vai dvēsele, būtu jo labāks?
- KALLIKLS. Jā.
- SOKRATS. Un vai mums nevajadzētu, uzņemoties rūpes par valsti un pilsoņiem, censties padarīt iespējami labākus pašus pilsoņus? Bez tā, kā nospriedām iepriekš,²²⁰ nekāds labdarījums neko nelīdzēs, ja domāšanas veids cilvēkiem, kas taisās vai nu iegūt lielu bagātību, vai valdīt pār cilvēkiem, vai tikt pie jebkuras ietekmes, nebūs cildens un krietns. Vai to pieņemsim?
- KALLIKLS. Protams – ja tev tik.
- SOKRATS. Ja nu mēs, Kallikl, strādādami sabiedriskajā, valsts darbā, aicinātu viens otru veikt milzīga mēroga būvdarbus – celt mūrus, kuģu būvētavas vai tempļus, vai mums tad nevajadzētu pašiem sevi rūpīgi pārbaudīt un pirmām kārtām noskaidrot, vai mēs šo mākslu – celtniecību – protam vai neprotam un no kā to esam iemācījušies? Vai tas būtu vajadzīgs vai ne?
- KALLIKLS. Katrā ziņā.
- SOKRATS. Otrām kārtām, vai esam jebkad uzcēlušī kādu privāto ēku vai nu kādam no mūsu draugiem, vai sev pašiem, un vai tā ir glīta vai neglīta? Un, ja mēs šādā pārbaudē noskaidrotu, ka mums bijuši labi un pazīstami skolotāji un ka esam uzcēlušī daudz skaistu ēku gan kopā ar saviem skolotājiem, gan vēlāk, pēc mācību laika beigām, arī patstāvīgi, tad,

šādos apstākļos, būtu saprātīgi, ja mēs ķertos pie sabiedriskajām celtnēm. Bet, ja mēs nevarētu nosaukt savu skolotāju, nedz parādīt kādu savu ēku vai būtu spējīgi parādīt tikai daudzas nekam nederīgas, tad taču būtu gatavais neprāts ķerties pie sabiedriskajām celtnēm un viens otru mudināt uz to. Vai atzīsim, ka man ir taisnība, vai neatzīsim?

KALLIKLS. Noteikti atzīsim.

SOKRATS. Un tā tas ir arī visos pārējos gadījumos. Ja mēs, piemēram, gribētu darboties valsts dienestā par ārstiem un, it kā būdami spējīgi mediķi, uz to aicinātu viens otru, mēs taču pārbaudītu viens otru – es tevi un tu mani: “Dievu dēļ, kā tad ar veselību ir pašam Sokratam? Un vai Sokrats jau kādu izārstējis, vergu vai brīvo?” Un es, domājams, veiktu tādu pašu pārbaudi ar tevi. Un, ja mēs neatrastu nevienu, kas ar mūsu palīdzību kļuvis veselāks, ne kādu citzemnieku, ne pilsoni, ne vīrieti, ne sievieti, vai tad, pie Zeva, nebūtu patiešām smieklīgi, Kallikl, ja cilvēki nonāktu līdz tādām neprātam, ka viņi, vēl un vēl neizmēģinājušies privātajā praksē – nereti uz labu laimi, bet bieži arī sekmīgi – un nepietiekami vingrinājušies savā mākslā, gribētu, kā saka, iemācīties podnieka amatu, uzreiz ķeroties pie mucas, un ne vien paši stāties valsts dienestā, bet arī aicināt uz to citus tādus pašus? Vai tāda rīcība tev nešķiet nesa-
prātīga?

KALLIKLS. Jā, tā man šķiet.

SOKRATS. Un, tā kā tu, mans visulabais, tieši sāc pats piedalīties valsts darbā un arī mani aicini uz to, un pulgo, ka to nedaru, vai mums tad nevajadzētu sevi savstarpēji pārbaudīt: “Pasaki – vai Kallikls kādu no pilsoņiem jau padarījis labāku? Vai ir

kāds cilvēks, kas agrāk bijis slikts – netaisnīgs, nesavaldīgs un neapdomīgs, bet ar Kallikla palīdzību kļuvis krietns un godīgs?” Pasaki man, Kallikl: ja kāds tevi tā izvaicātu, ko tu viņam atbildētu? Kuru cilvēku tu nosauktu kā tādu, kas, saejoties ar tevi, kļuvis labāks? Kāpēc vilcinies ar atbildi, ja esi ko paveicis privātajā dzīvē, pirms ķeries pie valsts darba?

KALLIKLS. Tu esi kašķīgs, Sokrat.

SOKRATS. Nē, es nevaicāju aiz kašķīguma, bet gribēdams patiesi uzzināt, kādā veidā, tavuprāt, pie mums veicams valsts darbs. Vai tev, kad sāksi nodarboties ar valsts pārvaldes jautājumiem, rūpēs kas cits kā vien tas, kā lai kļūstam iespējami labāki pilsoņi? Jeb vai neesam jau vairākkārt vienojušies par to, ka tādām jābūt īstenam valstsvīra uzdevumam? Esam vai neesam? Atbildi. – Jā, esam – es atbildu tavā vietā. Bet, ja krietnam vīram savas valsts labā jādarbojas tādā garā, tad atceries tagad vīrus, kurus mazliet agrāk nosauci, un pasaki, vai tev joprojām šķiet, ka viņi bijuši krietni pilsoņi – Perikls, Kimons, Miltiads un Temistokls.

KALLIKLS. Jā gan.

SOKRATS. Tātad, ja viņi bijuši krietni, tad katrs no viņiem acīmredzot pilsoņus padarījis labākus, nekā tie bijuši. Jā vai nē?

KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Tātad, kad Perikls runāja tautas priekšā pirmoreiz, atēnieši bijuši sliktāki nekā tad, kad viņš runāja pēdējo reizi?

KALLIKLS. Varbūt.

SOKRATS. Nē, ne varbūt, mans visulabais, bet katrā ziņā, kā izriet no tā, par ko esam vienojušies, ja viņš patiešām bijis labs pilsonis.

KALLIKLS. Un kas par to?

SOKRATS. Nekas. Tikai atbildi man arī uz šādu E
jautājumu: vai uzskati, ka atēnieši ar Perikla gādību
kļuvuši labāki vai, pavisam otrādi, viņš tos samai-
tājis? Vismaz es to vien dzirdu, ka Perikls atēniešus
padarījis kūtrus, glēvus, plāpīgus un naudaskārus,
viņiem pirmoreiz piešķirdams atalgojumu.²²¹

KALLIKLS. To tu dzirdi no vīriem ar saplosītām
ausīm²²², Sokrat.

SOKRATS. Bet to ne vien dzirdu, bet droši zinu,
un arī tu to zini, ka sākumā Periklam bijusi laba
slava un atēnieši viņam nepiesprieda nekādu apkau-
nojošu sodu, kad viņi vēl bija sliktāki; bet, ar Perikla
gādību viņa dzīves nogalē kļuvuši krietni un godīgi, 516
viņi notiesāja to par zādzību,²²³ un daudz netrūka,
ka būtu tam piesprieduši nāvessodu, acīmredzot kā
nekrietnam cilvēkam.

KALLIKLS. Un kas par to? Vai tad tāpēc Perikls
bija sliktš?

SOKRATS. Bet tev katrā ziņā sliktš šķistu tāds
ēzeļu, zirgu vai liellopu kopējs, ja tie, viņam tos pār-
ņemot savā aprūpē, nedz spārdītos, nedz badītos,
nedz kostu, bet vēlāk izlaidušies to visu darītu. Jeb B
vai tev neliekas sliktš jebkuru dzīvo būtnu aprūpē-
tājs, kas, pārņemdam tās rāmākas, ļāvis tām kļūt
negantākām?²²⁴ Jā vai nē?

KALLIKLS. Jā – lai tev izdarītu pa prātam.

SOKRATS. Tad izdari man arī vēl to pa prātam
un atbildi: vai arī cilvēks ir viena no dzīvajām būt-
nēm?

KALLIKLS. Kā tad!

SOKRATS. Tātad Perikla aprūpē bija cilvēki?

KALLIKLS. Jā.

- SOKRATS. Un kas nu sanāk? Vai tiem, kā tikko kā atzinām,²²⁵ viņa aprūpē nevajadzēja no netaisnīgākiem cilvēkiem kļūt par taisnīgākiem, ja vien viņš par tiem gādāja, būdams labs valstsvīrs?
- C KALLIKLS. Noteikti.
- SOKRATS. Bet taisnīgie taču ir rāmi, kā saka Homērs.²²⁶ Bet ko tu saki? Vai to pašu?
- KALLIKLS. Jā.
- SOKRATS. Bet viņš taču padarija tos negantākus, nekā tie bija, kad viņš tos pārņēma, turklāt pret viņu pašu, un to jau nu viņš gribēja vismazāk.
- C KALLIKLS. Vai vēlies, lai tev piekrišu?
- SOKRATS. Ja tev liekas, ka man ir taisnība.
- 112 KALLIKLS. Lai nu tā būtu.
- SOKRATS. Bet, ja negantākus, tad arī netaisnīgākus un sliktākus?
- D KALLIKLS. Lai tā būtu.
- SOKRATS. Tad no tā izriet, ka Perikls nebija labs valstsvīrs.
- KALLIKLS. Jā, nebija – pēc tavām domām.
- D SOKRATS. Nē, pie Zeva, arī pēc tavējām, spriežot pēc tā, ko pirmīt esi atzinis. Bet nu parunāsim par Kimonu²²⁷. Vai tad tie, kurus viņš aprūpēja, viņu nepakļāva ostrakismam²²⁸, lai desmit gadus nedzirdētu viņa balsi?²²⁹ Un ar Temistoklu²³⁰ viņi izrikojās tāpat un turklāt viņu sodīja ar trimdu. Un Miltiadu²³¹, Maratonas varoni, viņi nolēma iemest bezdibeni un būtu to darijuši, ja neiejauktos prietans.²³² Tas viss nekad nebūtu ar viņiem noticis, ja viņi, kā saki, būtu bijuši krietni vīri. Tā nemēdz būt, ka labi ratu vadītāji sākumā stingri turas ratos, bet tad, kad apmācījuši savus zirgus un arī paši kļuvuši prasmīgāki, nokristu no tiem. Nē, tā nenotiek nedz
- E

ratu vadīšanā, nedz kādā citā darbībā. Vai tad esi citās domās?

KALLIKLS. Nē.

SOKRATS. Tātad, kā rādās, patiesi ir iepriekš teiktais,²³³ ka nezinām nevienu cilvēku, kas šajā valstī bijis labs valstsvīrs. Tu gan to atzini attiecībā uz mūsdienu valstsvīriem, taču ne uz iepriekšējiem, un izraudzījies minētos; bet šie izrādījušies tādi paši kā pašreizējie, tā ka viņi, ja bijuši runātāji, nav likuši lietā nedz īsteno retoriku²³⁴ – citādi viņi nebūtu pieredzējuši neveiksmi –, nedz arī pieglaimīgo.²³⁵

KALLIKLS. Bet neviens no tagadējiem valstsvīriem, Sokrat, nav paveicis ne tuvu tādus darbus kā ikkurš no šiem iepriekšējiem.

SOKRATS. Mans dārgais, arī es nepulgoju viņus kā valsts kalpus; man pat šķiet, ka viņi bijuši labāki tās kalpi nekā pašreizējie un spējīgāki valstij sagādāt visu, ko tā vēlas. Bet, kas attiecas uz vēlmju ievirzīšanu citā gultnē un neizdabāšanu tām gan ar pārliecināšanu, gan piespiešanu uz to, no kā pilsoņi kļūtu labāki, tad iepriekšējie valstsvīri no tagadējiem, vārdu sakot, necik neatšķirās. Bet tas taču ir vienīgais laba pilsoņa pienākums. Tiesa, kuģus, mūrus, kuģu būvētavas un daudz kā cita tamlīdzīga viņi mācējuši sagādāt veiktāk nekā pašreizējie, šai ziņā arī es esmu vienisprātis ar tevi. Taču mēs abi, es un tu, savā sarunā darām kaut ko smieklīgu: visu laiku, kamēr runājam, atkal un atkal atgriežamies pie viena un tā paša, jo nesaprotam viens otru.

Tu, domāju, esi man vairākkārt piekritis un sapratis, ka attiecībā uz miesu un dvēseli eksistē divējāda nodarbe. Viena no tām ir kalpojoša – tā spēj mūsu miesai gādāt ēdienu, kad tā izsalkusi, un dzērienu,

- kad izslāpusi, drēbes, segas, apavus, kad tai salst, un pārējo, ko vien vēlētos mūsu miesa; es tišuprāt, runādams ar tevi, lietoju vienus un tos pašus tēlus, lai tu mani vieglāk saprastu. Ja kāds māc šīs lietas sagādāt, vai nu būdams bodnieks, vai lieltirgotājs,
- E vai dažādu jomu amatnieks – maiznieks, pavārs, audējs, kurpnieks vai ādminis, tad nav nekāds brīnums, ka viņš šo prasmju dēļ gan pats sev, gan citiem šķiet miesas aprūpētājs, proti, katram, kas nezina, ka līdzās visām šīm nodarbēm vēl eksistē ģimnastikas un ārstniecības māksla, kas ir miesas īstenās aprūpētājas. Tām tad arī pienākas valdīt pār visām
- D šīm prasmēm un izmantot to veikumus, jo tās zina,
- 518 kuri ēdieni un dzērieni mūsu miesai ir noderīgi vai kaitīgi, bet visas pārējās no tā neko nesaprot. Tāpēc šīs pārējās nodarbes, kas attiecas uz miesas aprūpi,
- D ir zemas, kalpojošas un nebrīvas, bet ģimnastikai un ārstniecībai ir visas tiesības būt valdniecēm pār tām.
- D Ka tas pats attiecas arī uz dvēseli, to, man šķiet, tu saproti, kad to saku, un tam piekriti, it kā būdams pārliecināts, ka man ir taisnība. Bet tūlīt pēc tam tu atkal apgalvo, ka mūsu valstī bijuši krietni
- B un godīgi pilsoņi, un, kad vaicāju, kuri, tad tava atbilde, man nosaucot teicamus valstsvīrus, man izklausās tāpat, it kā tu uz manu jautājumu par to, kas ģimnastikā bijuši vai ir labi miesas aprūpētāji, visā nopietnībā atbildētu, ka maiznieks Tearions un
- E Mitaiks, kas sarakstījis grāmatu par sicīliešu virtuvi²³⁶, un bodnieks Sarambs esot apbrīnojami ķermeņa aprūpētāji, jo viens gādājis brīnišķīgu maizi, otrs –
- C ēdienus, trešais – vīnu.
- D Tu laikam sadusmots, ja es tev teiktu: “Cilvēk, tev nav nekādas sajēgas par ģimnastiku. Tu man

nosauc kalpus – cilvēkus, kas apmierina mūsu vēlmes, bet neko nesaprot no cildenā un krietnā, kas attiecas uz tām. Viņi, ja ir tāda izdevība, piebaro cilvēkus līdz tuklumam, par to vēl saņemdami viņu uzslavu, kaut gan galu galā tikai sabojā viņu miesu, kāda tā sākumā bijusi. Taču cilvēki aiz nezināšanas neapsūdzēs šos cienātājus kā savu slimību vaininiekus un miesas sagandētājus, bet tos, kas nejauši ir viņiem līdzās un dod kādus padomus, kad agrākā pārslogošana, nerēķinoties ar veselību, pēc ilgāka laika novedusi pie slimības. Tad nu šos viņi vainos un zārkās un, ja spēs, viņiem nodaris ko ļaunu, bet tos citus – istos savu likstu vaininiekus cels vai debesīs.”

Arī tu, Kallikl, tagad rīkojies tieši tāpat: tu slavē cilvēkus, kas cienājuši atēniešus, viņus barodami ar to, kā viņi kāroja. Saka, viņi esot pilsētu padarijuši lielu, bet, ka tā šo kādreizējo valstsvīru dēļ uzblidusi un sastrutojusi, to nepamana. Viņi bez apdoma un taisnīguma pieblīvējuši pilsētu ar ostām, kuģu būvētavām, mūriem, mesliem un tamlīdzīgiem niekiem,²³⁷ bet, kad slimība nāks redzama,²³⁸ atēnieši vainos padomdevējus, kas viņiem tai brīdī būs klāt, taču Temistoklu, Kimonu un Periklu, patiesos nelaiemes vaininiekus, viņi cildinās. Tev viņi, iespējams, metīsies virsū, ja nebūsi piesardzīgs, un arī manam draugam Alkibiadam,²³⁹ kād līdz ar jaunajiem ieguvumiem zaudēs arī vecos, kaut gan jūs neesat īstie ļaunuma vaininieki, bet varbūt tikai līdzvainīgi.

Cik gan nejēdzīgi ir tas, ko vēroju tagad un kas, kā dzirdu, atgadījās arī ar vecajiem vīriem! Es redzu, ka, valstij par izdarītajiem pārkāpumiem ņeroties klāt kādam no valstsvīriem, šie ir sašutuši un vaimanā, cik briesmīgi ar viņiem apejoties, viņus, kas valstij

- darījuši tik daudz laba, tā nu netaisnīgi pazudino –
 C tāda ir viņu valoda. Taču tie ir salti meli: nevienu
 valsts vadītāju nekad nepazudina netaisnīgi valsts,
 D kuru viņš vada. Ar šiem tā saucamajiem valstsvīriem
 ir tāpat kā ar sofistiem. Šie, kas, starp citu, patiešām
 ir gudri vīri, rīkojas gaužām pretrunīgi: proti, viņi,
 kas apgalvo, ka esot tikuma skolotāji, ne reizi vien
 apsūdz savus skolniekus, ka tie izturoties pret viņiem
 netaisnīgi, atteikdamies gan samaksāt honorāru, gan
 parādīt citāda veida pateicību, kaut gan saņēmuši
 D no viņiem tik daudz laba. Vai iespējams vēl kas ap-
 lamāks par šādu valodu? Vai tad cilvēki, kas kļuvuši
 labi un taisnīgi, ko viņu skolotāji atbrīvojuši no ne-
 taisnīguma un kas iemantojuši taisnīgumu, var rīko-
 ties netaisnīgi, liekot lietā to, kā viņiem nav?²⁴⁰ –
 Nu tu, atteikdamies atbildēt, patiešām piespiedi mani
 teikt garu runu.
- 912 KALLIKLS. Vai tad tu nebūtu spējīgs izteikties
 arī tad, ja tev kāds neatbildētu?
- E SOKRATS. Varbūt. Taču vismaz šobrīd velku sa-
 vas runas garumā tāpēc, ka negribi man atbildēt.
 Bet, mans labais, pasaki man, Draudzības sarga²⁴¹
 vārdā: vai tev nešķiet bezjēdzīgi vispirms apgalvot,
 ka esam kādu padarījuši par labu cilvēku, un tad
 viņu nopelt kā sliktu, kaut gan viņš ar mūsu pašu
 8 pūliņiem kļuvis labs un tāds ir?
- KALLIKLS. Jā, tā man šķiet.
- SOKRATS. Un vai tādas runas tev negadās dzir-
 dēt no tiem, kas apgalvo, ka audzinot cilvēkus tiku-
 mam?²⁴²
- 520 KALLIKLS. Jā, dzirdu gan. Bet kālab tērēt vār-
 dus par cilvēkiem, kam nav ne mazākās vērtības?
- SOKRATS. Bet ko sacīsi par tiem, kas apgalvo,

ka viņi kā valsts vadītāji rūpējoties par to, lai tā būtu iespējami labāka, taču tad, zināmos apstākļos, apsūdz to kā pašu sliktāko? Vai viņi, tavuprāt, kaut cik atšķiras no iepriekš minētajiem? Nē, mans miļais, sofistis un runātājs ir viens un tas pats vai kas ļoti tuvs un līdzīgs, kā jau sacīju Polam.²⁴³ Bet tu aiz nezināšanas vienu – retoriku – uzskati par kaut ko brīnumskaistu, otru turpretī nicini. Taču patiesībā sofistika skaistumā ir pārāka par retoriku tādā pašā mērā, kādā likumdošana pārāka par tiesvedību un ģimnastika – par ārstniecību.²⁴⁴ Uzskatīju arī, ka runātāji politiķi un sofisti ir vienīgie, kam neklājas pārņemt radījumiem, kurus paši audzina, ka tie pret viņiem slikti izturoties, jo līdz ar to viņi apsūdzētu paši sevi, ka nav devuši nekādu labumu tiem, kam tādu solījuši. Vai tā nav?

KALLIKLS. Tā ir.

SOKRATS. Viņi, tā liekas, arī ir vienīgie, kas varētu savus pakalpojumus sniegt bez apmaksas, ja vien viņi teikuši taisnību. Ja kāds saņēmis citāda veida pakalpojumu, piemēram, ar vingrošanas skolotāja palīdzību ieguvis spēju ātri skriet, viņš varbūt arī varētu tam neparādīt pateicību, ja skolotājs viņu nav saistījis ar nolīgumu, ka viņam jāsaņem nauda bezmaz vienlaikus ar ātruma iemācīšanu. Ne jau gaušums, domāju, ir iemesls, kāpēc cilvēki rīkojas netaisnīgi, bet netaisnīgums.²⁴⁵ Vai ne?

KALLIKLS. Jā.

SOKRATS. Kas tātad atbrīvo no tā, no netaisnīguma, tam nav ko bažīties, ka viņa audzēknis viņam jēlkad darīs pāri; nē, viņš ir vienīgais, kas var droši sniegt šādu pakalpojumu, ja vien ir patiešām spējīgs cilvēkus padarīt labus. Vai tā nav?

- KALLIKLS. Jā, tā ir.
- SOKRATS. Tāpēc arī, rādās, nav necik apkauņojoši saņemt naudu par citāda veida padomiem, piemēram, mājas celšanā vai citās prasmēs.
- E KALLIKLS. Jā, tā šķiet.
- SOKRATS. Taču attiecībā uz mūsu jautājumu, kādā veidā cilvēks varētu kļūt iespējami labāks un jo teicami pārvaldīt savu māju vai valsti, vispār uzskata par apkaunojošu liegt padomu, ja par to nesaņem samaksu. Vai ne?
- D KALLIKLS. Jā.
- SOKRATS. Iemesls tam acīmredzot ir tas, ka šis ir vienīgais labdarījuma veids, kas tā saņēmējā rada vēlēšanos atbildēt uz to ar labdarījumu. Līdz ar to var uzskatīt par labu zīmi, ja labdarījuma sniedzējs savukārt arī saņem tādu pretī, bet par sliktu zīmi, ja tādu nesaņem. Vai tā ir?
- 521 KALLIKLS. Jā, ir.
- SOKRATS. Tad pasaki man skaidri, uz kuru gādību par valsti mani aicini: vai man tā kā ārstam noņemties ar atēniešiem, lai viņi kļūtu iespējami labāki, vai kā kalpam izdabāt viņiem? Saki man taisnību, Kallikl: būtu godīgi, ka tu, iesācis atklāti ar mani runāt, arī pateiktu līdz galam, ko tu domā. Tad nu atbildi man skaidri un drosmīgi.
- D KALLIKLS. Labi, tad pateikšu arī: kā kalpam.
- B SOKRATS. Tātad aicini mani kļūt par glaimotāju, mans lieliskais?
- KALLIKLS. Pat par mīsieti²⁴⁶, ja tas tev izklausās tikamāk, Sokrat; un, ja to nedarīsi...
- 520 SOKRATS. Tikai nesaki man, ko esi jau ne reizi vien teicis,²⁴⁷ – ka mani nogalinās ikviens, kam uz to nesas prāts, jo citādi tev atkal sacīšu: “Jā, būdams

nelietis, godīgu cilvēku.” Un arī nesaki, ka viņš man atņems, kas man, iespējams, pieder, jo citādi tev atkal sacīšu: “Ja atņems, viņš tik un tā nemācēs ar to apieties, bet ar netaisnīgi atņemto tāpat arī netaisnīgi rīkosies, bet, ja netaisnīgi, tad neglīti un, ja neglīti, tad slikti.

KALLIKLS. Cik pārliccināts tu man liecies, Sokrat, ka ar tevi nekas tamlīdzīgs nevar notikt, it kā tu dzīvotu nez kur tālu no šejienes un tevi nevarētu uz tiesu aizraut kāds, iespējams, caurcaurēm nekrietns, nelietīgs cilvēks!

SOKRATS. Es, nūdien, būtu gatavais muļķis, Kallikl, ja nesaprastu, ka mūsu valstī ikvienu var piemeklēt jebkāds liktenis. Taču vienu zinu pavisam droši: ja kādreiz stāšos tiesas priekšā un man draudēs kādas no briesmām, par kurām tu runā, tad tas, kas mani apsūdzēs, būs kāds nelietis, jo neviens krietns vīrs neapsūdzēs nevainīgu cilvēku. Un nebūtu arī nekāds brīnums, ja man piespriestu nāvessodu. Vai man tev pateikt, kāpēc ar to rēķinos?

KALLIKLS. Jā, noteikti.

SOKRATS. Manuprāt, esmu viens no retajiem atēniešiem, lai neteiktu – vienīgais, kas patiesi nodarbojas ar valsts pārvaldīšanas mākslu, un vienīgais no pašlaik dzīvajiem, kas šo mākslu liek lietā.²⁴⁸ Un, tā kā savās sarunās nekad nerunāju, lai izdabātu, bet vienmēr runāju augstākā labuma, nevis lielākās patikšanas dēļ, un nevēlos ķerties pie tā, ko tu iesaki, – pie izskaistinātām runām, tad tiesā nezināšu, ko teikt. Un man atkal nāk prātā vārdi, kurus sacīju Polam: mani tiesās tā, kā bērni tiesātu ārstu, ja viņu apsūdzētu pavārs. Iedomājies, ko gan tāds cilvēks, būdams apsūdzēts, sacītu viņu priekšā, lai aizstāvētos,

522 ja apsūdzētājs apgalvotu: “Bērni, šis vīrs jums nodarījis daudz ļauna; viņš maitā gan jūs pašus, gan vismazākos ar grauzīšanu un dedzināšanu, vārdzina un žņaudz; viņš jums dod rūgtum rūgtas zāles, mērdē badā un liek slāpes ciest, un necienā, kā darīju es, ar daudziem un dažādiem gardumiem.” – Ko gan, tavuprāt, zinātu sacīt tādās sprukās nokļuvīis ārsts? Ja viņš teiktu taisnību: “To visu, bērni, darīju jūsu veselības labad,” – kādu gan brēku, tavuprāt, saceltu šādi tiesneši? Vai tā nebūtu jo liela?

KALLIKLS. Varbūt, pat visai ticams.

B SOKRATS. Tad viņš, tavuprāt, būtu pilnīgā neziņā, ko teikt?

KALLIKLS. Noteikti.

C D SOKRATS. Tāpat, zinu, klātos arī man, ja stātos tiesas priekšā. Es taču nevarētu uzskaitīt baudas, kuras būtu viņiem sagādājis, un tieši to viņi uzskata par labdarījumiem un pakalpojumiem, bet es necildinu ne tos, kas tās gādā, ne tos, kuriem tās gādā. Un, ja kāds apgalvos, ka es samaitājojot jaunus cilvēkus, viņus mulsinādams, vai ķengājot vecākos ar aizvainojošu valodu gan privātās sarunās, gan publiski, es nedz varēšu pateikt taisnību: “To visu runāju un daru taisnīguma vārdā – bet par to spriest pienākas jums, tiesneši,” – nedz ko citu. Līdz ar to laikam nāksies vien paciest, ko atnesis liktenis.

B KALLIKLS. Un vai, tavuprāt, tas ir kas skaists, ja cilvēks savā dzimtenē ir tādā stāvoklī, ka nespēj palīdzēt pats sev?

D SOKRATS. Jā, Kallikl, – ar vienu noteikumu, kuram esi piekritis ne reizi vien:²⁴⁹ ja viņš palīdzējis pats sev ar to, ka ne pret cilvēkiem, ne dieviem nav izturējies netaisnīgi ne vārdos, ne darbos. Šī palīdzība

sev, kā vairākkārt esam atzinuši, ir pati labākā. Un, ja kāds pierādītu, ka nespēju šādu palīdzību sniegt ne sev, ne kādam citam, es kaunētos, vienalga, vai to pierādītu plašā vai šaurā lokā vai aci pret aci; un, ja šīs nespējas dēļ man nāktos mirt, tas mani ļoti satrauktu.²⁵⁰ Bet, ja man vajadzētu mirt tāpēc, ka nemāku glaimīgi runāt,²⁵¹ tad esmu pārliecināts, ka mani redzēsi mirstam viegli un mierīgi. No pašas mirstanas taču neviens nebaidās, kas nav pēdīgais muļķis un glēvulis, bet baidās netaisnīgi rīkoties, jo dvēselei nonākt Aīdā noslogotai ar netaisniem darbiem ir pats lielākais no visiem ļaunumiem. Ja vēlies, tev ko pastāstīšu, lai tu pārliecinātos, ka tas tā ir.

KALLIKLS. Labi; ja ar pārējo jau esi ticis galā, tad nokārto arī to.

SOKRATS. Tad klausies – tā jau mēdz sākt – brīnumjauku stāstu, ko tu gan uzskatīsi par pasaku, bet es – par patiesu stāstu. Tad nu to, ko taisos stāstīt, celšu priekšā kā skaidru patiesību.²⁵²

Kā vēstī Homērs, Zevs, Poseidons un Plūtons sadalīja varu, kuru pārņēma no sava tēva.²⁵³ Krona laikos uz cilvēkiem attiecās likums, kas dievu starpā bijis spēkā vienmēr un ir spēkā arī tagad, ka cilvēks, kas mūžu aizvadījis taisnīgi un dievbijīgi, pēc nāves nonāk Svētlaimīgo salās²⁵⁴ un tur mājo pilnīgā laimībā tālu no visa ļaunā, bet tas, kas dzīvojis netaisnīgi un bezdievīgi, nokļūst atmaksas un soda cietumā, ko sauc par Tartaru.²⁵⁵

Krona un arī vēl tikai nesen valdīt sākušā Zeva laikā dzīvie tiesāja dzīvos un viņi sprieda tiesu tai dienā, kad cilvēkiem bija jāmirst. Tātad spriedumi mēdza būt slikti. Tāpēc Plūtons un Svētlaimīgo salu pārraugi atnāca pie Zeva un žēlojās, ka abās vietās

C ierodoties cilvēki, kas neesot to pelnījuši. Un Zevs teica: “Labi, es darišu tam galu, jo tagad tiek slikti priests. Tas notiek tāpēc,” viņš teica, “ka tiesājamos tiesā apgērbtus, jo viņi vēl ir dzīvi, kad viņus tiesā. Tāpēc,” viņš teica, “daudzi, kam ir nekrietnas dvēseles, ietērpti skaistās miesās,²⁵⁶ dižciltībā un bagātībā, un, kad notiek tiesa, ierodas daudz liecinieku, lai apliecinātu, ka viņi dzīvojuši taisnīgi. Šie tad nu D apmulsina tiesnešus, kas turklāt arī paši tiesājot ir apgērbti, jo viņiem dvēseli aizklāj acis, ausis un visa miesa. Tas viss viņiem kļūst par traucēkli – gan pašu, gan tiesājamo apgērbs. Vispirms,” viņš teica, “jādara tam gals, ka cilvēki iepriekš zina, kad viņiem jāmirst, un Promētejam jau ir dots rīkojums, lai viņš šo E trūkumu novērs²⁵⁷, jo tagad tas tā ir. Un vēl: viņi visi tiesājami kaili, proti, tad, kad viņi jau miruši. Un arī tiesnesim jābūt kailam un mirušam, un viņam ar pašu dvēseli jāaplūko ikviena tikko kā mirušā dvēsele – mirušā, ko pametuši visi viņa tuvinieki un kas uz zemes atstājis visu savu rotājumu, – tikai tad spriedums var būt taisnīgs.

To visu sapratis pirms jums, iecēlu par tiesnešiem 524 savus dēlus, divus no Āzijas – Mīnoju un Radaman-tiju – un vienu no Eiropas – Aiaku.²⁵⁸ Šie tad pēc savas nāves spriedis tiesu pļavā, trijzaru krustceļā,²⁵⁹ no kura ved divi ceļi – viens uz Svētlaimīgo salām, otrs – uz Tartaru.²⁶⁰ Tos, kas nāks no Āzijas, tiesās Radaman-tijs, kas no Eiropas – Aiaks. Bet Mīnojam uzticēšu goda amatu pieņemt galīgo lēmumu gadījumā, kad pārējiem diviem rodas šaubas, lai spriedums, pa kuru ceļu cilvēkiem iet, būtu cik vien iespējams taisnīgs.” D To, lūk, Kallikl, esmu dzirdējis, un es ticu, ka tā B ir patiesība. Un no šā stāsta izdaru šādu secinājumu.

Nāve, kā man šķiet, nav nekas cits kā divu lietu, dvēseles un miesas, atdalīšanās viena no otras. Bet abas pēc atdalīšanās saglabā gandrīz nemainīgu to stāvokli, kāds tām bija, cilvēkam vēl dzīvam esot. Ķermenī skaidri redzamas tā dabiskās īpašības, kā arī visas pieredzētās ārstēšanas un slimību pēdas. Ja, piemēram, kāds savas dzīves laikā bijis liela auguma vai nu no dabas, vai uztura, vai kā no viena, tā otra, tad pēc nāves arī viņa liķis ir liels, ja tukls – tas arī pēc nāves ir tukls, un tamlīdzīgi. Un, ja kāds audzējis garus matus, arī viņa liķim ir gari mati. Un, ja kāds bijis perams cilvēks, kuram miesā palikušas sitienu pēdas – rētas no pletņu cirtieniem vai citiem ievainojumiem, tad to visu var saskatīt viņa ķermenī arī pēc nāves. Un, ja cilvēkam dzīves laikā bijuši laužti vai izmežģīti kādi locekļi, tad tas redzams arī mironī. Vārdu sakot, pazīmes, ko ķermenis iemantojis dzīves laikā, kādu laiku vēl redzamas arī pēc nāves – vai nu visas, vai lielākoties. Un tas pats, man šķiet, notiek arī ar dvēseli, Kallikl. Dvēselē, kad tā atbrīvojusies no miesas, viss skaidri redzams – gan tās dabiskās īpašības, gan pārmaiņas, ko cilvēks ar savu ikreizējo darbību iemantojis dvēselē.

Kad nu mirušie ierodas pie soģa – no Āzijas nākušie pie Radamantija, tad viņš tos nostāda un aplūko ikviena dvēseli, nezinādams, kam tā pieder.²⁶¹ Bieži vien viņš, ķerdamies klāt Lielajam ķēniņam²⁶² vai kādam citam ķēniņam vai valdītājam, redz, ka dvēselē nav nekā veselīga, bet tā ir noklāta ar pletņu cirtieņu pēdām un pilna ar rētām nepatiesu zvērestu un netaisnīguma dēļ, kuras dvēselē atstājusi cilvēka ikreizējā rīcība; viss tajā ir greizs no meliem un lieli-

Un viņš redz, ka dvēsele patvaļas, greznumkāres un augstprāta dēļ un aiz rīcības mēra trūkuma ir nekārtības un neglītuma pilna. To redzēdams, viņš šo dvēseli tūdaļ ar negodu nosūta uz cietumu, kur tai pienākas izciest pelnītās mokas.

- Katram, kas izcieš sodu un ko kāds cits taisnīgi
- B soda, paredzēts vai nu kļūt labākam un līdz ar to gūt ko noderīgu, vai citiem būt par brīdinātāju piemēru, lai tie redz viņa ciešanas, lai kādas tās būtu, un aiz bailēm paši kļūst labāki. Taču labumu no soda, ko uzliek dievi un cilvēki, gūst tie, kas izdarījuši dziedināmus pārkāpumus. Tomēr gan šeit, gan Aīdā viņiem šis labums tiek vienīgi caur ciešanām un sāpēm, jo citādi nav iespējams atbrīvoties
- C no netaisnīguma. Bet tie, kas pastrādājuši smagākos noziegumus un tāpēc kļuvuši nedziedināmi, top par brīdinātājiem piemēriem: paši viņi vairs negūst nekādu labumu, jo ir nedziedināmi, bet to gūst citi – tie, kas vēro, ka viņi par saviem pārkāpumiem mūžīgi mūžam cieš lielākās, sāpīgākās un briesmīgākās mokas, nolikti Aīda cietumā par īstiem biedēkļiem, lai visiem noziedzniekiem, kas tur nemitīgi ierodas, būtu ko redzēt un pārdomāt.²⁶³
- D Viens no tiem, apgalvoju, būs arī Arhelājs, ja Pols stāsta taisnību,²⁶⁴ un ikkatrs viņam līdzīgs tirāns. Domāju, ka šos brīdinātājus piemērus lielākoties veido tirāni, ķēniņi, varasvīri un valstu politiskie vadītāji, jo tie savas neierobežotās varas dēļ pastrādā lielākos un bezdievīgākos noziegumus. To apliecina arī Homērs:²⁶⁵ tie ir ķēniņi un varasvīri, kurus viņš
- E attēlo Aīdā izciešam mūžīgos sodus, – Tants, Sisīfs un Titījs.²⁶⁶ Turpretim Tersītu²⁶⁷ un citus neliešus no tautas neviens²⁶⁸ neparāda kā nedziedināmus izciešam

smagus sodus – domāju, tāpēc, ka Tersītam nebija varas pastrādāt lielas nelietības un līdz ar to viņam arī laimējies vairāk nekā tiem, kam tāda bija.

Jā, Kallikl, visnelietīgākie cilvēki nāk no varenajiem. Taču nekas nekavē arī šo vareno vidū rasties krietniem vīriem, un, ja tādi rodas, viņi pelna īpašu apbrīnu. Ir taču grūti, Kallikl, un lielas uzslavas cieņīgi, ja cilvēks, kam ir pilnīga vaļa rīkoties netaisnīgi, savu mūžu nodzīvo taisnīgi. Tādu cilvēku skaits ir neliels, bet gan šeit, gan cituviet, domāju, bijuši un vēl būs krietni un godīgi vīri, kuriem tikums liek taisnīgi pārzināt to, ko viņam uztic. Viens ir īpaši slavens arī pārējo grieķu vidū – Aristeids²⁶⁹, Līsimaha dēls. Taču lielākā daļa varasvīru, mans labais, kļūst slikti.

Kā jau sacīju,²⁷⁰ Radamantijs, kad saņem kādu, par viņu neko nezina – ne kas viņš tāds ir, ne viņa izcelsmi; viņš zina tikai to, ka tas ir nelietis, un, to sapratis, aizsūta viņu uz Tartaru, atzīmēdams, vai viņu vērtē kā ārstējamu vai neārstējamu, un šis, tur nokļuvis, izcieš pienācīgo sodu. Taču dažkārt viņš ierauga arī citādu dvēseli, kas aizvadījusi dzīvi dievbijīgi un saskaņā ar patiesību, – kādas privātpersonas vai cita cilvēka, bet pirmām kārtām, uzsveru, Kallikl, filozofa dvēseli, kurš savā mūžā pievērsies tikai savam tiešajam uzdevumam un nav jaucies citu darīšanās.²⁷¹ Šādu dvēseli viņš vērtē atzinīgi un to aizsūta uz Svētlaimīgo salām. Tāpat rikojas arī Aiaks. Abi veic savu soģa pienākumu ar zizli rokā. Vienīgi Mīnojam kā virstiesnesim sēžot ir zelta scepteris rokā, kā stāsta Homēra Odisejs, kas sakās viņu redzējis

Spriestam mirušiem tiesu ar zelta scepteri rokā.²⁷²

- Es, Kallikl, esmu pārliecināts, ka šis stāsts ir paties, un pūlos, lai mana dvēsele stātos soģa priekšā iespējami veselāka. Atteikdamies no cilvēku vairākumam nozīmīgajām vērtībām, tiecos izdibināt patiesību un lūkošu pēc iespējas dzīvot kā patiešām krietns cilvēks un, kad pienāks laiks mirt, tāds arī nomirt. Bet es aicinu, cik vien man spēka, gan visus pārējos cilvēkus, gan arī tevi, atbildot uz tavu aicinājumu, uz šādu dzīvi un šādu sacensību, kuru vērtēju augstāk par visām šīs pasaules sacensībām, un pārmetu tev, ka nespēsi sev palīdzēt, kad tev pienāks tiesas un sprieduma brīdis, par kuru tikko kā runāju; kad tu ieradīsies pie sava soģa, Aigīnas dēla,²⁷³ un viņš tevi sagrābs un vedīs prom, tad stāvēsi tur atplestu muti un galva tev noreibs gluži tāpat kā man šeit, un tevi varbūt kāds apkaunojoši ieplaukās un visādi pazemos.²⁷⁴
- Iespējams, tu to visu uzskati par vecu sievu pasa-
ciņām un izturies pret to ar nicinājumu. Un šāds
nicinājums būtu arī gluži saprotams, ja vien mēs
savos pētījumos atrastu ko labāku un patiesāku par
to. Bet tagad tu pats redzi, ka jūs trīs, kas esat gud-
rākie no mūsdienu grieķiem, tu un Pols, un Gorgijs,
nespējat pierādīt, ka jādzīvo citāda dzīve nekā šī,
kas izrādās noderīga arī viņpasaulē. No tik dau-
dziem argumentiem tikuši atspēkoti visi pārējie un
palicis spēkā viens vienīgs – ka vairāk jāsarģās pa-
šam rīkoties netaisnīgi nekā paciest netaisnīgu rīcību
un ka cilvēkam svarīgāk par visu ir parūpēties par
to, lai viņš nevis šķīstu, bet lai būtu labs kā privā-
tajā, tā sabiedriskajā dzīvē. Bet, ja kāds kaut kādā
ziņā kļūst slikts, viņš ir jāpārmāca, un, ja pirmais
labums ir būt taisnīgam, tad otrais ir – kļūt taisnīgam

un ar sodu izpirkt savu vainu. Un jāvairās no jebkādas izdabāšanas ir pašam sev, ir citiem, ir nedaudziem, ir daudziem; un retorika, tāpat kā jebkura cita darbība, allaž liekama lietā vienīgi taisnīguma labad.

Tad nu tici man un nāc man līdzī uz turieni, kur nokļuvis būsi laimīgs gan dzīvē, gan pēc nāves, kā liecina sacītais. Un ļauj vien citiem tevi nicināt kā muļķi un nolamāt, ja grib, un pat, pie Zeva, iekausīt, un paciet mierīgi šos apkaunojošos sitienus; ar to tev nenotiks nekas ļauns, ja vien patiešām esi krietns cilvēks un seko tikumam.

Un, kad būsīm kopā tajā nostiprinājušies, tikai tad ķersimies, ja mums tas šķitīs vajadzīgs, pie valsts darba vai sniegsim savu padomu citos jautājumos, kas mūs saista, jo tad būsīm spējīgāki ko ieteikt nekā tagad. Ir taču kauna lieta tādā stāvoklī, kādā acīmredzot pašlaik abi atrodamies, plātīties, it kā mēs kas būtu, kaut gan nemitīgi grozām savus uzskatus par vienām un tām pašām lietām, turklāt par pašām svarīgākajām.²⁷⁵ Tik neizglītoti esam! Tad lai paklausām tā kā ceļvedim spriedumam, kas mums tagad atklājies. Tas mums rāda, ka šis ir pats labākais dzīvesveids – turoties pie taisnīguma un ikviena cita tikuma, gan dzīvot, gan mirt. Tātad sekosim šim spriedumam un aicināsim arī pārējos sev līdzī, nevis tam, kuram tici tu un kuram sekot aicina mani, jo tam nav nekādas vērtības,²⁷⁶ Kallikl.

PIEZĪMES

Izdevumi, kuros latviešu valodā publicēti Piezīmēs minētie darbi: Sokrata prāva. R., 1997. (Platons. "Eutifrons", "Sokrata aizstāvēšanās", "Kritons", "Faidons")

Platons. Dialogi un vēstules. R., 1999. ("Protagors", "Hippias lielākais", "Faidrs", Septītā vēstule)

Netveramais Sokrats. R., 1987. (Ksenofons. "Atmiņas par Sokratu")

Homērs. Iliāda. R., 1961.

Homērs. Odiseja. R., 1967.

Hēsiods. Teogonija. Darbi un dienas. R., 1998.

Sengrieķu traģēdijas. R., 1975. (Aishils. "Saistītais Prometejs")

Eiripīds. Traģēdijas. R., 1984. ("Mēdeja", "Ions")

Antikā komēdija. R., 1979. (Aristofans. "Jātnieki", "Vardes")

¹ Par *Kalliklu*, *Gorgiju* un *Polu* sk. Ievadā, 13.–15. lpp.

*Hairefont*s – ilggadējs uzticams Sokrata draugs. Savā aizstāvēšanās runā (21A) Sokrats viņu min kā cilvēku, kas vērsies pie Delfu orākula ar jautājumu, vai esot tāds cilvēks, kas gudrāks par Sokratu.

² Dialogs nenotiek Kallikla mājā. Tā norises vieta ir kāda sabiedriska celtne, piemēram, gimnasijs.

³ Grieķu termina *téchnē* semantiskais diapazons ir visai plašs, ietverot arī zinātnes un prasmes nojēgumu.

⁴ Jau senie komentētāji norāda, ka šis *Hērodiks* nav sajaucams ar tāda paša vārda ārstu, ko Platons savos darbos vairākkārt piemin, piemēram, dialogā "Protagors", 316E.

⁵ Sokrata minētā kurpnieka (447D) vietā *Hairefont*s savos jautājumos izmanto smalkākas profesijas – domājams, aiz cieņas pret sarunpartneriem.

⁶ *Aristofonta brālis* ir slavenais gleznotājs Polignots (5. gs. pirmajā pusē). Arī abu brāļu tēvs *Aglaofont*s bija gleznotājs.

⁷ Pētnieki nav vienprātis par to, vai Pola atbilde Hairefontam ir citāts no kāda Pola sacerējuma (sal. 462C) vai parodija.

⁸ Sokrats aizrāda Polam uz elementāru kļūdu loģikā: vērtējums nav definīcija.

⁹ Gr. *rhētōr* ir gan runātājs, gan runas mākslas, daiļrunas skolotājs.

¹⁰ Homēra varoņi nereti, stādoties priekšā, saka nevis “mani sauc..”, bet “lepojos esam..”, piemēram, “Odisejā”, I, 180: “Lepojos esam Ments..” (A. Ģiezena atdzejojumā: “Ļaudis sauc mani par Mentu..”).

¹¹ *Pie Hēras* – Hēru zvērestos parasti piesauc sievietes, bet to, domājams, darījis arī vēsturiskais Sokrats, ko apliecina ne vien Platons (sal. “Sokrata aizstāvēšanās”, 24E), bet arī Ksenofonts, “Atmiņas par Sokratu”, IV, 2., 9.

¹² Gr. *lógos* ir gan “runa”, gan “doma”.

¹³ *Galdiņspēle* jau pieminēta Homēra “Odisejā”, I, 107, kā precinieku laika kavēklis. Tās izgudrošanu Platons pašizdomātajā mītā piedēvē ēģiptiešu dievībai Teutam (“Faidrs”, 274D). Tā, iespējams, bijusi kas līdzīgs mūsdienu dambretei. “Gorgija” kontekstā tās pieminēšana varētu pārsteigt. Kāds tai sakars ar runām? O. Apelta piezīme – “Šī vieta rāda, ka tā nav bijusi mēma spēle” (Apelts, 169. lpp.) neko neizskaidro. Pieļauju, ka zināmus gājienus pavadīja runātais vārds, kā, piemēram, šaha pieteikums šaha spēlē.

¹⁴ Grieķi izšķīra *aritmētiku* (*arithmētiké*) – skaitļu teoriju un *rēķināšanu* (*logistiké*) – aritmētikas praktisko izmantojumu.

¹⁵ Šādu papildinājumu vai grozījumu ierosinājumu ievadīja formula, kas atbilst tālāk par atšķirību starp aritmētiku un rēķināšanu teiktajam.

¹⁶ Dzīru dziesmām, skolijem (*skólia*), kas bija vai nu dzejnieku sacerētas un tad visiem mielasta dalībniekiem labi zināmas, vai improvizētas, bija tradicionāla četrriņdes forma. Šeit pārstāstīto visā pilnībā citē gan sholiasts, senais komentētājs, kas atzīmē, ka daži to piedēvējot Simonidam (ap 556 – ap 468), citi – Epiharmam (ap 550–460), gan rakstnieki Atēnais (ap 200 pēc Kr.) un Stobajs (5. gs. pēc Kr.). Platons atmet šīs dziesmas 4. rindā minēto ceturto labumu – “zelt kopā ar draugiem”, jo tas nav saistīts ne ar vienu mākslu.

¹⁷ *Šis darijumu cilvēks* – neapšaubāmi ar nievājuma pieskaņu.

¹⁸ *Pārliecināšanas meistarē – dēmiūrgōs*. Citiem vārdiem, retorika ir pārliecināšanas instruments, taču Sokrats/Platons dod priekšroku personificējumam, un tulkotājam šī stila īpatnība jāatspoguļo.

¹⁹ *Zeuksids* (ap 430) – izcils gleznotājs no Hēraklejas (Dienviditālija).

²⁰ *Citos pūļos* – Atēniešu tiesas (Hēliajas) sēdēs nereti darbojās liels tiesnešu (hēliastu) skaits. Piemēram, Sokratu tiesāja 501 tiesnesis, bet svarīgās politiskās prāvās tiesnešu skaits sniedzās līdz pat 2001. Hēliajas normālai funkcionēšanai ik gadu no pilsoņiem lozējot tika izvirzīti 6000 hēliastu, apmēram ceturtdaļa no visiem pilntiesīgajiem Atēņu pilsoņiem. Gorgijam mutē liktajam paralēlajam tiesu un pūļu pieminējumam, protams, ir nievīguma nianse.

²¹ Atēnās līdzās ārstiem valsts dienestā bija arī privāti praktizējoši ārsti. Par ārsta pieņemšanu valsts dienestā lēma Tautas sapulce, un viens no kritērijiem bija viņa sekmes privātajā praksē. Sal. 514D–E.

²² *Temistokls* (ap 524–459) – Atēņu valstsvīrs un karavadoņis. Viņa nopelns ir stipras flotes radīšana, pilsētas nocietināšana, ostu (arī Pirejas) ierīkošana, persiešu sakaušana Salamīnas jūrkaujā (480. g.).

²³ *Perikls* (ap 495–429) – valstsvīrs, kura darbības laikā Atēnas sasniedza savas vēstures spožāko virsotni. Par Perikla laika Atēnām vēsturnieks Tūkīdids (ap 460–396) izsakās šādi: “Vārda pēc tā bija demokrātija, bet patiesībā – pirmā vīra [=Perikla] valdīšana.”

²⁴ Domāti t. s. Garie (ap 6 km) mūri, kas savienoja Atēnas ar Pireju un atradās starp diviem citiem mūriem.

²⁵ *Kopā ar brāli* – 448B minēto Hērodiku.

²⁶ Sal. Hipokrata teicienu: “Ko nedziedina zāles, dziedina dzelzs; ko nedziedina dzelzs, dziedina uguns.” Skaidrs, ka laikos, kad vēl neeksistēja anestēzija, šie paņēmieni bija ļoti mokoši un slimnieki nereti tiem pretojās.

²⁷ Runātāja un ārsta salīdzinājums pieder vēsturiskajam Gorgijam, kas savā sacerējumā “Helenas slavinājums” izsakās, ka daiļruna dvēselei ir tas pats, kas zāles miesai.

²⁸ *Pankratijs* – “viscīņa”, jau 648. gadā pr. Kr. olimpiāžu programmā uzņemta disciplīna, kurā bija apvienoti dūru cīņas un cīkstēšanās elementi. Atšķirībā no cīkstēšanās un dūru cīņas kā atsevišķām disciplīnām pankratiņā drīkstēja pretiniekam spert ar kāju vai celi, sist ar elkoni, žņaugt un izgriezt locekļus. Uzvaru piešķīra, pretiniekam padodoties vai nespējot turpināt cīņu.

²⁹ *Palaistra* – halle cīkstoņu, dūru cīnītāju un pankratiastu (sk. 28. piez.) treniņiem un sacensībām, kā arī citām sporta nodarbībām.

³⁰ Sokrats pirmoreiz šajā dialogā liek noprast, ka diskusijas priekšmets nav retorikas definīcija vien, bet arī kaut kas daudz svarīgāks – cilvēka stāja viņa dzīves būtiskajos jautājumos. Sal. 472C, kur Sokrats norāda, ka “tas būtībā ir jautājums par to, vai saprot vai nesaprot, kurš ir laimīgs un kurš nav”, un 500C, kur viņš jau pavisam skaidri pasaka: “..mūsu saruna skar jautājumu.. par to, kā ir jādzīvo.”

³¹ Tā vien šķiet, ka Gorgijam nav īpašas patikas sarunu turpināt un viņa teiktais ir tikai iegansts tās izbeigšanai.

³² 456B–C.

³³ Tas nav gluži precīzi: Gorgijs 456B stāsta, ka viņš arī spējis labāk nekā viņa brālis ārsts pārliecināt tā pacientus par sāpīgu procedūru nepieciešamību.

³⁴ *Atsedz* – Sokrats ne bez ironijas atkārtoti Gorgija iepriekš (455D) lietoto augstā stila vārdu.

³⁵ Visos viduslaiku tekstos personu sadalījums, sākot ar šo Sokrata repliku līdz viņa pirmajai replikai 462E, ir citāds. Sniedzam tulkojuma variantu saskaņā ar to.

Sokrats. Tā vispār nav nekāda māksla, Pol.

Pols. Bet kas tad? Pasaki.

Sokrats. Es saku: zināma iemaņa.

Pols. Kādā jomā? Pasaki.

Sokrats. Es saku: patikas un baudas radišanā, Pol.

Uz pareizo (mūsu izdevuma pamattekstā doto) personu sadalījumu norādījis Platona komentētājs filozofs Olimpiodors (6. gs. pēc Kr.). Tas liecina par to, ka nepareizais personu sadalījums jau bija parādījis kādos Olimpiodoram zināmos izdevumos. Olimpiodora viedokli par pareizu atzinuši arī vairāki ievērojami jauno

laiku filologi. Taču "Gorgija" mūsdienu izdevumos (arī Kruazē) un tulkojumos lielākoties figurē tradicionālais sadalījums. Piebilstams, ka, to saglabājot, pazūd šim teksta posmam piemītošā humora nianse.

³⁶ *kommōtikēn*. Kā redzams no 465B, šajā jēdzienā ietilpst ne vien kosmētika, bet arī apģērbs.

³⁷ Īpašības vārds *aischrós* etimoloģiski saistīts ar lietvārdu *aischos* – "kauns, negods" un nozīmē arī "apkaunojošs, kaunpilns".

³⁸ *eídōlon*.

³⁹ Pavāra apsūdzēta un bērnu tiesāta ārsta bezcerīgo stāvokli Sokrats izvērsti un tēlaini aPCR 521E–522A.

⁴⁰ Sal. Pola jautājumu un Sokrata atbildi 463D.

⁴¹ T. i., matemātikas terminoloģijā: grieķu matemātiķi aplūkoja proporciju kā ģeometrijas daļu.

⁴² Filozofa *Anaksagora* (no Klazomenām pie Smirnas liča Mazāzijā, ap 500–428) grāmata par dabu sākās vārdiem – "Sākumā visas lietas bija kopā", šādi raksturojot haosu pirms prāta (*nūs*) iejaukšanās. Uz tiem Sokrats/Platons atsaucas arī "Faidonā", 72C.

⁴³ Sal. 463D.

⁴⁴ Sokrats atstāj zvērestu nepabeigtu, iespējams, tāpēc, ka acumirkli nespēj atrast pietiekami spēcīgu formulu, kas piešķirtu pienācīgu svaru viņa noliegumam.

⁴⁵ Oriģinālā šajā uzrunā ir kas atskaņai līdzīgs: "ō *lóiste Póle*." Tādas atskaņas bija raksturīgas Gorgijam un viņa skolai.

⁴⁶ Zināma pretruna ar iepriekš (467D) par jūras braucieniem teikto.

⁴⁷ 466D–E.

⁴⁸ Sal. 479E.

⁴⁹ 466B–C.

⁵⁰ *Arhelājs* bija Maķedonijas valdnieka Perdika II un kādas verdzenes, vārdā Sīmihe, dēls. 413. gadā tālāk aprakstītajā kārtā (sk. 471A–C) ticis pie varas, viņš valdīja līdz 399. gadam, kad tika noslepkavots. Arhelājs, kura valdīšanas laiku iezīmēja despotisms, savam galmam galvaspilsētā Pellā piesaistīja daudzus izcilus dzejniekus un māksliniekus. Piemēram, Arhelāja aicināti, uz Pellu pārcēlās gan Euripids, gan cits ievērojams dramaturgs – Agatons (kas Platona "Dzirēs" svin savu uzvaru dramaturgu sacensībā

416. gadā). Arī Sokrats esot saņēmis Arhelāja uzaicinājumu, taču to noraidījis.

Tas, ka Platons kā ļaunuma iemiesojuma paraugu izvēlējis Arhelāju, ir visai tendenciozi, jo Arhelājs bija Atēnu sabiedrotais, kura nopelni cildināti īpašā dekrētā. Nosodīdams Arhelāju, Platons līdz ar to kā amorālu nosoda Atēnu valsts oficiālo viedokli.

⁵¹ *Lielais ķēniņš* – Persijas valdnieks, ko grieķi uzskatīja par augstākās laimes iemiesojumu.

⁵² Tā laikam ir vienīgā vieta visā sengrieķu literatūrā, kur šis kritērijs attiecināts arī uz sievieti (Dodds, 243. lpp.).

⁵³ Brīvā cilvēka un verdzenes bērns bija mātes saimnieka īpašums.

⁵⁴ Sk. iepriekšējo piez.

⁵⁵ Grieķi pret viesi (un viesturi) izdarītu noziegumu uztvēra kā īpaši smagu.

⁵⁶ 448D.

⁵⁷ Sal. 470C.

⁵⁸ Platons liek Sokratam mutē paša likteņa paredzējumu.

⁵⁹ *Nikijs* – valstsvīrs un karavadonis, gājis bojā Sicīlijas kara gājienā 413. gadā.

⁶⁰ *Trijkāji*, ko Nikijs un viņa brāļi novietojuši Dionīsa svētnīcā Akropoles pakājē, ir balvas, ko viņi saņēmuši kā uzvaru guvušu izrāžu horēģi (“kora vadītāji”) – finansētāji. Horēģa pienākumos ietilpa kora un aktieru un to aprikojuma apmaksa, un to spēja uzņemties tikai ļoti bagāti pilsoņi. Trijkājus vēl pēc pusgadutūkstoša redzējis Plūtārhs (ap 46 – pēc 119), kas par to stāsta savā apcerējumā par Nikiju.

⁶¹ *Aristokrats* – valstsvīrs un karavadonis, viens no 411. gada oligarhiskā apvērsuma dalībniekiem.

⁶² Sokrata izraudzītie “licinieki”, kas liecinātu Pola labā, pieder pie atšķirīgiem politiskajiem virzieniem: Nikijs ir konservators, Perikls pārstāv demokrātijas kvintesenci, Aristokrats ir aktīvs demokrātijas pretinieks. Tādējādi Platons uzsver Sokrata savrupību, pretstata viņu visai Atēnu sabiedriskajai domai.

⁶³ Sal. 488A un 500C.

⁶⁴ 469B.

⁶⁵ Ironiski. Sal. 470C: “Bet vai tik nevarētu pat bērns pierādīt, ka kļūdiēs?”

⁶⁶ Sokrats, it kā ņemdams nopietni Pola ironisko repliku, to izmanto sava viedokļa pastiprināšanai.

⁶⁷ Aktuālos valsts pārvaldes uzdevumus Atēnās pildīja *Padome (būlē)*, kurā ik gadu ietilpa 500 pilsoņu, pa piecdesmit no visām desmit *filām (phylai, "ciltīm"*, Atēnu lielākajām administratīvi teritoriālajām vienībām). Katra fila pildīja šos pienākumus gada desmitās daļas laikā. Šo filas aktīvo amatperiodu sauca par *pritaniju*, Padomes locekļus šajā periodā – par *pritanieim*. Pie pritanijas uzdevumiem piederēja materiālu sagatavošana Tautas sapulces (*ekklēsia*), Atēnu augstākā valsts varas orgāna, sanāksmēm. Padomes priekšsēdis (*epistátēs*) filas aktīvajā amatperiodā lozējot mainījās ik dienas. Viņa pienākumos ietilpa Padomes sēžu un Tautas sapulces sanāksmju vadīšana.

Sokrats, domājams, stāsta par to pašu Padomes sēdi, ko piemin arī savā aizstāvēšanās runā ("Sokrata aizstāvēšanās", 32B). Padomei pirms lietas nodošanas Tautas sapulcei bija jāspriež par astoņiem stratēgiem, kuru vadībā atēnieši pie Arginūsu salām bija izcīnījuši uzvaru pār spartiešu floti (406. g.), bet vētras dēļ nebija glābuši avarējušo kuģu karavīrus, nedz izcēlušī no jūras kritušo liķus. Tautas sapulce sešus stratēģus, viņus tiesājot vienkopus, sodīja ar nāvi (pārējie divi, nojauzdami, kas viņus Atēnās gaida, dzimtenē neatgriezās). Sokrats bija vienīgais no pritanieim, kas Padomē balsoja pret stratēģu nelikumīgo kolektīvo tiesāšanu.

Starp Sokrata stāstījumiem abos sacerējumos ir zināma nesašķaņa. "Sokrata aizstāvēšanās", 32B, vēstī, ka viņš attiecīgajā dienā bijis tikai Padomes loceklis, nevis priekšsēdis, "Gorgijs" – ka bijis priekšsēdis (kam bija jāvada balsošanas procedūra). Par vēsturiski ticamāku uzskatāma agrākā sacerējuma – "Sokrata aizstāvēšanās" – versija (Platons bijis Sokrata prāvas aculiecinieks), bet "Gorgijs" atspoguļo gadu gaitā radušos vēlāku versiju (Dodss, 247.–248. lpp.).

⁶⁸ Sal. "Hippijs lielākais", 295C, un Ksenofonta "Atmiņas par Sokratu", III, 8., 7.

⁶⁹ Pols nevilšus aizstāj noderīgumu ar labumu, un Sokrats to akceptē. Sal. Ksenofonta "Atmiņas par Sokratu", IV, 6., 8: "Tātd derīgais ir labs tam, kam tas derīgs?"

⁷⁰ R. B. Hiršigs (*Hirschig*) savā "Gorgija" izdevumā (1873)

papildina teikumu ar vārdiem “*ē amphotérois*” – “vai abējādi”, acīmredzot gribēdams panākt paralēlismu ar Sokrata iepriekš par divām skaistām lietām teikto.

⁷¹ 474C.

⁷² *Abējādā ziņā* – jaunumā un ciešanās reizē.

⁷³ 474C.

⁷⁴ *Saprātam – tōi lógōi*. Semantiski ietilpīgais *lógos* pieļauj arī citas interpretācijas iespējas. Piemēram, O. Apelts tulko: “Uzticies mierīgi pētījumam..” (Apelts, 76. lpp.). Sal. arī 12. piez.

⁷⁵ Sal. 472C.

⁷⁶ *Par cik tas taisnīgs* – T. i., skaistuma kritērijs ir taisnīgums, tā pakāpe. Piemēram, taisnīgs cilvēks var būt arī fiziski neglīts.

⁷⁷ *ponēria* – lietvārds, kas apzīmē smalkas semantiskās nianšes un atkarībā no konteksta tulkojams atšķirīgi. 478A un citur tas tulkots kā “samaitātība”.

⁷⁸ Šiem trim pamatnetikumiem atbilst trīs pamattikumi: taisnīgums, apdomīgums (vai gudriba), vīrišķība (drošsirdība). Tālāk, 477D, Sokrats min ceturto netikumu – nesavaldīgumu.

⁷⁹ 475A–B.

⁸⁰ *Vismaz spriežot pēc sacītā*. – Šie vārdi nav loģiski: Pola atbilde nepamatojas uz iepriekš sacīto. Dodss, atsaucoties uz T. Gompercu (*Gomperz*), pieļauj, ka tie neatrodas pareizajā vietā un būtu piemērotāki nākamajā Pola replikā (Dodss, 253. lpp.).

⁸¹ Sk. 77. piez.

⁸² Pola atbilde ir likumsakarīga: tiesā runātāja dotības var izvērsties visā spožumā.

⁸³ Sal. 478A.

⁸⁴ Runātājs (*rhētōr*) kontekstuāli ir tas pats, kas politiķis.

⁸⁵ Sal. 456B.

⁸⁶ Iepriekš, 479C, Sokrats par lielāko jaunumu nosauca netaisnīgu rīcību, bet nu tas ir tikai otrais lielākais. Kā tas saprotams? Domājams, tādējādi, ka netaisnīga rīcība ir lielākais jaunums, salīdzinot ar slimību un nabadzību, bet mazāks nekā šāda rīcība, nesāņemot sodu un tāpēc jaunumam iesīkstot.

⁸⁷ Atšķirīgu viedokli Sokrats pauž dialogā “Eutifrons”, neatzīdams par pareizu sava sarunpartnera nodomu apsūdzēt slepkavībā tēvu, kura vainas dēļ gājis bojā kāds Eutifrona algādzis.

⁸⁸ Kāds brīnišķs Platona humora zieds! Sokrats iesaka darīt jaunu ienaidniekiem (tas pilnām atbilst seno grieķu mentalitātei), viņus glābjot no taisnīga soda par izdarītajiem noziegumiem (tam retorika gana piemērota): lai ienaidnieks dzīvo pēc iespējas ilgāk nelieša statusā! Taču jāpiesargās, lai cilvēks, kas šādi izrēķinās ar savu ienaidnieku, nebūtu pats cietis no tā pāridarījuma (480E), jo citādi viņa rīcību varētu iztulkot kā sikumainu personisku atreibību.

⁸⁹ Hairefonta atkārtoto Kallikla vārdus, ar kādiem tas 447B aicina uzdot jautājumus Gorgijam.

⁹⁰ *Alkibiads* (ap 450–404) – valstsvīrs un karavadonis; kādu laiku bija Sokrata skolnieks. Sokrata attiecības ar Alkibiadu nereti bija labsirdīgu joku objekts (sal. “Protagors”, 309A). Sokrats tos akceptēja un par savām attiecībām ar Alkibiadu tāpat runāja ar humoru, arī šeit. Par to, kādas tās bijušas, vislabāk liecina Alkibiada stāstījums “Dzīrēs”, 215A–219D. Tās visā pilnībā atbilst Sokrata ar Diotīmas muti paustajai mācībai par milestību (“Dzīres”, 201D–212A).

⁹¹ *Dēmoss* (*dēmos*) – tauta, tautas masa (pretstatā aristokrātijai). *Pirilamps* – Platona patēvs, tuvs Perikla draugs; *Pirilampa dēla* vārds ir Dēms (*Dēmos*), tā ka te ir vārdu spēle.

⁹² Antīkais populisms, politiķu izdabāšana suverēnajai tautai, ģeniāli izsmiets Aristofana komēdijā “Jātnieki”.

⁹³ *Pie suņa, ēģiptiešu dieva* – Neparasto zvēresta formulu “pie suņa!” Sokrats, pēc literārajām liecībām, lietojis samērā bieži (sal., piemēram, “Sokrata aizstāvēšanās”, 22A). Viņš šai ziņā esot sekojis Radamantija (sk. 524A un 258. piez.) ieteikumam zvērestos lietot nevis dievu vārdus, bet dzīvnieku nosaukumus. Šeit Sokrats šo zvērestu paplašina ar ēģiptiešu dieva (domāts Anubiss ar suņa galvu) pieminējumu, nesaucot viņu vārdā. Taču Sokrats zvērestos arī nereti min dievības to vārdā.

⁹⁴ Sk. *horēgu* skaidrojumu 60. piez.

⁹⁵ 473E.

⁹⁶ 474C.

⁹⁷ Dabas (*phýsis*) un likuma (*nómos*) pretstatījums bija sofistu iemīļots apceres temats. Sal. Sokrata un Hipija sarunu Ksenofonta “Atmiņās par Sokratu”, IV, 4. Tajā Hipijs citastarp (14. §) saka: “Bet kā gan, Sokrat, var ņemt nopietni likumus un tiem

klausīt, ja tos bieži atceļ un maina tie paši cilvēki, kas tos izdevuši?”

⁹⁸ Sal. “Protagors”, 337D: “Likums, cilvēku tirāns, daudz ko panāk vardarbīgi pretēji dabai” (Hipija vārdi).

⁹⁹ Līdz šim Kallikls lietojis terminu “likums” paražas nozīmē, tagad viņš runā par valsts noteiktajiem likumiem, savā turpmākajā izklāstā neizšķirdams termina atšķirīgās nozīmes. Tā kā grieķu likumu lielum lielā daļa nebija valsts likumdevēju orgānu dota, bet pamatojās uz paražu tiesībām un abas nozīmes apzīmēja viens un tas pats vārds (*nómos*), grieķu uztverē tās nebija tik krasi diferenciētas, kā tas ir mūsdienu cilvēkiem.

¹⁰⁰ *Kserkss* – Persijas valdnieks (486–465) devās karagājienā pret Grieķiju ar milzīgu floti un sauszemes armiju, bet tika sakauts gan jūrkaujā pie Salamīnas (480. g.), gan kaujās pie Platajām un Mikales (479. g.). Aishils (525–456) traģēdijā “Persieši” Kserksa sakāvi Salamīnas kaujā parāda kā dievu sodu par augstprātību. Savukārt Kserksa *tēvs* Dārejs I (valdnieks 522–486) 514. gadā nesekmīgi karoja ar skitiem. Kallikls par abu Persijas valdnieku sakāvēm klusē. Vienīgais, kas viņam šķiet svarīgi, ir tas, ka abiem milzīgās lielvalsts valdniekiem, viņaprāt, kā stiprākajiem bija visas tiesības uzbrukt vājākajiem.

¹⁰¹ Kallikla tālāk citētais *Pindara* (522–442) dzejoļa fragments saglabājies tikai šeit. Dzejolī acimredzot bija apcerēts Hērakla desmitais diždarbs, viens no divpadsmit grūtajiem darbiem, kas viņam pēc Delfu orākula vēlējuma bija jāveic Mikēnu valdnieka Euristeja labā. Pildot desmito uzdevumu, Hērakls trīsķermeņu milzim Gērionam, kas mita Eritejas salā galējos rietumos, varmācīgi atņēma un aizdzina govju ganāmpulkus.

Kas tas par likumu, kas attaisno vardarbību un laupīšanu? Lai tas būtu kas būdams, Kalliklam tas ir viņa tikko kā (483E) minētais dabas likums.

¹⁰² *Nenopirktais* – t. i., nolaupītās. Teikuma domājamais turpinājums: “..govis dzina viņš projām.”

¹⁰³ *Īstajā laikā* – jaunībā.

¹⁰⁴ Citāts no Euripida (485–406) tikai fragmentos saglabājusās drāmas “Antiope”. Kallikls dod citāta sākumu pārstāstījumā. Sevišķi pazīstams senatnē bijis šis lugas skats ar vārdu kauju

starp Antiopes dēliem dvīņubrāļiem (viņu tēvs ir Zevs) Zētu un Amfionu par cilvēku atšķirīgu dzīvesveidu priekšrocībām. Šajā vārdū kaujā Zēts pārstāv praktisko, darbīgo dzīves virzienu, muzikālais Amfions, kam pats Hermejs uzdāvājis liru, – apcerīgo.

¹⁰⁵ Maza bērna priekšlaicīga skaidrā runāšana varētu šķist *kas verdzisks* tāpēc, ka vergu bērnus ļoti āgri pielika pie darba un viņu valodas iemaņas tad varēja attīstīties straujāk nekā brīvi dzimušajiem bērniem (Dodss, 274. lpp.).

¹⁰⁶ 484C–D.

¹⁰⁷ Homērs, “Iliāda”, IX, 441:

[tev] Svešas bij sapulču runas, kur vīri ir guvuši slavu.

(A. Ģiezena atdzejojums)

Šos vārdus jaunajam Ahillejam saka viņa sirmāis audzinātājs Foinīks.

¹⁰⁸ Sk. 104. piez.

¹⁰⁹ Kā apliecina saglabājušies Euripīda “Antiopes” fragmenti, Kallīks, pamācīdams Sokratu, maksimāli adaptē savām vajadzībām vārdus, ko Zēts saka savam brālim.

¹¹⁰ *Atspēkošanas* – ar šo vārdū Kallīks aizstāj “Antiopes” fragmenta “meldījas”.

¹¹¹ *Asprātuļošanu (ta kompsá)* – “Antiopes” fragmentā – “sofismus”.

¹¹² Šādu akmeni – melnā kvarca vai jašmas paveidū izmantoja zelta paraugu pārbaudīšanai, tos berzējot pret akmeni un salīdzinot to atstātās svītras. Sal. Eurīpīds, “Mēdeja”, 516–519:

(Mēdeja): Ai, Zev, ja mirstīgos tu esi mācījis,
Kā istu zeltu atšķirt var no viltotā,
Tad kāpēc zīmi tiem tu miesā neiespīd,
Lai nekrietno ikviens no tās var saskatīt?

(A. Ģiezena atdzejojums)

¹¹³ Tuvākas ziņas ir vienīgi par *Andronu*, kas dialogā “Protāgors” (315 C) pieminēts kā Hipīja skolnieks. *Afidnas* un *Holarga* – Atīkas dēmi (mazākās teritoriāli administratīvās vienības).

¹¹⁴ Sal. 485E, kur Kallīks gan apgalvo, ka Sokratu tīri labi ieredzot.

¹¹⁵ Sal. 483D un 484B–C.

- ¹¹⁶ *Spēcīgākos* – fiziski.
- ¹¹⁷ Sal. 483C.
- ¹¹⁸ T. i., individa iegrožošanai.
- ¹¹⁹ Sal. 483C.
- ¹²⁰ Sal. 484A, kur Kallikls noraida vairākuma viedokli, ka vienlīdzība nozīmējot skaistumu un taisnīgumu.
- ¹²¹ *Savukārt tevi* – tāpat kā Gorgiju un Polu, sal. 482C–E un 487B.
- ¹²² Sal. 483A.
- ¹²³ Sal. 488D.
- ¹²⁴ Sal. 109. piez.
- ¹²⁵ Pārmērību dēļ veselības ziņā. Sal. 504E.
- ¹²⁶ Sal. Ksenofonta “Atmiņas par Sokratu”, IV, 4., 6, kur sofists Hipijs pārmet Sokratam, ka tas joprojām sakot to pašu, ko viņš jau sen esot no Sokrata dzirdējis. – “Jā, Hipij,” Sokrats atbildēja, “un – kas ir vēl jaunāk – es ne tikai vienmēr saku vienu un to pašu, bet arī vienmēr runāju par vienu un to pašu. Tu gan laikam, būdams vispusīgi izglītots cilvēks, nekad nesaki vienu un to pašu par vienu un to pašu lietu.” – “Es, saprotams,” Hipijs teica, “allaž cenšos pateikt ko jaunu.”
- ¹²⁷ Sal. Alkibiada (sk. 90. piez.) stāstījumu par Sokratu Platona “Dzīrēs”, 221E: “Viņš runā par nastnesējiem ēzeļiem un kalējiem, kurpniekiem un ādmiņiem, un šķiet, ka viņš vieniem un tiem pašiem vārdiem allaž saka vienu un to pašu, tā ka ikviens neizglītots un aprobežots cilvēks par viņa vārdiem varētu pazoboties.”
- ¹²⁸ Sal. 483B–484A.
- ¹²⁹ *Tirānija* (*tyrannis*) – uzurpācijas kārtā sagrābta vienperso- niskā vara. Tirānija ir no 7. gs. pr. Kr. līdz hellēnismam bieži sastopama grieķu polisu pārvaldes forma, kas īpaši raksturīga 7. un 6. gs. sabiedrisko un ekonomisko pārmaiņu apstākļos. Irstošajai aristokrātijai stāvēja pretī politiski beztiesīgie iedzīvotāju slāņi – no tās atkarīgie zemnieki, kā arī pilsētas iedzīvotāji, kuru skaits līdz ar amatniecības un tirdzniecības attīstību nemitīgi pieauga. Uz šiem slāņiem balstījās tirāni, kas tos aizstāvēja pret aristokrātiju. Tirāni daudzviet (piemēram, Atēnās, Korintā, Samā, Sirakūzās) izveidoja stipras valstis un savos nereti spožajos galmos pulcēja un atbalstīja māksliniekus, dzejniekus un filozofus (sal. 50. piez.).

Nozīmi "varmāka" lietvārds "tirāns" iemantojis tikai jaunos laikos.

Grupveida valdišana (dynasteía) – uzurpācijas ceļā varu sagrābušas grupas valdišana, piemēram, pēc Atēnu sakāves Peloponēsas karā ar spartiešu atbalstu 404. gadā nodibinājies trīsdesmit oligarhu terora režīms.

¹³⁰ Sal. Ksenofonta "Atmiņas par Sokratu", I, 2., 14: "Sokrats pārtiek no gaužāmniecīgiem līdzekļiem, bet ar tiem pilnīgi apmierina savas vajadzības.." un I, 6., 2, kur sofist Antifons saka Sokratam: "Tu taču dzīvo tā, ka neviens vergs šādos apstākļos negribētu palikt pie sava saimnieka: ēdiens un dzēriens tev ir sliktāks par sliktu; arī tavs apmetnis nekam nav derīgs, turklāt tu valkā to gan vasaru, gan ziemu; tu staigā basām kājām un bez hitona." Uz to Sokrats viņam atbild (10. §): "Es .. domāju, ka stāvoklis, kad cilvēkam nekas nav vajadzīgs, ir kas dievišķs, bet tāds, kad vajadzīgs pēc iespējas mazāk, – dievišķajam ļoti tuvs."

¹³¹ Euripida nesaglabājušās drāmas "Poliids" fragments. No citas viņas drāmas – "Frikss" – saglabājies līdzīgs fragments. Sal. Aristofana komēdiju "Vardes", 1477–1478, kur Dionīss, ironizēdams pa Euripidu, bilst:

Kas zina to, vai dzīvot nav tas pats, kas mirt?

Vai elpot – pusdienot, vai miegs nav aunāda?

(A. Ģiezena atdzejojums)

Seksts Empīriķis (2. gs. nogalē pēc Kr.) piedēvē Euripida fragmentā izteikto domu Hērakleitam (ap 544 – ap 483).

¹³² Formulējums par cilvēka miesu kā dvēseles kapu (*sōma* – *sēma*) ir vai nu pītagoriskās cilmes, vai pieder Hērakleitam. Seksts Empīriķis piedēvē Hērakleitam šādu izteikumu: "Kad dzīvojam, mūsu dvēseles ir mirušas un mūsos apraktas, bet, kad mirstam, dvēseles atdzimst un dzīvo."

¹³³ *Itālis* – Dienviditālijas grieķis.

¹³⁴ Tulkojumā neatdarināta palikusi vārdu spēle *pithanós* (viegli pārliecināms) – *píthos* (muca); *anóētoi* (nesaprātīgie) – *amýetoi* (neiesvētītie; arī neaizveramie, neblīvie).

¹³⁵ *Aīds* – šeit: mirušo pazemes valstība. Sal. 253. piez.

¹³⁶ Platons Aīda nosaukumu *Atdēs* jeb *Hāidēs* etimoloģiski saista ar īpašības vārdu *aeidēs* (nekatrā dzimtē) – neredzamais.

- ¹³⁷ Sal. 492E.
- ¹³⁸ *Tārtiņš (charadriós)* – ēdelīgs putns, kam barība neiet labumā. Senie komentētāji par šo putnu sniedz ziņu, ka tas “reizē ēd un [barību] atkal izdala”.
- ¹³⁹ Sal. 482C.
- ¹⁴⁰ T. i., par visām ķermeņa daļām.
- ¹⁴¹ *Viriešu prostitūtu – kinaidōn*. Mikstināti tulkojumi, piemēram, fr. “*la vie d'un débauché*” (Kruazē) vai kr. “жизнь распутников” (S. P. Markišs), padara šīs vietas būtību nesaprotamu. Precīzs ir O. Apelta tulkojums – “*das Leben der Mannhuren*”.
- ¹⁴² Sal. 494E.
- ¹⁴³ Sal. 491A–B.
- ¹⁴⁴ *Aharna un Alopeke* – Atikas dēmi (sk. 113. piez.).
- ¹⁴⁵ Kallikls runā par slāpēm pašam par sevi. Sal. Sokrata jautājumu un Kallikla atbildi attiecībā uz izsalkumu, 496C.
- ¹⁴⁶ Iesvētības *Lielajās (Eleusīnas) mistērijās* notika rudenī. Tajās pielaida tikai tos, kas pavasarī bija iesvētīti *Mazajās*. Sokrats ironizē par Kalliklu, kas grib apiet, viņaprāt, sīkos jautājumus, tos atstājot Sokratam, un uzreiz ķerties pie fundamentālajiem.
- ¹⁴⁷ Sal. 496B.
- ¹⁴⁸ Sal. 491A–C.
- ¹⁴⁹ *Bet glēvuši, iespējams, vairāk.* – Tulkojums pamatojas uz G. Hermaņa (*Hermann*) konjektūru.
- ¹⁵⁰ Sal. 497E.
- ¹⁵¹ *Tādi* – labi resp. slikti.
- ¹⁵² Sal. 498B–C.
- ¹⁵³ Par labā identificēšanu ar derīgo sal. Ksenofonta “Atmiņas par Sokratu”, IV, 6., 8, un Platona dialogu “Hipijs lielākais”, 296D–E.
- ¹⁵⁴ Sal. 496C–D.
- ¹⁵⁵ Sal. 468B. Taču tur formulējums bija atšķirīgs: “Cilvēki, kas to [iepriekš uzskaitīto] dara, dara to visu labuma dēļ.” Šeit turpreti teikts, ka viss *jādara* labuma dēļ, tāpat 500A.
- ¹⁵⁶ *Vēlreiz* – jo 499E Sokrats jau atgādinājis kādu šīs sarunas momentu.
- ¹⁵⁷ *Draudzības sargs (philos)* – Zevs; *philos* lietoja gan kā Zeva pievārdu (kā šeit), gan kā epitetu kopā ar Zeva vārdu.

¹⁵⁸ *Tur* – iepriekš (501A–B) aplūkotajā ēdienu pagatavošanas gadījumā.

¹⁵⁹ Gr. *aulós* tulkojumos tradicionāli figurē kā “flauta”, bet tās skaņa, domājams, bijusi vairāk līdzīga mūsdienu klarnetei. Šī flauta izmantota pavadījumos teātros, viesībās un dzirēs, kur laika kavēklim tika ataicinātas flautistes, kā arī Dionīsa un citu kultu ekstātiskajās dejās. Pītagorieši flautas spēli nosodīja kā nekaunīgu un vulgāru (Pītagors pat esot saviem sekotājiem ieteicis pēc flautas spēles noklausīšanās izmazgāt ausis). Aristotelis vēstī (“Politika”, 1341a 18 un sek.), ka 5. gadsimtā uzskatīts par laba toņa pazīmi mācīties flautas spēli, taču vēlāk tā izslēgta no tradicionālās audzināšanas shēmas – pamatoti, piebilst Aristotelis, jo šis instruments esot amorāls un pārlietu uzbudinošs. Arī Platons to nepieļāva savā ideālajā valstī, turpretim ieteica jauniešus apmācīt kitaras spēlē.

¹⁶⁰ *Kitara* bija Senās Grieķijas raksturīgākais stīgu instruments (5. gadsimtā tai bija 11–12 stīgu), un tai bija stabila vieta jauno atēniešu izglītības sistēmā (sk. arī 159. piez.). Platons te vērsās tikai pret sacensībām kitaras spēlē, kuras negatīvi vērtē arī Aristotelis, kas norāda, ka tās gan sekmējot virtuozitāti, bet nākot par jaunu vispārīgajai izglītībai (“Politika”, 1341b 10).

¹⁶¹ Domāta ir ditirambu dzejas un ar to saistītās mūzikas iestudēšana un publiska atskaņošana. Ditirambs bija Dionīsa kulta ietekmē radies Atēnās ļoti populārs korlirikas žanrs. Ditirambu dzejnieku sacensības notika Lielajos Dionīsijos (februāri–martā) un Panatēnajos, Atēnu galvenajos, Atēnai par godu kopš 565. gada ik pēc četriem gadiem pašā vasaras plaukumā svinētajos svētkos.

¹⁶² *Kinēsijs* – 5. gs. nogalē un 4. gs. sākumā produktīvs ditirambu dzejnieks, “jaunās mūzikas” pārstāvis (dzejnieki sacerēja arī mūziku), Aristofana un citu komediogrāfu zobgalību objekts.

¹⁶³ Komediogrāfs Ferekrats savā 421. gadā izrādītajā lugā “Mežoņi” (sal. “Protagors”, 327D un 45. piez.) *Melētu* bija parādījis kā sliktāko kitaroidu (dziedoni kitaras pavadījumā), kas jēlkad piedzimis.

¹⁶⁴ Sal. 501C.

¹⁶⁵ Platons te nevēršas pret komēdiju (to vispār nepiemin), iespējams, uzskatīdams, ka tai nevar pārņemt piegļaimošanas, jo tā, pēc viņa domām, veica derīgu sociālu funkciju, atklāti runājot

par nebūšanām dažādos līmeņos, arī zobojoties par pašu atēniešu dēmosu (sk. 91. piez.), piemēram, Aristofana "Jātniekos".

¹⁶⁶ Tautas sapulcē, valsts augstākajā pārvaldes orgānā, atšķirībā no teātra auditorijas piedalījās tikai pieaugušie vīrieši.

¹⁶⁷ *Temistokls* – sk. 22. piez.

¹⁶⁸ *Kimons* (ap 510–450) – persiešu karu laika valstsvīrs un karavadonis, Miltiada (sk. 169. piez.) dēls.

¹⁶⁹ *Miltiads* (miris pēc 489) – persiešu karu laika karavadonis, Maratonas kaujas (490. g.) uzvarētājs, Kimona (sk. 168. piez.) tēvs.

¹⁷⁰ *Perikls* (sk. 23. piez.) miris 429. gadā mēra epidēmijā.

¹⁷¹ Sal. 455E.

¹⁷² Sal. 491E–492A.

¹⁷³ Sal. 499E–500A.

¹⁷⁴ Pēc Sokrata domām, arī "runai jābūt sakārtotai kā dzīvam organismam" ("Faidrs", 264C).

¹⁷⁵ Sal. 464B.

¹⁷⁶ Īstais, 503A–B raksturotais valstsvīrs.

¹⁷⁷ 492C.

¹⁷⁸ Smalka ironija.

¹⁷⁹ *Epiharms* (ap 550–460) – ievērojams Sirakūzās (Sicīlijā) dzīvojošs komēdiju rakstnieks. Viņš esot sarakstījis ap 40 lugu, no kurām saglabājušies tikai fragmenti. Platons viņu vērtēja ļoti augstu, iespējams, viņa sacerējumos sastopamo filozofisko elementu dēļ.

¹⁸⁰ Sal. 485E un sek. un 104. piez.

¹⁸¹ Sokrats ar humoru imitē oficiālo valsts līmeņa uzrakstu augsto stilu.

¹⁸² Sal. 499B.

¹⁸³ *aretē* (tikums).

¹⁸⁴ Sal. 503E–504A.

¹⁸⁵ *sōphrōn*, arī "saprātīga".

¹⁸⁶ Sal. "Eutifrons", 12E: "...dievbijība ir tā taisnīguma daļa, kas attiecas uz gādību par dieviem; atlikusī taisnīguma daļa ir gādība par cilvēkiem" (Eutifrona vārdi). Dievbijība minēta kā viens no svarīgākajiem tikumiem dialogā "Protagors", 325A, 329C un 349B.

¹⁸⁷ Oriģināltekstā ir divi vārdi – *makáron* un *eudámona* (ak.), kas abi nozīmē “laimīgs”, “svētlaimīgs”.

¹⁸⁸ Sal. 492C.

¹⁸⁹ *koinōnían* (ak.).

¹⁹⁰ *Gudrie vīri* – pītagorieši.

¹⁹¹ *Kopīgums* un *draudzība* pītagoriešiem bija svarīgi jēdzieni. Tie noteica ne vien viņu savstarpējās attiecības, bet, viņuprāt, arī veido saikni starp visām dzīvajām būtnēm.

¹⁹² *kosmiótēta* (ak.).

¹⁹³ Jeb Visumu (*to hólon*).

¹⁹⁴ *kósmon*. Pītagors esot bijis pirmais, kas vārdu *kósmos* (kārtība) attiecinājis uz Visumu.

¹⁹⁵ Sal. 481B.

¹⁹⁶ Sal. 482D–E.

¹⁹⁷ Sal. 461B.

¹⁹⁸ Sal. 486A–C.

¹⁹⁹ Kāds kontrasts ar Sokrata iepriekšējā teikumā pausto “dzelžaino” pārlicību! Platons, šķiet, atcerējies, ka Sokrata tēlā jāsaglabā tradicionālā “nekā nezinātāja” pazīme.

²⁰⁰ *Smieklīgs* – Sokrats revanšējas Kalliklam, kas iepriekš vairākkārt (484E un 485A) ar šo īpašības vārdu apveltījis Sokrata gara radniekus.

²⁰¹ Sal. 467C–468E.

²⁰² Sk. 129. piez.

²⁰³ Sal. Pola uzslavu Sokratam 475A.

²⁰⁴ Šī doma sastopama jau Homēra “Odisejā”, XVII, 218:

Jāatzīst taču, ka dievi mēdz līdzīgu līdzīgam vienot.

(A. Ģiezena atdzejojums)

²⁰⁵ Sal. Euripids, “Ions”, 626–628:

.. valdnieks [tirāns], kas

Sev labprāt nekrietnos par draugiem izraugās,

Jo, bīdamies no nāves, krietnos neieredz.

(P. Zicāna atdzejojums)

²⁰⁶ *Šajā valstī* – t. i., valstī, kur valda tirāns.

²⁰⁷ T. i., izglābj.. ne vien mūsu dzīvību, bet arī mantību. Do-
tais tulkojums ir burtisks oriģinālteksta atveidojums. Par to, ko
šeit nozīmē formālais pretstatījums “dvēseles (*psychás*) – miesas

(*sómata*)”, kas šajā kontekstā nozīmē vienu un to pašu – “dzīvību”, izteiktas ļoti atšķirīgas domas. Piemēram, angļu filologs V. H. Tomsons (*Thomson*) savā “Gorgija” izdevumā (1871) izteicis domu, kurai pievienojas arī Dodss (347. lpp.), ka ar *sómata* šeit domātas kuģa pasažiera līdzbraucējas personas – sievietes un bērni, kas līdz ar īpašumu minēti 511E.

²⁰⁸ *Aigīna* – sala netālu no Atikas krasta.

²⁰⁹ *Obols* – masas un naudas vienība = 1/6 drahmas, grieķu sīkākā naudas vienība. Atēnu sudraba obols = 0,73 g.

²¹⁰ *Ponts* – Melnā jūra.

²¹¹ *Sievietes* – sievū un verdzenes.

²¹² *Drahma* – masas un naudas vienība. Atēnu sudraba drahmas masa = 4,36 g, 1 drahma = 6 oboli.

²¹³ Protams, retorisks jautājums: Kalliklam nekas nav līdzvērtīgs tiesas runātājam.

²¹⁴ Platonam prātā, iespējams, bijis kāds atēniešu sieviešu vidū populārs tamlīdzīga satura teiciens. Personiskās brīvības trūkums varējis veicināt fatālistiska noskaņojuma rašanos (Dodss, 350. lpp.). Doma par likteņa neatvairāmību jau rodama Hektora uzrunā Andromahei, “Iliāda”, VI, 488:

Taču no likteņa sava, man liekas, neviens vēl nav glābies.

(A. Ģiezena atdzejojums)

²¹⁵ Tīrāna vietā, kuram Kalliklam vajadzētu kļūt iespējami līdzīgam (sal. 510C–D), negaidot parādās (viņa nicinātā, sal. 489C) atēniešu tauta!

²¹⁶ Tesaliešu burvēm piedēvēja spēju novilkt mēnesi no debesīm, tādējādi radot mēness aptumsumu. Par to, pēc ticējuma, viņām nācās samaksāt ar redzes vai kāda locekļa, vai kāda tuvinieka zaudējumu.

²¹⁷ Sk. 91. piez.

²¹⁸ *Mīlestība uz dēmosu* – tiekšanās pēc varas.

²¹⁹ Sal. 500A–B.

²²⁰ Sal. 504D–E.

²²¹ Perikls ieviesa apmaksu par piedalīšanos tiesas (Hēlijas, sk. 20. piez.) sēdēs – sākumā 2, vēlāk 3 obolus dienā (sk. 209. piez.). Tā deva iespēju tajās piedalīties arī trūcīgajiem pilsoņiem, kuriem tā bija kompensācija par zaudētajiem ikdienas darba ienākumiem.

Līdz ar to hēliastu apmaksas ieviešana bija īsteni demokrātisks pasākums. Iespējams, ka Perikla laikā vēl ieviesta kareivju un kara flotes jūrnieku atalgošana 3 obolu apmērā, kā arī maksa par piedalīšanos Padomes (sk. 67. piez.) sēdēs – 1 drahma (sk. 212. piez.).

²²² *Vīri ar saplosītām ausīm* – jaunie cilvēki, kas demonstrēja savas simpātijas spartiešiem, gan pielāgojoties viņu gaumei apģērbā, gan nodarbojoties ar Spartā populāro sporta veidu – dūru cīņu, kurā ne reizi vien dabūja ciest ausis.

²²³ Perikls 430. gadā tika tiesāts par valsts naudas piesavināšanos un atzīts par vainīgu. Viņam piesprieda lielu naudassodu un atņēma stratēga posteni. Taču 429. gadā viņš tika atkal iecelts stratēga amatā, bet tajā pašā gadā nomira.

²²⁴ Sal. Ksenofonta “Atmiņas par Sokratu”, I, 2., 32: “Sokrats reiz sacīja, ka viņam liekoties dīvaini, ja cilvēks, kas, kļuvis par ganu, pieļāvis lopu skaita samazināšanos un to kvalitātes pazemināšanos, negribot atzīt, ka viņš ir nederīgs gans. Bet vēl jo dīvaināk, ka vīrs, kas, kļuvis par valsts vadītāju, samazina pilsoņu skaitu, kā arī samaitā viņus, par to necik nekaunoties un neuzskatot sevi par nederīgu valsts vadītāju.”

²²⁵ Sal. 515D.

²²⁶ Tāda teiciena nav ne “Iliādā”, ne “Odisejā”. Domājams, tas bijis atrodams kādā no Homēram piedēvētajiem eposiem, kas nav saglabājušies.

²²⁷ *Kimons* – sk. 168. piez.

²²⁸ *Ostrakisms* – “lausku tiesa”. Atēnieši periodiski uz desmit gadiem izraidīja valstsvīru, kura ietekme šķīta apdraudam demokrātisko iekārtu. Balsošana notika, piltiesīgajiem pilsoņiem uz māla trauka lauskas (*óstrakon*) uzrakstot, viņuprāt, izraidāmā valstsvīra vārdu. Izraidīts tika tas, kura vārds šādā balsošanā visvairāk pieminēts. Ostrakisms atšķirībā no trimdas nebija sods, bet demokrātijas sargāšanas pasākums. Tas tika ieviests 6. gs. otrajā pusē un saglabājās gandrīz 100 gadus.

²²⁹ Kimons tika ostrakizēts 461. gadā, bet jau 457. gadā ataicināts atpakaļ.

²³⁰ *Temistokls* – sk. 22. piez.

²³¹ *Miltiads* – sk. 169. piez.

²³² Miltiadam 489. gadā neizdevās iekarot Paras salu (vienu no

Kikladu salām Egejas jūrā), ko bija apņēmis. Šim karagājienam, no kura atēnieši veiksmes gadījumā cerēja gūt arī lielus materiālus labumus, Miltiads bija iztērējis prāvus valsts līdzekļus, un, kā vēsti Hērodots, VI, 136, Tautas sapulcē pret viņu tika celta apsūdzība par krāpšanu. Apsūdzētāja iesosināto nāvessodu tauta noraidīja, taču Miltiadam piesprieda milzīgu naudassodu – 50 talantu (talants bija lielākā masas un naudas vienība = 26,2 kg sudraba = 60 minu = 6000 drahmu, sal. 212. piez.), ko pēc viņa nāves (viņš nomira pavisam drīz pēc tiesas) samaksāja viņa dēls Kimons. Par pritana (sk. 67. piez.) iejaukšanos Miltiada labā nekādas ziņas nav saglabājušās.

²³³ Sal. 503B–D.

²³⁴ *Īsteno retoriku* – sal. 504D–E.

²³⁵ Sal. 513B–C.

²³⁶ *Sicīliešu virtuve* visā grieķu pasaulē bija slavēta ar savu izsmalcinātību.

²³⁷ Sokrats Atēnu ziedu laiku dižākos sasniegumus (Partenonu viņš nemin) dēvē par niekiem (*pblyarīai*) – tai pašā vārdā, ar kādu Kallikls 492C apzīmējis Sokrata izvirzītās vērtības.

²³⁸ Sal. 518D.

²³⁹ Alkibiada likteņa paredzējums Sokrata mutē, protams, ir *vaticinium ex eventu* – pareģojums, jau zinot iznākumu. 415. gadā Alkibiadam par svētumu apgānīšanu aizmuguriski piesprieda nāvessodu. Viņš aizbēga uz Spartu, bet 407. gadā tika atsaukts atpakaļ un iecelts par virspavēlnieku, taču pēc sakāves pie Notijas tai pašā gadā atkal devās trimdā.

Bridinājumam Kalliklam varētu būt tāda pati nozīme.

²⁴⁰ T. i., liekot lietā netaisnīgumu, no kura skolotāji viņus atbrīvojuši.

²⁴¹ Sk. 157. piez.

²⁴² Sal. "Protagors", 348E–349A.

²⁴³ Sal. 465C.

²⁴⁴ .. *likumdošana pārāka par tiesvedību un ģimnastika – par ārstniecību* – tāpēc ka profilakse ir labāka nekā ārstēšana.

²⁴⁵ Kas ar sava skolotāja palīdzību atbrīvojies no gausuma, vēl nav atbrīvojies no netaisnīguma, bet, kas ar skolotāja pūlīņiem atbrīvojies no netaisnīguma, vairs nevar rīkoties netaisnīgi (Apelts, 180. lpp.).

²⁴⁶ *Misieši* (Misija – novads Mazāzijas ziemeļrietumos) bija īpaši slikti un nicināti vergi.

²⁴⁷ Sal. 486A–B un 511A.

²⁴⁸ Te varētu saskatīt pretrunu ar Sokrata iepriekš, 473E, teikto: “Es nepiederu pie valsts darboņiem.” Taču pretruna ir tikai formāla, jo Sokrats, kaut arī nebūdams politiķis, vienmēr runā, paturēdams vērā augstāko labumu, un līdz ar to pilda valstsvīra pienākumus, ciktāl tas privātpersonai iespējams (Dodss, 369. lpp.).

²⁴⁹ Sal. 509B–C.

²⁵⁰ T. i., satrauktu šī nespēja, nevis tas, ka nāktos mirt.

²⁵¹ Šo nespēju Sokrats vairo savā neveiksmē prāvā: “Jā, esmu ticis notiesāts kāda trūkuma dēļ, taču ne jau argumentu trūkuma dēļ, bet gan tāpēc, ka man pietrūcis .. vēlēšanās ar jums runāt tā, kā tas jums būtu vislabāk patīcis” (“Sokrata aizstāvēšanās”, 38D).

²⁵² Šāda pārliecība ir krasi atšķirīga no Sokrata paustās neziņas pēc nāves sprieduma noklausīšanās: “..nezinādams nekā no teikta par apstākļiem Aīdā, arī neiedomājos tos zinām” (“Sokrata aizstāvēšanās”, 29B).

²⁵³ Sk. “Iliāda”, XV, 187–193. Zevs, Poseidons un Aīds (Platonam – Plūtons, kas ir sinonīms Aīdam) sadalīja savā starpā kundzības sfēras, pēc tam kad Zevs bija varmācīgi gāzis Kronu (sal. “Iliāda”, XIV, 203–204, un Hēsiods, “Teogonija”, 629 un sek.).

Zeus – augstākais dievs; *Poseidons* – viņa brālis, jūru pavēlnieks; *Aīds* – abu brālis, pazemes valstības valdnieks (*Aīds* ir arī pašas pazemes valstības apzīmējums).

²⁵⁴ *Svētlaimīgo salas* pirmoreiz minētas Hēsioda eposā “Darbi un dienas”, 170–172. Sal. “Odiseja”, IV, 563, kur minēts Elisija līdzenums.

²⁵⁵ Homēram *Tartars* ir soda vieta vienīgi dieviem (“Iliāda”, VIII, 13 un 478–481).

²⁵⁶ Sal. Seneka, “Vēstules Lucīlijam par ētiku”, 92., 13: “Ķermenis ir dvēseles apvalks.”

²⁵⁷ Sal. Aishils, “Saistītais Promētejs”, 250–252:

Promētejs: Es liedzu ļaudīm iepriekš nāvi paredzēt.

Kora vadītājs: Ar kādām zālēm dziedēji šo slimību?

Promētejs: Es aklas cerības tiem sirdīs dēstīju.

(A. Ģiezena atdzejojums)

Taču, ne jau gribēdams cilvēkiem dot cerības, Zevs liek Promētejam novērst trūkumu, ka cilvēki iepriekš zina savu nāves stundu. Drīzāk gan tāpēc, lai cilvēki, to zinādami, pēdējā brīdī aiz bailēm nejustu nožēlu par dzīves laikā izdarītajiem pārkāpumiem, jo tādā gadījumā viņi soģa priekšā nestātos tādi, kādi viņi īstenībā bijuši visu mūžu.

²⁵⁸ *Mīnojs* – mītiskais Krētas valdnieks, Zeva un Europes dēls; *Radamantijs* – viņa brālis (Platons Krētu, abu brāļu dzimteni, pieskaita pie Āzijas); *Aiaks* – Zeva un upes dieva Āsopa meitas – nimfas Aigīnas dēls.

²⁵⁹ *en tēi triódōi*.

²⁶⁰ Par trešo ceļu nekas nav teikts. Tāpēc daži tulkotāji “trijzara krustceļu” aizstāj ar “krustceļu”.

²⁶¹ Tāpat, protams, rikojas Aiaks ar atnācējiem no Eiropas, taču Sokrats to šeit nepiemin, to acīmredzot uzskatīdams par pašsaprotamu. Aiaka analogā darbība skopiem vārdiem atzīmēta 526C.

²⁶² *Lielajam ķēniņam* – sk. 51. piez.

²⁶³ Kas ir tie, kas gūst labumu, vērojot brīdinātājus piemērus – uz mūžu notiesāto mokas? Dzīvie tos neredz, bet mirušajiem tie nāk par vēlu. Pēc Dodsa domām, šim ekskursam ir jēga tikai tad, ja jaunpienācējiem, kam ir “ko redzēt un pārdomāt”, paredzēts kādreiz atgriezties uz zemi. Citiem vārdiem, Platons, sacerēdams “Gorgiju”, jau domājis par atdzimšanu, taču to šajā darbā nav izklāstījis (Dodss, 381. lpp.).

Nedziedināmie (“nelabojamie”) minēti arī “Faidonā”, 113E.

²⁶⁴ Sal. 471A–D.

²⁶⁵ “Odiseja”, XI, 576–600.

²⁶⁶ *Tantals* – Zeva dēls, bagāts ķēniņš pie Sipila kalna (pie Smirnas Mazāzijā). Par saviem noziegumiem viņš sodīts ar to, ka viņam Aīdā mūžīgi jāstāv ūdenī zem augļu koka zariem, nespēdams remdināt ne pastāvīgās slāpes, ne izsalkumu, jo ikreiz, kad viņš sniedzas pēc ūdens vai augļiem, tie no viņa atkāpjas (“Tantala mokas”). *Sīsifs* – mītiskais Korintas ķēniņš, kas par savām blēdībām sodīts ar to, ka Aīdā nemitīgi jāvel augšup pa kalnu smags klintsbluķis, kas, sasniedzis virsotni, atkal ripo uz leju (“Sisifa darbs” = smags, līdz galam nekad neveicams darbs). *Titijs* –

milzis, kas uzmācās Lēto un ko par to nogalināja viņas bērni – Apollons un Artemida. Aīdā viņš guļ izstiepijs uz zemes, un divas lijas aprij viņa aknas, kas ataug aizvien nō jauna.

²⁶⁷ *Tersīts* – neglitākais grieķis Trojas karā, nekaunīgs un mēlnesīgs (“Iliāda”, II, 212–277).

²⁶⁸ *Neviens* – neviens dzejnieks.

²⁶⁹ *Aristeids* (miris ap 468) – persiešu karu laika valstsvīrs un karavadonis, ko cildināja kā godīguma, nesavtīguma un taisnīguma paraugu. Platons noklusē, ka arī viņš ticis pakļauts ostrakismam (sk. 228. piez.), ko ierosināja viņa politiskais pretinieks Temistokls.

²⁷⁰ 524E.

²⁷¹ Replika Kalliklam, kas 484C–E nosodīja filozofu nevēlēšanos piedalīties sabiedriskajā dzīvē.

²⁷² “Odiseja”, XI, 569.

²⁷³ Aiaka (sk. 258. piez.).

²⁷⁴ Sal. 486C.

²⁷⁵ To Sokrats, protams, attiecina tikai uz Kalliklu, sal. 491B.

²⁷⁶ Dialogs beidzas ar tādiem pašiem vārdiem, ar kādiem Kallikls 492C apveltījis Sokrata principus.

SATURS

TULKOTĀJA PRIEKŠVārDS

7

DIALOGS PAR POLITIKAS MORĀLAJIEM
PAMATIEM

Ā. *Feldhūns*

8

PLATONS
GORGIJS

25

PIEZĪMES

150

mītris, kas uzstādās Lēto un ko pār to nogalināja viņas bērns - Apollons un Artemīds. Apsūdzot un iestipies uz zemes, un dzīvot lijas aprīti viņa aknas, kas ir...

2 PLATON
GORGIAS

Übersetzung ins Lettische,
Anmerkungen und Einleitung:

Ābrams Feldhūns

Verlag "Zinātne"

Rīga 2004

- 270 Replika Kalliklā, kas 484C-E nosaukta šizofu nerfā
 271 "Odisseja", XI, 565
 272 Aizka (sk. 258. piez.)
 273 Sal. 486C
 274 To Sokrāts, protams, izrunā ar Kalliklu, sal. 491B
 275 Dialogs beidzas ar Kallikla vārdiem, ar kādiem Kallikls 492C apveltījis Sokrāta principus.

PLATONS
GORGIJS

Redaktore *I. Stašulāne*

Korektore *B. Vārpa*

Mākslinieks *A. Aleks*

Maketētāja *G. Kārkliņa*

Formāts 84×100/32. Izdevniecība "Zinātne",

Akadēmijas laukums 1, Rīga, LV-1050.

Izdevējdarb. licence nr. 2-0250.

Iespiesta VZD poligrāfijas daļā "Latvijas karte",

Ojāra Vācieša iela 43, Rīga, LV-1004.

Iesieta a/s "Paraugtipogrāfija", Puškina iela 12,

Rīga, LV-1050.

Platons. Gorgijs / No sengrieķu val. tulk., piezīmes
PI 305 un ievadu sarakst. Ā. Feldhūns. – Rīga: Zinātne,
2004. – 173 lpp.

ISBN 9984-767-09-4

Dialogs "Gorgijs" ir viens no idejiski dziļākajiem Platona "sokratiskajiem", t. i., agrīnajiem sacerējumiem. Tas pamatā ir veltīts ētikas jautājumiem un ar savu aktualitāti saista arī mūsdienu cilvēku, jo aplūkoto problēmu vidū, kā jau atzīmēja senie komentētāji (Olimpiodors, 6. gs. pēc Kr., un citi), nozīmīga vieta ierādīta politikas morālajiem pamatiem. Dialogs izeļas ar spožo literāro formu – ar savu dramaturģiju, personu precīzi diferencēto raksturojumu un neparasti spilgtu Sokrata tēlu.

Diskusijā, ko Sokrats risina ar trim oponentiem, kuru vidū ir izcilais daiļrunas teorētiķis un runātājs Gorgijs (ap 485 – ap 385), viņš uzsver, ka disputā rodama atbilde uz jautājumu, kas ir īsts vīrs un kā cilvēkam jādzīvo, lai viņš būtu laimīgs kā šajā, tā viņā saulē. Kas gaida dvēseli pēc nāves, Sokrats izstāsta poētiskā mītā – vienā no Platona sacerētājām trim versijām par pastaro tiesu.

Plaša vieta piešķirta pārdomām par valstsvīra pienākumiem. Sokrats/Platons pakļauj asam nosodījumam pagātnes ievērojamākos valstsvīrus par to, ka viņi, gādādami par valsts varenību un pilsoņu materiālo labklājību, pārlietu izdabājuši tautai, atstājot novārtā tās morālo stāju, bet valsts ar zemu tautas morāli neizbēgami lemta bojāejai.

UDK 821.14'02+17

UNIVERSITY OF TORONTO
LIBRARY

OBLIGĀTAIS
EKSEMPĻĀRS

217

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0304052529

2004-3

L 443